DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 29 czerwca 2022 r.

Poz. 6945

Podpisany przez:
Slawomir Ryszard Parys
Data: 2022-06-29 15:18:30

UCHWAŁA NR 402/XLI//2022
RADY GMINY GOSTYNIN

z dnia 22 czerwca 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gostynin na lata 2022 – 2025

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r. poz. 559, poz. 1005, poz. 1079) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Gostynin, uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gostynin na lata 2022 – 2025 zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Gostynin.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodnicząca Rady Gminy Gostynin

Renata Kędzierska

Załącznik nr 1 do uchwały
nr 402/XLI/2022
Rady Gminy Gostynin
z dnia 22 czerwca 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GOSTYNIN NA LATA 2022 – 2025

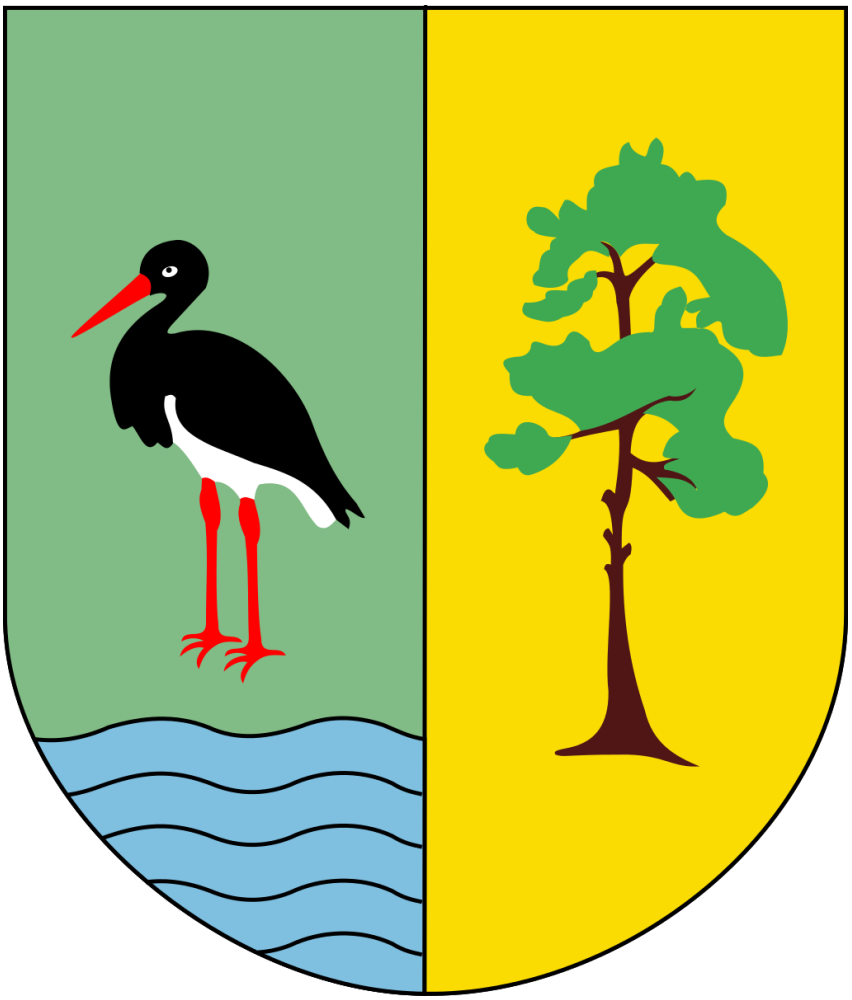

Gostynin, marzec 2022

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp 2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami 3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce 3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 26
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 26
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa 32
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu 40
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 42
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy) 42
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy 55
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Gostynina 55
5.2.2 Zarys historii obszaru gminy 58
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne 75
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony 78
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków 82
5.4.1.Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków 84
5.4.2.Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków 90
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy 109
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń 115
7. Założenia programowe 119
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki 119
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu 120
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami 127
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami 127
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami 129
11. Bibliografia 133
ZAŁĄCZNIK: Mapa stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gostynin

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gostynina na lata 2022-2025 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: *„zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”.*

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Gostynina. Program opieki nad zabytkami gminy Gostynina jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.*) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Dzięki temu rozwiązaniu udało się zmienić planowanie, wykraczające poza jednoroczną perspektywę budżetową i umożliwiające docelowo wyznaczanie precyzyjnie określonych i uzasadnionych dostępnymi danymi celów, oraz bieżącą weryfikację rezultatów i korygowanie uprzednio tworzonych planów w dziedzinie ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieka nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej

(Dz. U. nr 78 poz. 483 z dnia 2 kwietnia 1997 r. z późn. zm.)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6

1. *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1893)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

1) ***zabytek*** *— nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
2) ***zabytek nieruchomy*** *— nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;*
3) ***zabytek ruchomy*** *— rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;*
4) ***zabytek archeologiczny*** *— zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
5) ***instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami*** *— instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;*
6) ***prace konserwatorskie*** *— działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;*
7) ***prace restauratorskie*** *— działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań*
8) ***roboty budowlane*** *— roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;*
9) ***badania konserwatorskie*** *— działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;*
10) ***badania architektoniczne*** *— działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;*
11) ***badania archeologiczne*** *— działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;*

12) ***historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny*** *— przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
13) ***historyczny zespół budowlany*** *— powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*
14) ***krajobraz kulturowy*** *— postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;*
15) ***otoczenie*** *— teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r., poz. 194 z późn. zm.), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami, Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 poz. 2351

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.

Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Art. 4. *Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:*

1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; 2.*
2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądany stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Art. 6.

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach

pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdą się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, ze rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje,

że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków", który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków" mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

***Art. 7**. Formami ochrony zabytków są:*

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako

całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16

1. *Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.*

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18

1. *Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji*

o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

2. *W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*
   1) *uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
   2) *określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
   3) *ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.*

Art. 19

1. *W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:*
   1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
   2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
   3) parków kulturowych.

1a. *W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:*
   1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
   2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. *W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:*
   1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
   2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
   3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. *W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.*
3. *W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.*

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art.20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań

ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajowa ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgoda właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczeniu lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z, nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z. przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z.wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłużej niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2017 r. poz. 459, ze zm.), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych

i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. z 2021, poz. 81).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzenie, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,

- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadająca w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.
Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 89 u.o.z.o.z. stanowi, że organami ochrony zabytków w Polsce są:

> ***Art. 89****. Organami ochrony zabytków są:*
> *1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
> *2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.*

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku

wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.
Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynikła z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego zakresie opieki nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1901),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r., poz. 1470),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 56),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r.),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 81).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
(Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 ze. zm.).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021, poz. 1899 ze zm.).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
(t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741 ze zm.).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1333 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 ze zm.).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098 ze zm.).

Zgodnie z a art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym;

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(Dz. U. z 2021 r. poz. 485).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku szyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 ze zm.).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. z 2020 r. poz. 902 ze zm.).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym,

informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Ustawa w art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

(t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiejkolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
4) jeńców wojennych i osób internowanych;
5) uchodźców z 1915 r.;
6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

W artykule 2 u.g.c.w. ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie zlecono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 ze zm.).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 ze zm.).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczpospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);

- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

1) *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc* (1962);

2) *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne* (1968), *Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym* (1972);
3) *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych* (1976);
4) *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* tzw. „Rekomendacje Warszawskie" (1976);
5) *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru* (1989);
6) R*ekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011).

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych i tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011), wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych".

Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012). Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gostynin, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczpospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Poprzedni Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uchwalony na lata 2014-2017 i przestał obowiązywać 31 grudnia 2017 r.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-202*2 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.
Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	**Kierunek działania**: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	**Kierunek działania**: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2014–2017, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne. Niewątpliwie okres pandemii COVID-19 pokrzyżował i przesunął w czasie większość z zadań zaplanowanych na lata 2020-2021.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego http://samorzad.nid.pl, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4**. planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście

ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	**Kierunek działania**: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	**Kierunek działania**: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.2.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	**Kierunek działania**: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
3.2	**Kierunek działania**: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania **3.1.2** planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania **3.2.1.** program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego Polski do 2030 r. Celem strategicznym KPZK 2030 jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania następujących, ogólnych celów rozwojowych: konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

4.1.3. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.4. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem

państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym".

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działać oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono **„Obszar E-państwo"** i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.
Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny" i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez
  - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
  - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
  - uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
  - likwidację „białych plam" w dostępie do kultury.

4.1.5. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura" wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,

- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.
Jak główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
  - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
  - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej" obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
  - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta", którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
  - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
  - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej", w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
  - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
  - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
  - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
  - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
  - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:

- realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.

- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw)
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego)
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.6. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Samorząd Województwa Mazowieckiego jako właściciel obiektów zabytkowych, oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego jest odpowiedzialny za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie opieki nad zabytkami na poziomie regionu. Do zadań samorządu województwa należy w szczególności:

1. w zakresie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

a. uwzględnianie zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 18 ustawy),

b. udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez sejmik województwa (art. 81 ustawy),

c. sporządzanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy).

2. w zakresie realizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: uwzględnianie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa i planie zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego systemu obszarów krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków (art. 39 ust. 3 p. 2).

3. w zakresiez ustawy „krajobrazowej":

a. Sporządzanie dla obszaru województwa audytu krajobrazowego (art. 38a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Ponadto na podstawie odrębnych przepisów samorząd realizując swoje zadania w zakresie opieki nad zabytkami i dbałości o niematerialne dziedzictwo kulturowe może w szczególności:

- popularyzować dobre wzory aktywnej opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym;
- współpracować z jednostkami obu szczebli samorządu lokalnego w zakresie tworzenia prawnych form ochrony zabytków (parki kulturowe, plany miejscowe),
- organizować przedsięwzięcia edukacyjne związane z dziedzictwem kulturowym regionu oraz przedsięwzięcia promocyjne w tym zakresie,
- prowadzić promocję dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu,
- organizować współpracę z uczelniami na rzecz realizacji POnZ,
- obejmować patronatem Marszałka przedsięwzięcia w zakresie ochrony dziedzictwa.
- tworzyć katalogi wzorców budownictwa regionalnego charakterystycznego dla krajobrazów kulturowych poszczególnych części województwa
- wspierać promocyjnie tradycyjne produkty regionalne,
- organizować spotkania i konferencje dotyczących problematyki dziedzictwa,
- wspierać własne instytucje kultury w realizacji projektów i zadań dotyczących dziedzictwa kulturowego regionu.
- przyznawać nagrody i stypendia osobom zajmującym się opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gostynin, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.2. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą Nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. Układ celów w Strategii ma charakter hierarchiczno-horyzontalny. Nadrzędnym celem Strategii jest zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim oraz wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie.

W Strategii nakreślono wizję, zgodnie z którą Mazowsze to region spójny terytorialnie, konkurencyjny, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców. Cele rozwojowe zostały wyznaczone w sześciu obszarach działań: przemysł i produkcja, gospodarka, przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka, kultura i dziedzictwo.

W strukturze celów rozwojowych, dla obszaru kultury i dziedzictwa jako cel ramowy przyjęto wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Aby osiągnąć zamierzone w Strategii w tym obszarze cele, wskazano następujące kierunki działań:

1) wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu, poprzez:
   a) poprawę atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych),
   b) wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych,
   c) ochronę spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej),
   d) rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej);
2) upowszechnianie kultury i twórczości, poprzez:
   a) rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizację zasobów,
   b) promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu,
   c) wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej;
3) kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej, poprzez:

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (PZPWM)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego został przyjęty Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r. Plan stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Plan nie jest aktem prawa miejscowego al. jest aktem kierownictwa wewnętrznego wiążącego organy i jednostki organizacyjne samorządu województwa. Nie narusza uprawnień gmin w zakresie miejscowego planowania przestrzennego.

W części poświęconej ochronie środowiska i zasobów przyrody, w Planie podano, że tereny chronione zajmują ok. 30% powierzchni województwa mazowieckiego – poza obszarami Natura 2000 i część terenów gminy Gostynin leży w Gostynińsko-Włocławskim parku krajobrazowym. Miasto Gostynin wymieniane jest jako posiadające potencjał dla rozwoju funkcji uzdrowisko-leczniczych.

Potencjał turystyczny województwa mazowieckiego oparty jest o bogate walory przyrodnicze i kulturowe z wyraźnie dominującą Warszawą, będącą ośrodkiem o znaczeniu międzynarodowym. Ważne na mapie turystycznej są również ośrodki regionalne, wśród których wymieniany jest Płock, a infrastruktura sportowo-rekreacyjna zlokalizowana w znacznej części województwa, funkcjonująca w szczególności wokół Pojezierza Gostynińskiego służy rozwojowi ruchu turystycznego.

W części poświęconej ochronie dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego, przy opisie najbardziej charakterystycznych krajobrazów kulturowych na obszarze województwa mazowieckiego tereny gminy Gostynin zostały zaliczone do krajobrazu osadnictwa olenderskiego , typowego dla terenów zalewowych doliny Wisły. Jego specyficznymi elementami są: zabudowa drewniana, ingerencja osadników w otaczające tereny (nasypy, wały, rowy melioracyjne), urządzenia hydrotechniczne. W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowych w Planie wskazano między innymi pasmo rzeczne Skrwy, należące do obszar pasm przyrodniczo-kulturowych. Nakreślono następujące działania służące zachowaniu i kreowaniu ładu

przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:

- przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i reurbanizacji;
- wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów poprzemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i poprzemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025

Dokument został przyjęty uchwałą Nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r. **„Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025”** jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych dokumentów planistycznych województwa, a jego rolą jest promocja idei ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stanowiącymi nieodzowny element zrównoważonego rozwoju zarówno mniejszych środowisk, jak też całego województwa.

W Programie określono misję opieki nad zabytkami województwa i przyjęto, że w okresie 2022-2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018-2021, którą zdefiniowano następująco: **podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.**

Misji towarzyszy wizja strategiczna opieki nad zabytkami w regionie, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego, jaki powinien być osiągnięty do 2025 r. wskutek pomyślnej realizacji Programu. Z rozwinięcia misji wynikają trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” Programu. W każdym z obszarów wyznaczamy z kolei cele strategiczne, a cele będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne.

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy	
Cel A.1	Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków
Przedsięwzięcie A.1.1.	***Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD)***
Cel przedsięwzięcia: *Przedsięwzięcie ma na celu stworzenie platformy regularnego doszkalania fachowego gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem, a także stałej wymiany doświadczeń osób zajmujących się opieką nad dziedzictwem w administracji gminnej*	
Opis przedsięwzięcia:	Założeniem programu jest zorganizowanie i stałe prowadzenie forum, do którego będą zaproszeni przedstawiciele obu szczebli administracji lokalnej z terenu województwa mazowieckiego, zajmujący się w swoich samorządach zagadnieniami opieki nad dziedzictwem. W ramach forum planowane są regularne zdalne spotkania edukacyjne na tematy istotne dla opieki nad dziedzictwem w województwie mazowieckim. Raz do roku jest planowane stacjonarne spotkanie MFD służące edukacji i podsumowaniu rocznych doświadczeń lokalnych specjalistów
Forma realizacji:	Regularne zdalne spotkania o stałej formule:

	· Formy edukacyjnej (wykładu, warsztatu, seminarium) na wybrany temat; · Dyskusji służącej wymianie bieżących doświadczeń w zakresie opieki nad dziedzictwem. • Doroczne spotkania stacjonarne (jedno w ciągu każdego roku realizacji Programu) służące przede wszystkim podsumowaniu roku współpracy i pogłębieniu integracji środowiska specjalistów. • Współpraca z instytucjami administracji publicznej, NGO, umowy z wykonawcami.
Finansowanie	Budżet samorządu województwa, budżety samorządów lokalnych, inne źródła
Przedsięwzięcie A.1.2.	***Dziedzictwo niematerialne - na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Celem programu jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa.*	
Opis przedsięwzięcia:	Program będzie polegał na, wspólnym z zainteresowanymi podmiotami przygotowywaniu i opracowywaniu wniosków o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W tym celu powstanie program wpisywania na tę listę zwyczajów, przekazów ustnych, wiedzy i umiejętności oraz związanych z nimi przedmiotów i przestrzeni kulturowych
Forma realizacji:	Program własny samorządu województwa
Finansowanie	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy
Przedsięwzięcie A.1.3.	***„Renowacja Roku Zabytków Mazowsza" - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Celem programu jest promocja opieki nad zabytkami, dobrych praktyk konserwatorskich, renowacyjnych i adaptacyjnych wśród właścicieli zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego.*	
Opis przedsięwzięcia:	Coroczny konkurs dla najlepszych renowacji zabytków
Forma realizacji:	Program własny samorządu województwa
Finansowanie	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Cel A.2	Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem
Przedsięwzięcie A.2.1.	***„Odkrywamy nasze dziedzictwo" - coroczny konkurs fotograficzny - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Podtrzymanie zainicjowanego wśród mieszkańców w poprzednim Programie 2018-2021 zainteresowania dokumentowaniem fotograficznym istniejących obiektów dziedzictwa, a także gromadzenie dokumentacji wykonanej przez społeczników.*	
Opis przedsięwzięcia:	Konkurs będzie realizowany w formie corocznego wojewódzkiego konkursu fotograficznego, którego każda edycja zostanie poświęcona innej kategorii zabytków i architektury.
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	Budżet samorządu województwa.
Przedsięwzięcie A.2.2.	***Tożsamość lokalna - wartość unikalna - kontynuacja w nowej formie***
Cel przedsięwzięcia: *Program ma na celu wypełnienie jednego z ważnych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Oprócz oczywistego pozytywnego wpływu na stan zabytków przez poszerzanie wiedzy o ich wartości i konieczności ich ochrony, wzmacnianie tożsamości lokalnej ma silny wpływ na powodzenie procesów rewitalizacyjnych, zapobieganie depopulacji i w efekcie przekłada się na potencjał rozwojowy gmin i całego województwa.*	

Opis przedsięwzięcia:	Założeniem programu jest tworzenie i wspieranie powstawania programów edukacyjnych, warsztatów, wydarzeń lub publikacji adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębieniu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i podniesienia poczucia tożsamości. Programy mogą być adresowane do różnych grup wiekowych.
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	Budżet samorządu województwa, inne źródła.

Obszar strategiczny B: Optymalizacja systemu dostępu do środków	
Cel B.1	Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich
Przedsięwzięcie B.1.1.	***Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Wspieranie różnego rodzaju właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach.*	
Opis przedsięwzięcia:	Program polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków na dotacje do prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych w obiektach zabytkowych.
Forma realizacji:	przedsięwzięcie własne samorządu województwa.
Finansowanie	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Cel B.2	Dbałość o zabytki własne województwa
Przedsięwzięcie B.2.1.	***Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Kontynuowanie udoskonalania metody podziału środków pomiędzy różnego rodzaju wnioskodawców z uwzględnieniem priorytetów Samorządu Województwa..*	
Opis przedsięwzięcia:	Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (ruchomych i nieruchomych), których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne. W ramach przedsięwzięcia raz w roku będzie organizowany nabór wniosków o dotacje celowe na remont zabytków będących własnością samorządu lub jednostek organizacyjnych. Jednostki organizacyjne Samorządu Województwa mające siedzibę w obiekcie wymagającym najpilniej wsparcia finansowego (np. najgorszy stan techniczny) otrzymałaby dodatkowe środki na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.
Forma realizacji:	przedsięwzięcie własne samorządu województwa.
Finansowanie	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.

Obszar strategiczny C: Skuteczne narzędzia działania	
Cel C.1	Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa
Przedsięwzięcie C.1.1.	***Dokumentacja zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego***
Cel przedsięwzięcia: *Celem programu jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji i dokumentacji dziedzictwa architektury po 1918 r. województwa mazowieckiego oraz wydanie publikacji na ten temat.*	
Opis przedsięwzięcia:	Architektura międzywojenna i powojenna często jest traktowana z mniejszą uwagą i troską, niż architektura epok bardziej odległych w czasie. Ogromna część obiektów z tego okresu niszczeje i jest w stanie technicznym zagrażającym ich przetrwaniu. Wobec takiego stanu faktycznego

	istotne jest jak najszybsza dokumentacja i wydanie katalogu w formie publikacji, co przyczyni się do upowszechnienia świadomości o wartości omawianej architektury jako istotnej części dziedzictwa regionu. Program będzie miał formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie: • dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem zidentyfikowania możliwie pełnej listy obiektów architektury modernistycznej w województwie mazowieckim; • przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana dokumentacja obiektów architektury XX wieku województwa mazowieckiego; • opracowanie i wydanie publikacji.
Forma realizacji:	Program własny samorządu województwa, umowy z wykonawcami.
Finansowanie	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Przedsięwzięcie C.1.2.	***Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Celem programu jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji stylów architektury drewnianej województwa mazowiecki.*	
Opis przedsięwzięcia:	W województwie mazowieckim znajduje się ponad 5 tysięcy zabytków architektury drewnianej. Prawie jedna czwarta z nich nie posiada zabezpieczenia przeciwpożarowego, co naraża je na niebezpieczeństwo zniszczenia. Pilne staje się sporządzenie dokumentacji tych zabytków, w tym – inwentaryzacji ich stylów. W zakres zadania wchodzi rozpoznanie zachowanego budownictwa sprzed 1945 r., nie tylko obiektów objętych aktualnie ochroną konserwatorską, zarówno na wsiach, jak i w miasteczkach i miastach. Program będzie miał formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie: • dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem wychwycenia możliwie pełnej listy stylów zidentyfikowanych i opisanych dotychczas; • przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana pełna typologia stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego, w podziale na jego regiony kulturowe, wraz z dokumentacją przykładów.
Forma realizacji:	Program własny samorządu województwa, umowy z wykonawcami.
Finansowanie	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Przedsięwzięcie C.1.3.	***Konkurs „Dom w krajobrazie” - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Celem programu jest stworzenie katalogu projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym poszczególnych regionów kulturowych województwa mazowieckiego*	
Opis przedsięwzięcia:	Program będzie miał formę konkursu organizowanego w cyklu dwuletnim na opracowanie projektów domów jednorodzinnych. Konkurs będzie organizowany co drugi rok, a w latach pomiędzy konkursami będzie wydawany katalog z materiałami konkursowymi z roku poprzedzającego. Projekty obu kategorii będą w ten sposób nieodpłatnie udostępnione wszystkim zainteresowanym podmiotom, co zwiększa szansę, że elementy tradycyjnej zabudowy pojawią się w krajobrazie kulturowym Województwa

Forma realizacji:	Program własny samorządu województwa we współpracy z Oddziałem Warszawskim Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP).
Finansowanie	Konkurs, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Przedsięwzięcie C.1.4.	***Nasza żywa tradycja - kontynuacja***
Cel przedsięwzięcia: *Głównym celem programu jest ochrona i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji, będącego bazą zasobów tego dziedzictwa.*	
Opis przedsięwzięcia:	Program może mieć formę zróżnicowanego wsparcia zarówno dla inicjatyw już utrwalonych i powtarzanych cyklicznie, jak i dla inicjatyw nowo kreowanych. Towarzyszyć temu powinna rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji o kolejne opisy elementów dziedzictwa oraz ścieżki tematyczne
Forma realizacji:	Konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami, dotacje celowe dla IK, inne formy współpracy.
Finansowanie	Budżet samorządu województwa.
Cel C.2	Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków
Przedsięwzięcie C.2.1.	***Tworzyć system promocji mazowieckiego dziedzictwa w serwisach internetowych***
Cel przedsięwzięcia: *Skuteczna promocja mniej znanych elementów dziedzictwa w województwie mazowieckim w serwisach internetowych dzięki współpracy z podmiotami o utrwalonej renomie i potwierdzonej skuteczności promocyjnej*	
Opis przedsięwzięcia:	Program polega na zawarciu umów o współpracy ze starannie dobranymi influencerami aktywnymi w mediach społecznościowych i serwisach internetowych, których utrwalona renoma i potwierdzona skuteczność promocyjna gwarantuje szansę skutecznej promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa mazowieckiego.
Forma realizacji:	Umowy z wykonawcami.
Finansowanie	Budżet samorządu województwa.
Przedsięwzięcie C.2.2.	***Mazowieckie konserwacje***
Cel przedsięwzięcia: *Promocja zabytków dotowanych przez Samorząd Województwa*	
Opis przedsięwzięcia:	Projekt zakłada organizację wydarzeń takich jak spacery i oprowadzania po wybranych zabytkach dotowanych przez samorząd województwa, skierowanych szczególnie do lokalnej społeczności
Forma realizacji:	Umowy z wykonawcami, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami
Finansowanie	Budżet samorządu województwa.
Przedsięwzięcie C.2.3.	***Mazowiecki System Informacji Przestrzennej - Zabytki***
Cel przedsięwzięcia: *Stworzenie platformy zintegrowanego systemu informacji o zabytkach dla województwa mazowieckiego w ramach Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej.*	
Opis przedsięwzięcia:	Powszechnie dostępna platforma ma gromadzić podstawowe dane o obiektach wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków dla obszaru całego województwa mazowieckiego. Dany obiekt ma być możliwy do zidentyfikowania na mapie i opatrzony następującymi informacjami: nazwa, czas powstania, nr i data w rejestrze zabytków (jeśli obiekt jest w rejestrze), typ zabytku, stan zachowania, ewentualnie opis obiektu i karta adresowa obiektu. Dane będę pozyskiwane w różnych trybach i terminach od podmiotów prowadzących rejestry

Forma realizacji:	Współpraca z Departamentem Cyfryzacji, Geodezji i Kartografii UMWM, instytucjami administracji publicznej, NGO, umowy z wykonawcami
Finansowanie	Budżet samorządu województwa.

Na bazie praktyki wdrażania Programu opieki nad zabytkami województwa mazowieckiego w latach 2018 zostały zidentyfikowane trzy obszary kluczowych problemów i potrzeb, na które Program na lata 2022 – 2025 musi zaproponować odpowiedź.

- niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa,
- potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

W rozdziale tym omawiane są relacje Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gostynin na lata 2022-2025 z dokumentami strategicznymi i planistycznymi wytworzonymi dla powiatu gostynińskiego. Niestety, powiat gostyniński nie wypracował do tej pory Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami a zadania związane z kulturą oraz ochroną zabytków i opieką nad zabytkami są realizowane w ramach celów szczegółowych Strategii Rozwoju Powiatu Gostynińskiego przyjętej 30 grudnia 2015 Uchwałą Rady Powiatu Gostynińskiego nr XVI/63/2015 na lata 2016-2030. Dokument ten nie posiada więc odniesień do aktualnie obowiązujących programów opieki nad zabytkami wypracowanymi na szczeblu krajowym oraz wojewódzkim.

4.3.1. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych powiatu gostynińskiego

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych powinien powstać w każdym powiecie i powinien być corocznie aktualizowany. Powiat gostyniński posiada aktualny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, i zawiera on listę następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4.3.2. Strategia powiatu gostynińskiego na lata 2016-2030

Strategia powiatu gostynińskiego na lata 2016-2030 została przyjęta Uchwałą nr XIV/63/2015 Rady Powiatu Gostynińskiego z dnia 30 grudnia 2016 r.

W dokumencie brak jest szczegółowych odniesień do ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu.

4.4. Stowarzyszenia i organizacje pozarządowe

4.4.1. Towarzystwo Miłośników Ziemi Gostynińskiej

Towarzystwo zostało zarejestrowane 10 lipca 2006 w Krajowym Rejestrze Sądowym i wśród statutowych celów działania wymieniono:

- Pielęgnowanie i rozwijanie kultury regionu.
- Upowszechnianie wiedzy historycznej o Gostyninie i okolicach.
- Gromadzenie dokumentacji i pamiątek dotyczących kultury materialnej związanej z historią i dniem dzisiejszym regionu.
- Krzewienie właściwego stosunku do dziedzictwa dóbr kultury i uczestnictwo w ich obronie.
- Umacnianie więzi obywatelskich między mieszkańcami Gostynina oraz miejscowości powiatu gostynińskiego i rozbudzanie wśród nich zainteresowania życiem, wyglądem oraz rozwojem miasta i wsi, budzenie i pogłębianie przywiązania do nich; Podejmowanie działań społecznych w tym zakresie.
- Promocja kultury regionu oraz walorów krajoznawczych i turystycznych ziemi gostynińskiej.
- Rozwijanie i wspomaganie działań edukacyjnych.
- Tworzenie i doskonalenie infrastruktury dla działalności krajoznawczej oraz turystycznej.

4.4.2. Gostynińskie Towarzystwo Kulturalno-Naukowe

Towarzystwo zostało zarejestrowane 29 lutego 2008 w Krajowym Rejestrze Sądowym, w swoim programie zakłada prowadzenie badań naukowych o zasięgu regionalnym. Towarzystwo wydaje „Rocznik Gostyniński", jak do tej pory ukazały się 4 tomy Rocznika.

4.4.3. Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego (http://www.pojezierzegostyninskie.pl/)

Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego działa od 1996 r. Członkami organizacji są: powiaty (płocki i gostyniński), miasta (Gostynin, Płock, Miasto i Gmina Gąbin, Miasto i Gmina Sanniki), gminy (Gostynin, Iłów, Łąck, Nowy Duninów, Słubice i Szczawin Kościelny). Stowarzyszenie posiada od 2004 roku Status organizacji pożytku publicznego. Wśród celów statutowych Stowarzyszenia należy wymienić m.in.: rozwój proekologicznej infrastruktury technicznej, podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości i rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej, wypracowanie systemu edukacji ekologicznej, podejmowanie przedsięwzięć ekologicznych, turystycznych, sportowych, gospodarczych i kulturalnych. Stowarzyszenie organizuje coroczny Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka", a także plenery artystyczne i warsztaty plastyczne dla młodzieży gimnazjalnej.

Stowarzyszenie propaguje turystykę: znakuje i prowadzi renowację szlaków turystycznych o znaczeniu międzynarodowym (w tym EuroVelo) i ponadregionalnym (VeloMazovia), prowadzi działalność pożytku publicznego w sferze kultury fizycznej i sportu. Stowarzyszenie Gmin Turystycznych podjęło realizację unijnego projektu partnerskiego pn. „Termomodernizacja budynków

użyteczności publicznej na terenie gmin Stowarzyszenia Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego".

Organizacja uczestniczy w targach turystycznych, dożynkach, przedsięwzięciach proekologicznych, edukacyjnych. Organizuje konkursy plastyczne, fotograficzne o tematyce ekologicznej, kulturalnej, muzycznej, promującej piękno gwary. Prowadzi działalność wydawniczą, jest „lokalnym mecenasem sztuki", w tym sztuki ludowej, promuje folklor i jego twórców. Jest integralną częścią regionu, którego historię współtworzy od kilkudziesięciu lat.

4.4.4. Lokalna Grupa Działania AKTYWNI RAZEM (http://aktywnirazem.pl/foldery/gminagostynin.html)

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Aktywni Razem (LGD) zostało utworzone w 2014 r. i skupia przedstawicieli z sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. LGD Aktywni Razem działa na terenie miast i gmin północno-zachodniego Mazowsza zamieszkanego przez prawie 85 000 mieszkańców, w gminach: Brudzeń Duży, Gąbin, Gostynin, Iłów, Łąck, Nowy Duninów, Pacyna, Sanniki, Słubice, Szczawin Kościelny. Wśród celów jakie przyświecają grupie wymieniane są: działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i małych miast, poprawa konkurencyjności obszaru LGD jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, aktywizacja oraz inicjowanie współdziałania lokalnych środowisk.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gostynina zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Gostynina

Na terenie gminy Gostynin miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego objętych było w 2020 r. 6,25% powierzchni gminy i obowiązują następujące, niżej wymienione miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego przyjęte następującymi uchwałami Rady Gminy Gostynin:

1. *Uchwała Nr 101/XIII/95 Rady Gminy Gostynin z dnia 21 grudnia 1995 r. w sprawie zatwierdzenia „Planu zagospodarowania przestrzennego zabudowy letniskowej zespołu działek nr 311/5, 312/, 313, 314/1, 315/3, 316/4, 317/3, 318/1 oraz 316/5 we wsi Klusek, gm. Gostynin.*
2. *Uchwała Nr 186/XXIV/97 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 kwietnia 1997 r. w sprawie zatwierdzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu zabudowy letniskowej we wsi Gorzewo - gm. Gostynin.*
3. *Uchwała Nr 280/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Lucieniu.*

4. *Uchwała Nr 281/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Białotarsku.*
5. *Uchwała Nr 72/VI/99 Rady Gminy Gostynin z dnia 30 kwietnia 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele indywidualnej zabudowy letniskowej w Gorzewie.*
6. *Uchwała Nr 358/XXXIV/2002 Rady Gminy Gostynin z dnia 09 października 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin dla terenu położonego w obrębie wsi Bolesławów dot działki nr ew. 50/6, przeznaczonego pod planowaną zabudowę mieszkaniową jednorodzinną.*
7. *Uchwała Nr 213/XXXI/2005 Rady Gminy Gostynin z dnia 17 czerwca w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek.*
8. *Uchwała Nr 301/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin obejmującego obszar części wsi Miałkówek, Lucień i Kazimierzów.*
9. *Uchwała Nr 302/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin obejmującego obszar części wsi Białe i Antoninów.*
10. *Uchwała Nr 22/VI/2007 Rady Gminy Gostynin z dnia 9 marca 2007r w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin w obrębie wsi Mysłownia Nowa i Jaworek.*
11. *Uchwała Nr 209/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009r. w sprawie; uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin dla terenu położonego w obrębie wsi Stanisławów Skrzański, dotyczącego działki o nr ew. 40/1 oraz części działek o nr ew. 37, 39 i 40/2 przeznaczonego pod zabudowę mieszkaniową.*
12. *Uchwała Nr 210/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin zespołu zabudowy mieszkaniowej w Legardzie.*
13. *Uchwała Nr 284/XLVIII/2010 Rady Gminy Gostynin z dnia 5 listopada 2010r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Białe, gm. Gostynin dla działek o nr ewid. 153/42, 153/45 ÷ 153/56, przeznaczonego pod zabudowę letniskową.*
14. *Uchwała Nr 85/XII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Strzałki i części wsi Osada gmina Gostynin.*
15. *Uchwała Nr 100/XIII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Huta Nowa, części wsi Zuzinów i części wsi Aleksandrynów, gmina Gostynin.*
16. *Uchwała Nr 197/XXV/2012 Rady Gminy Gostynin z dnia 7 listopada 2012 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek.*
17. *Uchwała Nr 222/XXVIII/2013 Rady Gminy Gostynin z dnia 6 lutego 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*

18. *Uchwała Nr 104/XIX/2016 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla dla działek nr ewid. 202/17, 202/18, 202/19 położonych we wsi Białe gmina Gostynin, gmina Gostynin.*
19. *Uchwała Nr 124/XXII/2016 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 lipca 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr ewid. 202/8 położonej we wsi Białe gmina Gostynin.*
20. *Uchwała Nr 201/XXXIV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 31 sierpnia 2017r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Nagodów, gmina Gostynin.*
21. *Uchwała Nr 207/XXXV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 września 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*
22. *Uchwała Nr 208/XXXV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 września 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*
23. *Uchwała Nr 29/III/2018 Rady Gminy Gostynin z dnia 17.12.2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr ewid. 128/8 w miejscowości Miałkówek.*
24. *Uchwała Nr 216/XXV/2020 rady Gminy Gostynin z dnia 23 października 2020r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr ewid. 74/7 i 106/16 położonych we wsi Miałkówek.*
25. *Uchwała Nr 217/XXV/2020 rady Gminy Gostynin z dnia 23 października 2020 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr ewid. 435/1, 435/2, 435/3, 435/4 położonych w miejscowości Klusek.*

5.1.1.1. *Uchwała Nr 101/XIII/95 Rady Gminy Gostynin z dnia 21 grudnia 1995 r. w sprawie zatwierdzenia „Planu zagospodarowania przestrzennego zabudowy letniskowej zespołu działek nr 311/5, 312/, 313, 314/1, 315/3, 316/4, 317/3, 318/1 oraz 316/5 we wsi Klusek, gm. Gostynin*

Uchwałą Nr 101/XIII/95 Rady Gminy Gostynin z dnia 21 grudnia 1995 r. został uchwalony Plan zagospodarowania przestrzennego zabudowy letniskowej we wsi Klusek, dla obszaru dla wymienionych działek oraz oznaczonego w załączniku graficznym do uchwały.

W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

5.1.1.2. *Uchwała Nr 186/XXIV/97 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 kwietnia 1997 r. w sprawie zatwierdzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu zabudowy letniskowej we wsi Gorzewo - gm. Gostynin.*

Uchwałą Nr 186/XXIV/97 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 kwietnia 1997 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego zespołu zabudowy letniskowej we wsi Gorzewo, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do uchwały.

W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

5.1.1.3. *Uchwała Nr 280/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Lucieniu.*

Uchwałą Nr 281/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Lucieniu, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do uchwały.

W Rozdziale 2, §8 punkt ustalono, że na terenie opracowania planu panuje wymóg uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Płocku, ze względu na możliwość wystąpienia zabytkowych warstw kulturowych bądź pozostałości osadnictwa pradziejowego.

5.1.1.4. *Uchwała Nr 281/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Białotarsku.*

Uchwałą Nr 281/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Białotarsku, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do uchwały.

W Rozdziale 2, §8 punkt ustalono, że na terenie opracowania planu panuje wymóg uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Płocku, ze względu na możliwość wystąpienia zabytkowych warstw kulturowych bądź pozostałości osadnictwa pradziejowego.

5.1.1.5. Uchwała Nr 72/VI/99 Rady Gminy Gostynin z dnia 30 kwietnia 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele indywidualnej zabudowy letniskowej w Gorzewie.

Uchwałą Nr 72/VI/99 Rady Gminy Gostynin z dnia 30 kwietnia 1999 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele indywidualnej zabudowy letniskowej w Gorzewie, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do uchwały.

W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

5.1.1.6. *Uchwała Nr 358/XXXIV/2002 Rady Gminy Gostynin z dnia 09 października 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin dla terenu położonego w obrębie wsi Bolesławów dot działki nr ew. 50/6, przeznaczonego pod planowaną zabudowę mieszkaniową jednorodzinną.*

Uchwałą Nr 358/XXXIV/2002 Rady Gminy Gostynin z dnia 09 października 2002 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin dla terenu przeznaczonego na cele indywidualnej zabudowy letniskowej pod planowaną zabudowę mieszkaniową jednorodzinną w Bolesławowie, dla obszaru oznaczonego w tekście planu.

W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

5.1.1.7. *Uchwała Nr 213/XXXI/2005 Rady Gminy Gostynin z dnia 17 czerwca w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek.*

Uchwałą Nr 213/XXXI/2005 Rady Gminy Gostynin z dnia 17 czerwca został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego obejmujący części wsi Gorzewo i Klusek, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 7.Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego

1. *W stosunku do objętych ochroną konserwatorską stanowisk archeologicznych na obszarze oznaczonym na rysunku planu symbolem „arch" obowiązuje:*

1) uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich planowanych inwestycji: obiektów kubaturowych, inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej, eksploatacji kruszyw i innych związanych z robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy humusu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę,

2) przeprowadzenie na koszt inwestora lub właściciela nieruchomości archeologicznych badań wykopaliskowych (Dz. U. Nr 16, poz. 1568 z dn. 17.09.2003)

5.1.1.8. *Uchwała Nr 301/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin obejmującego obszar części wsi Miałkówek, Lucień i Kazimierzów.*

Uchwałą Nr 301/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego obejmujący części wsi Miałkówek, Lucień i Kazimierzów, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

Dokument ten został zmieniony Uchwałą Nr 222/XXVIII/2013 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W uchwale z 2006 znalazły się zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych w postaci następujących stanowisk archeologicznych

12 – Miałkówek, st. nr 1 – ślady osadnictwa z okresu średniowiecza (XIII w.),

48 – Miałkówek, st. nr 10 – ślady osadnictwa z okresu starożytności i późnego średniowiecza,

47 – Budy Lucieńskie, st. nr 30 – osada ludności kultury pucharów lejkowatych i ślady osadnictwa kultury strefy leśnej z okresu neolitu epoki kamienia,

49 – Miałkówek, st. nr 9 – ślady osadnictwa z okresu średniowiecza,

50 – Miałkówek, st. nr 6 – ślady osadnictwa z okresów: paleolitu i neolitu – kultury pucharów lejkowatych – epoki kamienia,

57 – Miałkówek, st. nr 5 – obozowisko wielokulturowe z okresów: paleolitu i neolitu – kultury pucharów lejkowatych – epoki kamienia oraz wczesnej epoki brązu,

59 – Miałkówek, st. nr 4 – ślady osadnictwa z okresu neolitu epoki kamienia i okresu średniowiecza,

60 – Miałkówek, st. nr 8 – ślady osadnictwa z epoki kamienia,

61 – Miałkówek, st. nr 7 – ślady osadnictwa z okresu starożytności i okresu średniowiecza,

62 – Budy Lucieńskie, st. nr 21 – ślady osadnictwa z epoki brązu.

81 – Miałkówek, st. nr 3 – osada z okresu średniowiecza,

55 – Miałkówek, st. nr 27 – obozowisko z okresu neolitu – kultury strefy leśnej – epoki kamienia.

5.1.1.9. *Uchwała Nr 302/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin obejmującego obszar części wsi Białe i Antoninów.*

Uchwałą Nr 302/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego obejmujący części wsi Białe i Antoninów, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 7. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Ustala się następujące zasady:

1) w stosunku do objętych ochroną konserwatorską stanowisk archeologicznych wpisanych do krajowej ewidencji stanowisk archeologicznych:

- Białe nr 1 AZP 51/52/19 – ślady osadnictwa z okresu średniowiecza;
- Białe nr 2 AZP 51/52/23 – ślady osadnictwa z okresu starożytności;
- Białe nr 3 AZP 51/52/24 – ślady osadnictwa z okresu średniowiecza;
- Białe nr 4 AZP 51/52/27 – ślady obozowiska z okresu neolitu;
- Antoninów nr 4 AZP 51/52/31 – ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV-XV w.);
- Białe nr 5 AZP 51/52/32 – ślady osadnictwa z okresu średniowiecza;
- Białe nr 6 AZP 51/52/33 – krzemienica z okresu mezolitu oraz ślady osadnictwa z okresu średniowiecza;
- Białe nr 7 AZP 51/52/57 – ślady osadnictwa z wczesnej epoki brązu;
- Białe nr 18 AZP 51/52/78 – osada z okresu neolitu;
- Klusek Biały nr 28 AZP 51/52/84 – osada z okresu neolitu;
- Białe nr 11 AZP 51/52/92 – ślady osadnictwa z okresu średniowiecza;
- Białe nr 12 AZP 51/52/93 – ślady osadnictwa z okresu neolitu;
- Białe nr 13 AZP 51/52/94 – ślady osadnictwa z epoki brązu;
- Białe nr 14 AZP 51/52/95 – osada z okresu neolitu oraz ślady osadnictwa z okresu średniowiecza;
- Antoninów nr 7 AZP 51/52/98 – ślady osadnictwa z okresów paeolitu i mezolitu;
- Antoninów nr 15 AZP 51/52/126 – ślady osadnictwa z okresu neolitu oraz ślady osadnictwa ludności kultury łużyckiej z okresu halsztackiego;
- Białe nr 15 AZP 51/52/199 – osada ludności kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich;

- Białe nr 16 AZP 51/52/200 – ślady osadnictwa ludności kultury łużyckiej z okresu halsztackiego;
- Białe nr 16 AZP 51/52/200 – ślady osadnictwa ludności kultury łużyckiej z okresu halsztackiego,

na obszarach i w granicach oznaczonych na rysunku planu symbolem „**arch**" obowiązuje:

a) uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich planowanych inwestycji: obiektów kubaturowych, inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej, eksploatacji kruszyw i innych związanych z robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy humusu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę,

b) przeprowadzenie na koszt inwestora lub właściciela nieruchomości archeologicznych badań wykopaliskowych (Dz. U. Nr 16, poz. 1568 z dn. 17.09.2003).

2) objęcie prawną ochroną Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków terenu dawnego zespołu folwarcznego, oznaczonego na rysunku planu symbolem **4RMA** i terenu istniejącego kościoła, oznaczonego symbolem **6U** wraz z istniejącym starodrzewiem przy tych obiektach oznaczonych symbolami **1EZ** i **3EZ**.

3) ochronę, utrzymanie i zachowanie w należytym stanie istniejących kapliczek i krzyży przydrożnych.

a) w wypadku kolizji w/w obiektów z jezdniami ulic ustala się przeniesienie ich z pasa ulicznego w bezpośrednie bezkolizyjne sąsiedztwo.

5.1.1.10. *Uchwała Nr 22/VI/2007 Rady Gminy Gostynin z dnia 9 marca 2007r w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin w obrębie wsi Mysłownia Nowa i Jaworek.*

Uchwałą Nr 22/VI/2007 Rady Gminy Gostynin z dnia 9 marca 2007 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego obejmujący części wsi Mysłownia Nowa i Jaworek, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 7. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego

2. Ustala się następujące zasady:

4) W stosunku do objętych ochroną konserwatorską stanowisk archeologicznych wpisanych do krajowej ewidencji stanowisk archeologicznych:

- AZP 52/52/37 – w obrębie działki o nr ew. 25;
- AZP 52/52/39 – w obrębie działek o nr ew. 47/1, 47/5 i 47/3;
- AZP 52/52/42 – w obrębie działki o nr ew. 36

na obszarach i w granicach oznaczonych na rysunku planu symbolem „**arch**" obowiązuje uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich planowanych inwestycji: obiektów kubaturowych, inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej, eksploatacji kruszyw i innych związanych z robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy humusu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

5.1.1.11. *Uchwała Nr 209/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009 r. w sprawie; uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego*

gminy Gostynin dla terenu położonego w obrębie wsi Stanisławów Skrzański, dotyczącego działki o nr ew. 40/1 oraz części działek o nr ew. 37, 39 i 40/2 przeznaczonego pod zabudowę mieszkaniową.

Uchwałą Nr 209/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Stanisławów Skrzański, dla obszaru działek wymienionych w uchwale oraz oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

Plan ze względu na niewystępowanie nie określa granic i sposobów zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, ustalonych na podstawie przepisów szczególnych i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1.1.12. ***Uchwała Nr 210/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin zespołu zabudowy mieszkaniowej w Legardzie.***

Uchwałą Nr 210/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie zabudowy mieszkaniowej w Legardzie, dla obszaru oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

Pomimo zapisu w §2 1., iż plan zawiera ustalenia dotyczące zasad ochrony krajobrazu kulturowego, to brak jest tego typu ustaleń w tekście planu.

5.1.1.13. ***Uchwała Nr 284/XLVIII/2010 Rady Gminy Gostynin z dnia 5 listopada 2010r. w sprawie zatwierdzenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Białe, gm. Gostynin dla działek o nr ewid. 153/42, 153/45 ÷ 153/56, przeznaczonego pod zabudowę letniskową.***

Uchwałą Nr 284/XLVIII/2010 Rady Gminy Gostynin z dnia 5 listopada 2010r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie zabudowy letniskowej we wsi Białe, dla obszaru o oznaczonych w planie działkach i oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

Zgodnie z § 4.2 ustalenia planu nie obejmują zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.14. ***Uchwała Nr 85/XII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Strzałki i części wsi Osada gmina Gostynin.***

Uchwałą Nr 85/XII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 września 2011 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu obejmującego obszar części wsi Strzałki i części wsi Osada oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 8 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Ustala się:

1) w stosunku do objętych ochroną konserwatorską stanowisk archeologicznych wpisanych do krajowej ewidencji stanowisk archeologicznych na obszarach i w granicach oznaczonych na rysunku planu symbolem „arch" obowiązuje:

a) uzgadnianie z organem właściwym dla ochrony zabytków wszelkich planowanych inwestycji: obiektów kubaturowych, inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej, eksploatacji kruszyw i innych związanych z robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy humusu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę; uzgodnień dokonuje Inwestor.

b) przeprowadzenie na koszt inwestora lub właściciela nieruchomości archeologicznych badań wykopaliskowych (Dz. U. Nr 16, poz. 1568 z dn. 17.09.2003).

2) ochronę, utrzymanie i zachowanie w należytym stanie istniejących kapliczek i krzyży przydrożnych.

a) w wypadku kolizji w/w obiektów z jezdniami ulic ustala się przeniesienie ich z pasa ulicznego w bezpośrednie bezkolizyjne sąsiedztwo.

5.1.1.15. *Uchwała Nr 100/XIII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Huta Nowa, części wsi Zuzinów i części wsi Aleksandrynów, gmina Gostynin.*

Uchwałą Nr 100/XIII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2011 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu obejmującego obszar części wsi Huta Nowa, części wsi Zuzinów i części wsi Aleksandrynów oznaczonego w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§8 1. Ustala się następujące zasady:

1) w stosunku do objętych ochroną konserwatorską stanowisk archeologicznych wpisanych do krajowej ewidencji stanowisk archeologicznych na obszarach i w granicach oznaczonych na rysunku planu symbolem „arch" obowiązuje:

a) uzgadnianie z organem właściwym do ochrony zabytków wszelkich planowanych inwestycji: obiektów kubaturowych, inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej, eksploatacji kruszyw i innych związanych z robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy humusu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę; uzgodnień dokonuje Inwestor.

2) ochronę, utrzymanie i zachowanie w należytym stanie istniejących kapliczek i krzyży przydrożnych.

a) w wypadku kolizji w/w obiektów z jezdniami ulic ustala się przeniesienie ich z pasa ulicznego w bezpośrednie bezkolizyjne sąsiedztwo.

5.1.1.16. *Uchwała Nr 197/XXV/2012 Rady Gminy Gostynin z dnia 7 listopada 2012 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek.*

Uchwałą Nr 197/XXV/2012 Rady Gminy Gostynin z dnia 7 listopada 2012 r. został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek oznaczonych w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

1. Obiekty zabytkowe znajdujące się odpowiednio: w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i podlegające ochronie konserwatorskiej stanowią:
   1) stanowiska archeologiczne – Gorzewo nr 35 (AZP 51-52/185), Gorzewo nr 36 (AZP 51 52/186), które podlegają ścisłej ochronie na mocy przepisu art.6 ust.1 pkt. 3a i 3b i art. 7 ust. 4 ustawy z dnia 23.07.2003r o zabytkach i opiece nad zabytkami,
   2) na obszarze objętym planem nie znajdują się dobra kultury współczesnej.
2. W granicach stref ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego obowiązuje:
   1) przed przystąpieniem do zagospodarowania lub podziału terenu należy przeprowadzić wyprzedzające, archeologiczne badania sondażowo - weryfikacyjne, których wyniki będą podstawą do warunków na jakich będzie możliwe dopuszczenie do realizacji robót budowlanych,
   2) ziemne roboty budowlane związane z zagospodarowaniem południowej części działki Nr ewid. 116/6 w obrębie Klusek należy prowadzić pod ścisłym nadzorem archeologicznym,
   3) uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego na prowadzenie prac archeologicznych.

5.1.1.17. *Uchwała Nr 222/XXVIII/2013 Rady Gminy Gostynin z dnia 6 lutego 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*

Uchwałą Nr 222/XXVIII/2013 Rady Gminy Gostynin z dnia 6 lutego 2013 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Miałkówek, Lucień i Kazimierzów, zatwierdzonego uchwałą Nr 301/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 r.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

Rozdział II. Ustalenia dotyczące całego obszaru objętego planem

§ 10.1. Wskazuje się tereny objęte ochroną konserwatorską dla których obowiązują przepisy odrębne - stanowisko archeologiczne na terenie oznaczonym symbolem 1.MN;

a) Przed podjęciem prac ziemnych należy je zgłosić służbie ochrony zabytków w celu sprawowania nadzoru archeologicznego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Rozdział III. Ustalenia dotyczące wyodrębnionych terenów, ich przeznaczenia oraz warunków zabudowy i zagospodarowania.

§ 11. Na terenach oznaczonych na rysunku planu symbolami od 1.MN do 16.MN:

1. Ustala się zasady ochrony środowiska, przyrody i ochrony zabytków:

6) Ustala się ochronę stanowiska archeologicznego na terenie oznaczonym symbolem 1.MN stosownie do ustaleń zawartych w § 9.

5.1.1.18. *Uchwała Nr 104/XIX/2016 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr ewid. 202/17, 202/18, 202/19 położonych we wsi Białe gmina Gostynin.*

Uchwałą Nr ***104/XIX/2016 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 lutego 2016 r.*** został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla działek we wsi Białe oznaczonych w planie i w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajduje się następujące odniesienie dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 9. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) na obszarze opracowania planu nie występują obiekty dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.19. *Uchwała Nr 124/XXII/2016 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 lipca 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr ewid. 202/8 położonej we wsi Białe gmina Gostynin.*

Uchwałą Nr 124/XXII/2016 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 lipca 2016 r został uchwalony miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego dla działki we wsi Białe oznaczoną w planie i w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajduje się następujące odniesienie dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

§ 10. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala

się:

1) na obszarze opracowania planu nie występują obiekty dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.20. *Uchwała Nr 201/XXXIV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 31 sierpnia 2017r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Nagodów, gmina Gostynin.*

Uchwałą Nr 201/XXXIV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 31 sierpnia 2017 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Nagodów oznaczonych w załączniku graficznym do planu.

W uchwale znajdują się następujące odniesienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wartości kulturowych.

Rozdział 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 12. 1. Wyznacza się, na rysunku planu, oznaczeniem graficznym „granice stref konserwatorskiej ochrony archeologicznej wraz z numerem stanowiska" i obejmuje ochroną następujące stanowiska archeologiczne:

1) 52-51/16 – ślad produkcji;

2) 52-51/17 – ślad osadnictwa;

3) 52-51/18 – ślad osadnictwa;

4) 52-51/23 – ślad osadnictwa;

5) 52-51/24 – ślad osadnictwa;
6) 52-51/25 – osada;
7) 52-51/26 – osada.

2. W obrębie wyżej wymienionych stref grunt, na którym będą prowadzone roboty ziemne lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, podlega ochronie w oparciu o przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.1.1.21. *Uchwała Nr 207/XXXV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 września 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*

Uchwałą Nr 207/XXXV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 września 2017 r. został uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działkę we wsi Miałkówek, oznaczoną w planie i w załączniku graficznym do planu.

Zgodnie z § 4. Plan nie wprowadza ustaleń, które przedmiotowego terenu nie dotyczą, a mianowicie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.22. *Uchwała Nr 208/XXXV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 września 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*

Uchwałą Nr 208/XXXV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 28 września 2017 r. został uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działkę we wsi Miałkówek, oznaczoną w planie i w załączniku graficznym do planu.

Zgodnie z § 4. Plan nie wprowadza ustaleń, które przedmiotowego terenu nie dotyczą, a mianowicie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.23. *Uchwała Nr 29/III/2018 Rady Gminy Gostynin z dnia 17.12.2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki nr ewid. 128/8 w miejscowości Miałkówek*

Uchwałą Nr 29/III/2018 Rady Gminy Gostynin z dnia 17.12.2018 r. został uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działkę nr ewid. 128/8 we wsi Miałkówek, oznaczoną w planie i w załączniku graficznym do planu.

Zgodnie z § 3.2. Plan nie określa ustaleń, ze względu na brak problematyki: zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.24. *Uchwała Nr 216/XXV/2020 rady Gminy Gostynin z dnia 23 października 2020 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr ewid. 74/7 i 106/16 położonych we wsi Miałkówek.*

Uchwałą Nr 216/XXV/2020 rady Gminy Gostynin z dnia 23 października 2020 r. został uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działki nr ewid. 74/7 i 106/16 we wsi Miałkówek, oznaczoną w planie i w załączniku graficznym do planu.

Zgodnie z § 3.2. Plan nie określa ustaleń, ze względu na brak problematyki: zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.1.25. *Uchwała Nr 217/XXV/2020 rady Gminy Gostynin z dnia 23 października 2020 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr ewid. 435/1, 435/2, 435/3, 435/4 położonych w miejscowości Klusek..*

Uchwałą Nr 217/XXV/2020 rady Gminy Gostynin z dnia 23 października 2020 r. został uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący działki nr ewid. 435/1, 435/2, 435/3, 435/4 we wsi Klusek, oznaczoną w planie i w załączniku graficznym do planu.

Zgodnie z § 3.2. Plan nie określa ustaleń, ze względu na brak problematyki: zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

5.1.2. Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Gostynin na lata 2021-2024 z perspektywą na lata 2025-2028

Uchwałą nr 306/XXXIII/2021 Rady Gminy Gostynina z dnia 28 września 2021 r. przyjęto do realizacji Program Ochrony Środowiska dla Gminy Gostynina na lata na lata 2021-2024 z perspektywą na lata 2025-2028. Program jest podstawowym instrumentem do realizacji zadań własnych i koordynowanych w zakresie ochrony środowiska, które w całości lub w części finansowane są ze środków będących w dyspozycji Gminy. Realizacja działań wskazanych w Programie przyczynia się do uporządkowania zarządzania środowiskiem na terenie gminy Gostynin, zrównoważonego rozwoju gminy oraz przede wszystkim do poprawy jakości życia mieszkańców

Jako bardzo niekorzystne zjawisko należy przyjąć pogarszającą się jakość wód jezior, co jest zjawiskiem nieodwracalnym a w połączeniu z ich funkcją turystyczno-rekreacyjną przy braku kanalizacji może doprowadzić do ich szybkiej całkowitej degradacji. Następstwem tego będzie ograniczenie ich możliwości rekreacyjnych.

Z uwagi na budowę geologiczną, której zasadniczy zrąb został ukształtowany podczas ostatnich zlodowaceń, tereny gminy obfitują w surowce kopalne w postaci piasków, żwirów, iłów, które są bądź też mogą być wykorzystywane przemysłowo. W przypadku ich eksploatacji należałoby przewidzieć akcję informacyjną dotyczącą potencjalnych znalezisk archeologicznych na terenach kopalni.

Na terenie gminy Gostynin obszary prawnie chronione zajmują łącznie powierzchnię aż 158 km^2, co stanowi około 58% powierzchni gminy, wśród nich:

- 5 rezerwatów przyrody: Dolina Skrwy, Komory, Lubaty, Lucień i Osetnica;
- część Gostyńsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego, wraz z otuliną,
- Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Skrwy Lewej z użytkami ekologicznymi,
- 32 pomniki przyrody (aleja lipowa, aleja modrzewiowa, lipa drobnolistna, dąb szypułkowy, buk zwyczajny, sosna pospolita, świerk pospolity, grusza polna);
- użytki ekologiczne;

- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- Obszary Natura 2000: „Dolina Skrwy Lewej”,
- parki dworskie: w Lucieniu, Osinach, Solcu, Sokołowie, Sierakówku-Wodzinku, Piotrowie-Józefkowie, Sierakowie, Lisicy, Skrzanach, Pomarzankach, Zaborowie Nowym.

Na terenie Gminy w niewielkim stopniu wykorzystywana jest energia wiatru. W perspektywie czasowej Planu ochrony środowiska, planowanych było realizacja 5 elektrowni wiatrowych. Duże nadzieje w rozwoju niekonwencjonalnych źródeł energii stanowią źródła geotermalne. Powiat gostyniński należy do obszaru występowania wód geotermalnych wyróżnionego jako okręg grudziądzko-warszawski. W rejonach samego miasta Gostynina wody geotermalne występują w skałach jury i kredy wykazując korzystne cechy dla ich wykorzystania dla celów ciepłowniczych. Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych jest jednym z głównych kierunków rozwoju powiatu.

Jako kluczowe problemy ekologiczne w Programie wymieniono:

- niewystarczający stopień skanalizowania Gminy;
- niską jakość wód w rzekach i jeziorach;
- negatywne oddziaływanie rolnictwa na środowisko.

Nadrzędnym celem Programu ochrony środowiska dla Gminy Gostynin jest: osiągnięcie trwałego rozwoju Gminy Gostynin i zwiększenie atrakcyjności Gminy poprzez poprawę środowiska przyrodniczego, przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Gostynin

Gmina Gostynin położona jest w północno - zachodniej części Mazowsza, graniczy z gminami: Nowy Duninów, Łąck, Szczawin Kościelny, Strzelce, Łanięta oraz Lubień Kujawski. Gmina zajmuje powierzchnię 270 km^2. Pod względem regionalizacji gmina leży na styku dwu dużych jednostek fizycznogeograficznych: Pojezierza Południowobałtyckiego, w skład którego wchodzą mezoregiony: Kotlina Płocka (należącej do makroregionu Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej) i Pojezierze Kujawskiego (należącego do makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego), oraz leżące w pasie Nizin Środkowopolskich mezoregiony Wysoczyzny Kłodawskiej (należącą do makroregionu Niziny Południowowielkopolskiej) i Równiny Kutnowskiej (należącą do makreregionu Niziny Środkowomazowieckiej).

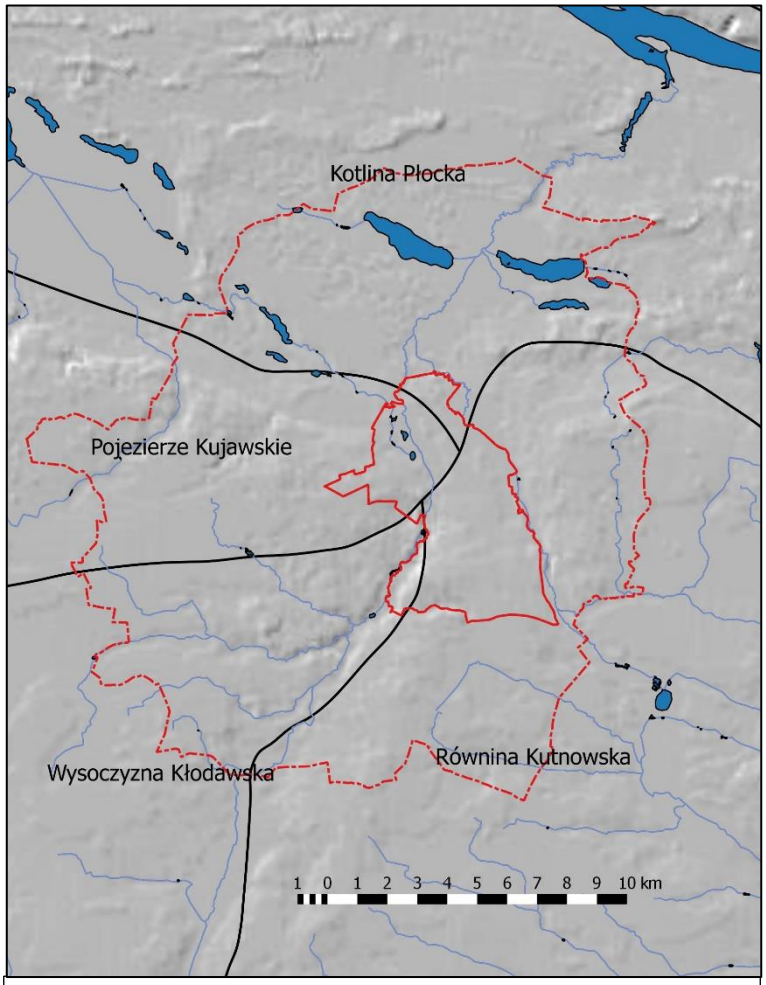

Gmina Gostynin na tle podziału na mezoregiony (wg. Kondrackiego) na podkładzie rzeźby terenu ukazanej za pomocą cieniowania (dane ISOK) oraz sieci rzecznej

Kotlina Płocka będąca wschodnią część Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej stanowi szeroką na 20 km piaszczystą terasę na lewym brzegu Wisły ukształtowaną podczas wytapiania lodu w fazie leszczyńskiej ostatniego zlodowacenia bałtyckiego. Jest to teren o urozmaiconej rzeźbie z kemami, ozami oraz wałami wydmowymi i ze zróżnicowaną siecią hydrograficzną, która w przeszłości była jeszcze bardziej urozmaicona i rozwinięta. Licznie występują jeziorami, dzięki którymi wyodrębniono tu mikroregion Pojezierza Gostynińskiego ze zwartymi kompleksami leśnymi o zróżnicowanym drzewostanie, na których utworzono Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy - w opracowaniach historycznych często spotyka się informacje o lasach, np. duninowskich, znajdujących się w średniowieczu w otoczeniu Gostynina. Powierzchnię terenu pokrywają piaski wydmowe, na których wykształciły się lekkie i dość ubogie gleby bielicowe, jedynie w dolinach cieków wodnych i nieckach jeziornych występują gleby bagienne, utworzone niedawno, na skutek obniżenia wód gruntowych i zarastania jezior. Przez Kotlinę przepływa Skrwa, tworząc przełomową dolinę i wpada w miejscowości Soczewka do zbiornika włocławskiego.

Pojezierze Kujawskie stanowi południowo-wschodnią część Pojezierza Wielkopolskiego i leży na pograniczu województw kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego, mazowieckiego oraz łódzkiego. Mezoregion charakteryzuje się krajobrazem równinnym, ukształtowanym przez działalność lądolodu w okresie zlodowacenia bałtyckiego, w stadiałach leszczyńskim i poznańskim. Na terenie Pojezierza Kujawskiego, leżącego w granicach gminy Gostynin brak jest większych zbiorników wodnych. Sieć wodna jest tu także mniej bogata niż na terenie kotliny Płockiej, występują tu niewielki cieki wodne.

Teren pojezierza kujawskiego jest o ok. 10 m. wyższy od Kotliny Płockiej, z krajobrazem falistym, z formami polodowcowymi zniwelowanymi przez działalność wody spływającej spod czoła lodowca. Na całym obszarze występują liczne zagłębienia z oczkami polodowcowymi, współcześnie zanikającymi. Teren odwadniają małe cieki wykorzystujące rynny glacifluwialne.

Wysoczyzna Kłodawska – mezoregion fizycznogeograficzny w środkowej Polsce, stanowiący północno-wschodnią część Niziny Południowowielkopolskiej. Region graniczy od północy z Pojezierzem Kujawskim, od południowego zachodu z Kotliną Kolską a od południowego wschodu z Równiną Kutnowską. Wysoczyzna Kłodawska leży na pograniczu czterech województw: wielkopolskiego, łódzkiego, kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego. Wysoczyzna jest krajobrazowo monotonną morenową równiną denudacyjną, przez którą przebiega tektoniczny wał kujawski z wysadem soli kamiennej (eksploatacja w Kłodawie). Jest to region o dominującym charakterze rolniczym.

Równina Kutnowska – stanowi północno-zachodnią część Niziny Środkowomazowieckiej. Region graniczy od północy z Kotliną Płocką i Pojezierzem Kujawskim, od zachodu z Wysoczyzną Kłodawską, od południa z Kotliną Kolską i Równiną Łowicko-Błońską a od wschodu z Kotliną Warszawską. Równina Kutnowska leży na pograniczu województw łódzkiego i mazowieckiego. Mezoregion jest płaską, pochyloną ku południu równiną denudacyjną położoną na wysokości 90-100 m n.p.m. Krajobraz Równiny Kutnowskiej jest falisty, silnie zerodowany przez wody spływające spod czoła lodowca. Występuje tu również dość rozwinięta sieć niewielkich cieków wodnych, brak tu rozległych zatorfionych zagłębień charakterystycznych dla krajobrazu pojeziornego. Teren mezoregionu w granicach gminy Gostynin odwadnia Osetnica, prawy dopływ Skrwy. Na terenie Równiny Kutnowskiej występują urodzajne gleby co nadaje jej charakter rolniczy.

Przez obszar gminy przebiega linia najmłodszej fazy leszczyńskiej zlodowacenia bałtyckiego. Tereny leżące na północ od Gostynina poddane były działaniu lądolodu wszystkich zlodowaceń - południowopolskiego, środkowopolskiego i bałtyckiego, zaś tereny na południe od Gostynina objęte były jedynie starszymi zlodowaceniami – południowopolskim i środkowopolskim. Na całym obszarze gminy pozostały utwory po kolejnych wtargnięciach lądolodów: różnej miąższości warstwy gliny zwałowej moreny dennej rozdzielone piaskami, żwirami, mułkami i iłami okresów interstadialnych. W holocenie, okresie następującym po zlodowoceniach, w dolinach Wisły, Osetnicy i Skrwy osadziły się piaski, żwiry i mułki rzeczne. Charakterystycznym osadem tego okresu są utwory eoliczne usypane w formie wydm. Wydmy tworzą zwarte kompleksy osiągające około 20 m wysokości.

Przez teren Gminy przepływają dwie główne rzeki - Skrwa Lewobrzeżna i Osetnica. Skrwa rzeźbi wąwóz o stromych krawędziach, których wysokość pod Gostyninem dochodzi do 25 m. Po minięciu Gostynina płynie płytką doliną, wciętą w osady piaszczyste. Do 1980 roku rzeka przepływała przez jezioro Lucieńskie. Po awarii, w celu niedopuszczenia do zanieczyszczenia rzeki substancjami ropopochodnymi skierowanie większości jej wód sztucznym korytem, omijającym jezioro Lucieńskie. Pod koniec lat 90-tych XX w. został przywrócony naturalny przepływ przez jezioro Lucieńskie. Osetnica jest dopływem Skrwy.

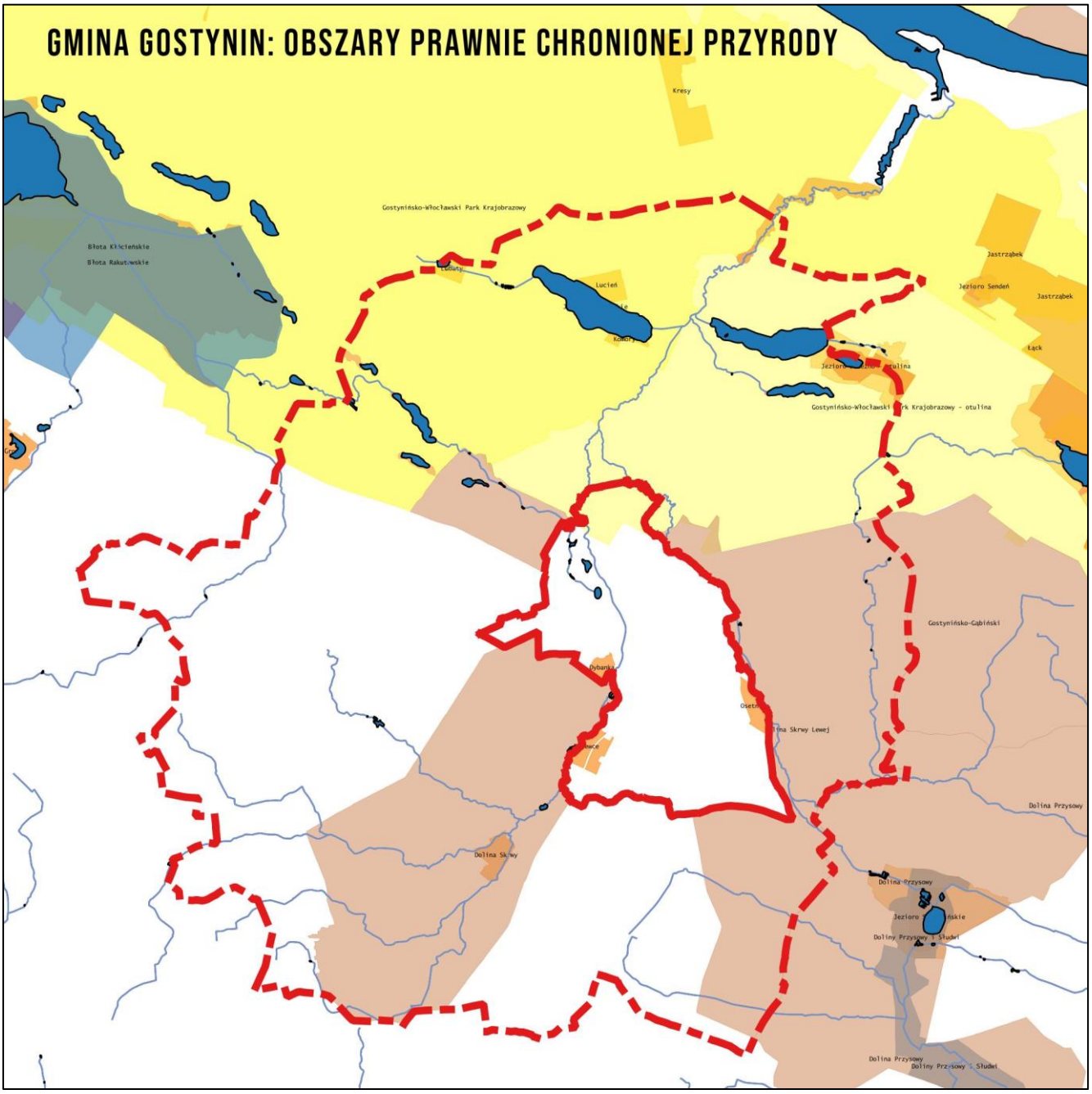

Pokrywa glebowa na terenach Gminy Gostynin jest ogólnie słabej jakości ale urozmaicona, tworząc mozaikę gleb o słabszym i lepszym potencjale rolniczym. Pokrywa leśna najczęściej występuje na terenach o najsłabszych glebach. Głównie występuje sosna zwyczajna z dębem szypułkowym i bezszypułkowym. Lasy stanowią olbrzymią atrakcję ziemi gostynińskiej o dużych walorach turystyczno-krajobrazowych. W wyniku realizacji Polskiej Polityki Ochrony Zasobów Leśnych został utworzony leśny kompleks promocyjny (LKP) – „Lasy Gostynińsko-Włocławskie", na którym prowadzona jest akcja edukacyjna mająca na celu promowanie proekologicznej i zrównoważonej gospodarki leśne. Służy temu stworzona infrastruktura dydaktyczno-turystyczna.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Gostynina od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Gostynina dzięki urozmaiconej rzeźbie terenu oraz sprzyjającym dla rolnictwa warunkom glebowym, a także dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym były niezwykle atrakcjne dla osadnictwa grup ludzkich od schyłkowego paleolitu, poprzez mezolit, neolit epokę brązu i żelaza do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są bardzo liczne stanowiska archeologiczne odkryte podczas planowanych badań powierzchniowych oraz nieliczne, ale ważne pochodzące ze stacjonarnych badania wykopaliskowych. Jednakże dla poznania historii osadnictwa na terenie całej gminy najbardziej przyczyniły się planowane badania powierzchniowe, z których pierwsze przeprowadzili w 1980 r. pracownicy Muzeum Mazowieckiego w Płocku w związku z badaniami nad epoką kamienia oraz badania w latach 1986, 1987, 1988, 1989, 1994, 1996 i 1998 kiedy to badania powierzchniowe przeprowadzano w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W ramach I etapu AZP przebadano teren prawie całej gminy, poza niebadanym do tej pory obszarem nr 54-51. W 1998 r. ze względu na fakt bardzo intensywnego zagospodarowania obszaru działkami rekreacyjnymi i zalesiania ugorów oraz na przypuszczenie, że ilość stanowisk archeologicznych w tym rejonie powinna być znacznie większa mikroregion Pojezierza Gostynińskiego został wytypowany do powtórnych badań powierzchniowych, które przeprowadzono na obszarach 51-51 i 51-52 jesienią tego roku.

W efekcie wszystkich wymienionych powyżej badań archeologicznych: planowanych wykoapaliskowych, ratowniczych wykopaliskowych, sondażowych oraz badań powierzchniowych prowadzonych w związku z badaniami nad epoką kamienia oraz przede wszystkim planowanych badań wykopaliskowych w ramach ogólnopolskiej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski ujawniono na terenie całej gminy 656 stanowisk archeologicznych na których zarejestrowano 954 fakty osadnicze!. Występujący na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia) reprezentuje kultury archeologiczne występujących na Mazowszu ze szczególnie licznym występowaniem materiału zabytkowego datowanego na epokę kamienia, epokę brązu, średniowiecze oraz okres nowożytny. Z analizy wyników dotychczasowych badań archeologicznych nasuwa się wniosek, że tereny gminy Gostynina charakteryzują się niezwykle intensywnym osadnictwem w okresach pradziejowych, ze szczególnym nasileniem w okresie neolitu (znaleziska kultury pucharów lejkowatych – na 101 stanowiskach!), w okresie wczesnego brązu (znaleziska kultury trzcinieckiej na 41 stanowiskach), okresu brązu i żelaza (znaleziska kultury łużyckiej na ponad 80 stanowiskach) oraz w okresie wpływów rzymskich (znaleziska kultury przeworskiej na prawie 50 stanowiskach).

Na wyszczególnionych w tabeli 4, 656 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 954 zespoły chronologiczno-funkcjonalne zabytków (na niektórych stanowiskach reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologiczno-kulturowej) a wyszczególnione w tabeli rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z ilością materiału zabytkowego który wystąpił na powierzchni stanowiska, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę", co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca. Jednakże cechą charakterystyczną zaobserwowaną na obszarze całej gminy – chociaż poniższa uwaga charakteryzuje większość obszarów badanych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski – jest nieliczna frekwencja materiału zabytkowego na powierzchni i większość znalezisk przypisana jest do grupy „śladów osadnictwa".

Najliczniej reprezentowane – bo aż w 279 zespołach, są znaleziska pochodzące z szeroko pojmowanej epoki kamienia. Wśród tych znalezisk jest 140 znalezisk, które przypisano konkretnym kulturom ale też 113, które wskutek wskutek rozdrobnienia znajdowanego materiału, niedoskonałości metodyki datowania znalezisk krzemiennych oraz, w najczęstszych przypadkach – znaleziska mało charakterystycznych i nieczułych na precyzyjne datowanie zabytków zostały wydatowane w bardzo szerokim zakresie czasowym i określane jako „epoka kamienia" to jest okres od paleolitu poprzez mezolit do schyłku neolitu, obejmujący bardzo długi okres od kilku do kilkunastu tysięcy lat. Tak liczne znaleziska z „epoki kamienia" mają swój bezpośredni związek z bardzo korzystnymi warunkami przyrodniczymi zasiedlanego terenu Pojezierza Gostynińskiego i okolicznych terenów oraz sprzyjającymi warunkami klimatycznymi panującymi pod koniec okresu zlodowaceń, to jest na początku holocenu. Wśród wymienionych wyżej 279 zespołów badacze jako pewne wydzielili 7 z okresu schyłkowego paleolitu – z których 3 przypisano kulturze świderskiej, 25 zespołów z okresu mezolitu, wśród których dało się precyzyjnie wydzielić 2 znaleziska przypisywane kulturze chojnicko-pieńkowskiej i po jednym znalezisku z kultury komornickiej i tak zwanego cyklu wiślańskiego. Z okresu neolitu wydzielono 148 zespołów, wśród których aż 101 przypisano kulturze pucharów lejkowatych, 21 znalezisk kulturom subneolitycznym (określanym także mianem neolitu strefy leśnej, wśród których znalazło się 5 znalezisk przypisanych to tak zwanego typu linińskiego, 3 do kultury niemieńskiej, 6 znalezisk przynależnych do kultury amfor kulistych, 2 znaleziska cyklu kultur wstęgowych i 2 znaleziska przypisane kulturze ceramiki sznurowej.

Kolejną licznie reprezentowaną grupę stanowią znaleziska datowane na epokę brązu zawierające znaleziska przypisane do kultury trzcinieckiej (42 zespoły) i kultury łużyckiej (72 zespoły). Brak jest znalezisk, które byłyby precyzyjnie przypisane konkretnym kulturom archeologicznym z okresu wczesnej epoki brązu, ale być może, że znaleziska związane z osadnictwem ludności kultur wczesnobrązowych znajdują się w grupie 53 zespołów znalezisk określanych jako „wczesna epoka brązu" (17 zespołów), „epoka kamienia – epoka brązu" (15 zespołów), „neolit – wczesna epoka brązu" (2 zespoły), „epoka brązu" (19 zespołów).

Mniej liczne aczkolwiek bardzo reprezentatywne są znaleziska, które przypisano późniejszym okresom i kulturom archeologicznym. I tak odkryto 5 stanowisk, które przypisano kulturze pomorskiej, 6 zespołów, które nazwano jako „łużycka-pomorska", 6 zespołów „lateńskich" oraz jeden zespół „halsztacki – lateński" – w których chronologicznie mieści się zarówno kultura łużycka jak i pomorska.

Dość licznie reprezentowane są znaleziska z okresu wpływów rzymskich, bo materiał zabytkowy z tego okresu wydzielono wśród 40 znalezisk, z czego aż 39 zespołów zostało przypisanych do należących do kultury przeworskiej. Tak liczne znaleziska z tego okresu mogą być związane ze szlakiem handlowym kupców rzymskich, którzy w swoich wędrówkach do Sambii (bursztyn) mogli wykorzystywać drogę wzdłuż Skrwy.

Na tle wymienionych wyżej znalezisk z wcześniejszych okresów pradziejowych i wczesnohistorycznych prezentują się mało liczne znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza, bo „tylko" 41 znalezisk, z których ogólnie jako „wczesno średniowieczne" (VI-XIII w.), bez ściślejszego datowania określono aż 29 zespołów. Z pozostałych, przypisanych okresowi wczesnego średniowiecza udało się ściślej wydatować 6 zespołów przypisanych na okres X-XIII w., 6 zespołów na XII-XIII w., 4 zespoły z XIII w., 2 z XI-XIIi w., i jeden z XI-XII w. Brak jest znalezisk, które badacze jednoznacznie przypisaliby do wcześniejszych faz wczesnego średniowiecza, to jest okresowi kształtowania się początków państwa polskiego, czyli do X wieku.

Bardzo liczną grupę stanowią znaleziska określane przez badaczy jako „starożytne" – aż 84 zespoły, „nieokreślone" - 4 zespoły. Na znaleziska te składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym, czy też okresom pradziejowym. Spowodowane jest to małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczułych" na ich datowanie.

Na tle licznych, wymienionych wyżej grup chronologiczno-taksonomicznych daje się zauważyć liczna grupa znalezisk datowanych na na na wieki XIV-XIX (od średniowiecza do okresu nowożytnego). Powodem jest zastosowana podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski metodologia. W czasie kiedy przeprowadzano większość badań terenowych, to jest druga połowa lat 80-tych i polowa lat 90-tych XX w. instrukcja badań Archeologicznego Zdjęcia Polski uwzględniała już wyznaczanie stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnych – do XIX wieku. Z wymienionych okresów staropolskiego i czasów nowożytnych rozpoznano 260 zespołów i stanowią one najliczniej znajdywane i rozpoznawane materiały archeologiczne. Do niedawna za elementy składowe archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznawano jedynie pozostałości po kulturach i ludach pradziejowych (do V/VI w.) oraz społeczeństwie wczesnośredniowiecznym (na ogół do połowy XIII wieku). Z takimi właśnie stanowiskami mamy w większości do czynienia w zasobie ewidencji konserwatorskiej. W ostatnich latach nastąpił jednak wyraźny przełom i zmiana w rozumieniu archeologii. Wykształciła się cała odrębna specjalizacja, określana jako archeologia staropolska (lub nowożytna). W kręgu jej zainteresowań pozostają obiekty i nawarstwienia związane z historyczną przeszłością. Nie można zatem poprowadzić istotnej granicy między archeologią a innymi dyscyplinami.

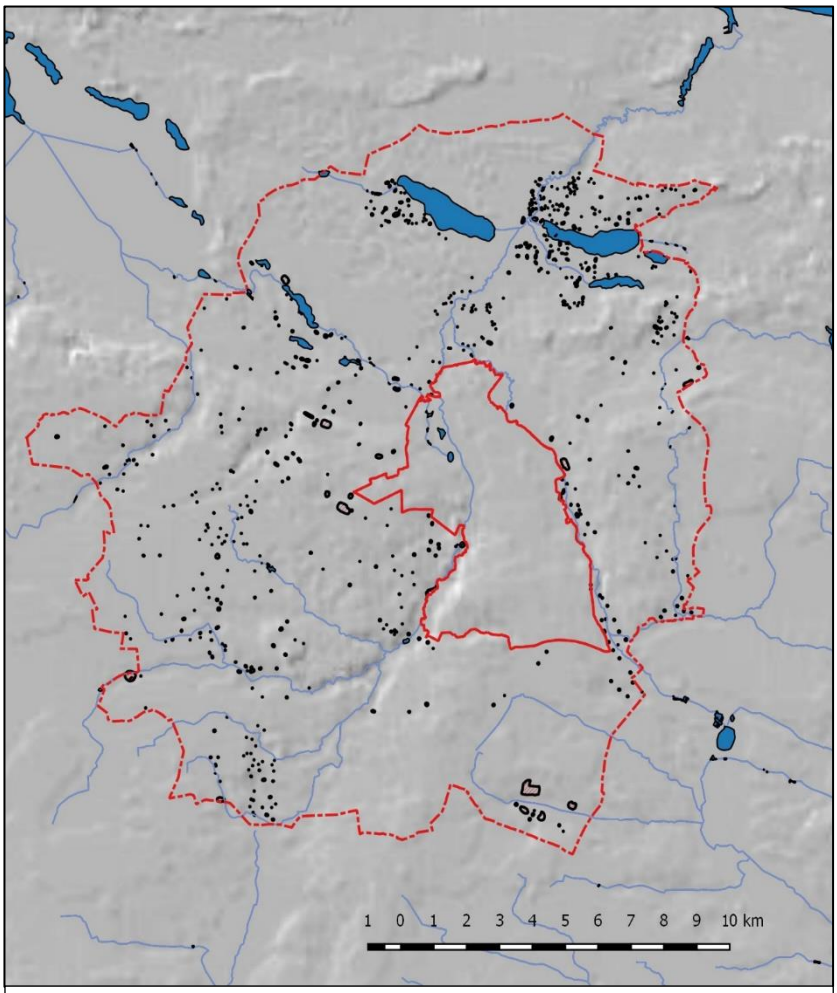

Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w gminie Gostynin

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Gostynina były niezwykle intensywnie zasiedlane

w pradziejach. Niewiele jest stanowisk wielokulturowych i stanowisk, na których można by zaobserwować ciągłość osadniczą od neolitu, poprzez epokę brązu, do czasów nowożytnych. Z analizy przestrzennego rozmieszczenia stanowisk archeologicznych wynika ścisła zależność pomiędzy siecią wodną a osadnictwem od pradziejów do czasów nam współczesnych. Prawidłowość tą dla terenów gminy Gostynina ilustruje zamieszczona powyżej mapa rozmieszczenia stanowisk archeologicznych.

Od czasów najdawniejszych osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się w pasie jezior Pojezierza Gostynińskiego, wzdłuż Skrwy, Osetnicy oraz wzdłuż bezimiennych cieków odwadniającego tereny gminy Gostynin.

Dzięki znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy Gostynina, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Gostynina. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na pozostałych ziemiach Mazowsza oraz Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit i mezolit– starsza i środkowa epoka kamienia

Najstarsze ślady pobytu człowieka na terenie gminy Gostynin sięgają okresu schyłkowego paleolitu i wiązać je można z kręgiem kultur ludów koczowniczych trudniących się głównie polowaniem na renifery i drobniejszą zwierzynę oraz zbieractwem. Dla tego regionu Polski najbardziej znana jest tak zwana kultura świderska. Obejmuje ona okres późnego zlodowacenia, nieznacznie przekraczając granicę plejstocenu i obejmuje początki holocenu. Zamyka się w przedziale czasowym pomiędzy 14 tysiącleciem p.n.e. do 8 -7 tysiąclecia p.n.e.. Pozostałością bytności ludów penetrujących te ziemie są charakterystyczne zabytki krzemienne służące do wyrobu grotów strzał i narzędzi do obróbki skór. Pobyt łowców i zbieraczy z tego okresu, ze względu na charakter gospodarki – sezonowe obozowiska - był krótko trwały i dlatego znaleziska należą od nielicznych i ubogich. Jedynie stacjonarne badania archeologiczne pozwalają na pozyskanie większych ilości materiałów w postaci narzędzi krzemiennych, kościanych i rogowych oraz czasami ślady po szałasach w których okresowo ludzie ci zamieszkiwali. Z ternu gminy znamy trzy stanowiska przypisane ludności tej kultury w Klusku, Lucieniu i Budach Lucieńskich, wszystkie położone na terenie Pojezierza Gostyńskiego, które w okresie schyłkowego paleolitu posiadało niezwykle korzystne warunki przyrodnicze i klimatyczne, stanowiąc ekumenę dla tych wczesnych łowców.

W następnej kolejności tereny te były penetrowane przez ludność mezolityczną. Okres mezolitu na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. Nastąpiło wówczas ocieplenie klimatu, a co się z tym wiąże, zalesienie tundrowatych wcześniej obszarów oraz podniesienie poziomu wód. Tereny wokół jezior, w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. W dalszym ciągu podstawę wyżywienia stanowiło zbieractwo, łowiectwo i rybołówstwo ale pojawiło się początkowe prymitywne rolnictwo. W tym czasie prawdopodobnie nastąpiło udomowienie owcy i świni. Zaczęto wytwarzać bardziej rozwinięte formy narzędzi krzemiennych, rogowych i kościanych. Nastąpiła też mikrolityzacja narzędzi, co jest cechą charakterystyczną dla całego okresu mezolitu i wyróżniającą jednostki kulturowe w tym czasie. Głównie po znaleziskach tych narzędzi: małych, w kształcie trapezów, trójkątów, mikro wiórków je rozpoznajemy. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania. Na trenie Mazowsza dominuje wówczas kultura chojnicko–pieńkowska, rozpoznana na terenie gminy na stanowiskach w Gaśnie i Klusku. Drugą kulturą z okresu mezolitu, której materiały rozpoznano na osadzie w Budach Lucieńskich jest kultura

komornicka. Kultura komornicka należała do północnego (nordycznego) kręgu kultur mezolitycznych. Zespół zjawisk kulturowych związanych z tym kręgiem obejmował swym zasięgiem obszary pomiędzy Wielką Brytanią a Białorusią.

Ludność w okresie mezolitu reprezentowała typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobra" natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną i model osadniczy tych najstarszych grup ludzkich. Nie dysponujemy z terenów gminy danymi dotyczącymi konstrukcji domostw czy też wielkości i rozplanowania obozowisk. Zapewne nie odbiegały one od obiektów znanych z innych obszarów ziem polskich, gdzie stwierdzono istnienie dwóch modeli obozowisk, jedno- lub kilkuszałasowego, zamieszkiwanego przez pojedynczą rodzinę lub grupę 2-3 rodzinną. Owalne lub prostokątne szałasy, niekiedy wkopane w ziemię, z jednym lub dwoma wewnątrz ogniskami, budowano w oparciu o konstrukcje żerdziowe przykryte skórami zwierzęcymi, które dodatkowo obciążano na zewnątrz licznymi kamieniami.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Najstarszymi neolitycznymi kolonizatorami ziem Polski była ludność pochodzenia południowego tzw. kręgu kultur naddunajskich. Na terenach ziem polskich reprezentowana jest ona głównie przez **kulturę ceramiki wstęgowej rytej (KCWR).** Jej nazwa pochodzi od kulistej formy naczyń glinianych zdobionych ornamentem rytym w postaci wstęg spiralnych i innych wątków geometrycznych. Przedstawiciele tej kultury przywędrowali na obszar dzisiejszej Polski przed ok. 5600 p.n.e. KCWR trwała do ok. 4900 p.n.e. Była to pierwsza w pełni neolityczna kultura na polskich ziemiach. Ludność tej kultury przemieszczała się na południu Polski stosunkowo szybko, posuwając się wzdłuż linii Wisły i Warty. Z terenu gminy znamy jak do tej pory dwa ślady osadnictwa w Krzywiu oraz Klusku przypisywane przez badaczy do „cyklu wstęgowego" oraz do „ceramiki wstęgowej"
Ludność tej kultury zajmowała najlepsze gleby nadające się pod uprawę, przede wszystkim urodzajne gleby lessowe południowej strefy obecnych ziem polskich. - tu odkryto najstarsze osady tej kultury, lokalizowane na brzegach dolin rzecznych. Osadnictwo było ruchome, po wyeksploatowaniu ziemi przenoszono się na nowe tereny. Osady były zasiedlane przez około 15 lat, po czym przenoszono się w nowe miejsca. Do starych siedzib powracano nie wcześniej niż po 45-60 latach. Podstawową jednostką osadniczą KCWR był dom-gospodarstwo. Kilka takich domów składało się na osadę, w której mogło mieszkać od 100 do 200 osób przez kilka pokoleń. Wielkość osady mogła dochodzić do 30 ha. Domy miały pokaźne rozmiary. Zbudowane na planie prostokąta, ich długość sięgała 40 m, a szerokość 6-7 m. Konstrukcja budowli opierała się na dębowych słupach wkopanych w ziemię, a przestrzeń między nimi była zapełniona plecionką, uszczelnioną gliną. Całość wraz z dachem podtrzymywał rząd słupów biegnący przez środek domostwa. Pierwsze osady KCWR miały charakter otwarty, pozbawiony jakichkolwiek umocnień. Dopiero w późnej fazie rozwojowej zaczęły się pojawiać osady obronne, zwłaszcza w zachodniej strefie tej kultury. Być może pojawienie się tych prostych fortyfikacji należy łączyć z niepokojami w tym okresie, choć istnieją teorie, które interpretują te umocnienia poprzez powstanie nowej ideologią, kładącej silny nacisk na identyfikację z określonym terytorium. Osiedla KCWR zakładane były na żyznych terasach rzecznych. Na ich skraju zakładano pola otoczone krzewiastymi zaroślami. Uprawiano na nich różnego rodzaju zboża jak: pszenicę płaskurkę, samopszę, orkisz, pszenicę zbitokłosą, jęczmień, proso, groch, soczewicę i mak. Zbierano dzikie jabłka, orzechy, poziomki, czereśnie. Oprócz uprawy zbóż hodowano bydło, owce lub kozy. W późniejszym okresie rozpowszechniła się gospodarka żarowa. Polegała ona na karczowaniu lasu

i wypalaniu go. Żyzny popiół zapewniał wystarczająco wysokie plony przez kilka lat. Następnie grupa postępowała tak samo z innym fragmentem lasu.

Najstarszymi kolonizatorami, z którymi wiąże się wprowadzenie gospodarki wytwórczej (rolnictwo, hodowla) na terenach należących obecnie do gminy Gostynin jest ludność związana z migrantami **kultury pucharów lejkowatych (KPL),** która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Nazwa - kultura pucharów lejkowatych - pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Ludność tej kultury zajmuje szczególną rolę w pradziejach ziem polskich, ponieważ zintensyfikowali oni na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Wprowadziła też orkę sprzężajną. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu, reprezentowana na terenie gminy Gostynin 101 znaleziskami, z których na osadach ludności KPL w Budach Lucieńskich, Lucieniu, Klusku i Białem przeprowadzono badania wykopaliskowe. Kultura pucharów lejkowatych trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobyciem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się tez pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych.

Kultura amfor kulistych

Kolejną grupą ludności neolitycznej, którą reprezentują znalezisko na stanowiskach w Lucieniu, Białem, Gorzewie, Klusku i Babach Górnych jest ludność kultury amfor kulistych. Także w przypadku nazwy tej kultury, została ona zaczerpnięta od charakterystycznej formy naczyń wytwarzanych i użytkowanych przez jej ludność. Badacze przyjmują, że kultura ta powstała na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekiery z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurczonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury.

Kultura ceramiki sznurowej (KCSz)

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze kultura ceramiki sznurowej**.** Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 p.n.e. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności KPL. Ślady osadnictwa, które badacze ostrożnie określają jako należące do „KPL – cerami sznurowej" na terenie gminy Gostynin odkryto, jak do tej pory, na stanowiskach w Helenowie i Krzywiu.

Kultury strefy leśnej, subneolityczne

Archeolodzy terminem subneolitu określają między innymi typ gospodarki charakteryzującej się wybiórczą adaptacją cech mezolitycznych (tradycje zbieracko-łowieckie) i neolitycznych (rolnictwo i hodowla) obejmującą gospodarkę, osadnictwo, strukturę społeczną. W efekcie

powstała„nową jakość" funkcjonujących na styku dwóch światów: agrarnego i łowiecko-zbierackiego. Na terenie gminy Gostynin potwierdzono ponad 20 znalezisk reprezentujących grupy ludności kultur strefy leśnej, z których do konkretnych kultur przypisano 3 stanowiska w Gorzewie (2 stanowiska) i Kazimierzowie związane z ludnością kultury niemeńskiej oraz stanowiska w Klusku (2 stanowiska), Krzywiu, Helenowie (3 stanowiska) przypisywane ludności należącej do grupy linińskiej.
Grupy ludności subneolitycznej łączyły w swojej gospodarce tradycje zbieracko-łowieckie z rolnictwem zamieszkiwały enklawy leśne i datowane są na okres IV tysiąclecia. Grupy tej ludności egzystowały głównie w Polsce wschodniej i północno wschodniej, a nawa kultura niemeńska pochodzi o Niemna, gdyż w dolinie tej rzeki odkryto najliczniejsze ślady tej kultury. Wytwory ceramiczne ludności kultur strefy leśnej charakteryzowały się formami ostrodennymi, dekorowane pod krawędzią wylewu dołkami, odciskami patyka, paznokci i palców.

Epoka brązu

Znaleziska z wczesnych okresów epoki brązu są bardzo licznie reprezentowane na ternie Gminy Gostynin i związane są z osadnictwem ludności **kultury trzcinieckiej** (około 1900 -1000 p.n.e), które zostały stwierdzone w 41 zespołach, między innymi na stanowiskach w Antoninowie, Białym, Budach Lucieńskich, Choinku, Gaśnie, Gorzewie, Helenowie, Jastrzębi Starej, Kiełpieńcu, Klusku, Krzywiu, Lipie, Lucieniu, Łokietnicy, Marianowie, Nagodowie, Pomorzankach, Rębowie, Rybnie, Sałkach, Sierakówku, Stanisławowie, Strzałkach, Zaborowie Starym.

Nazwa kultury pochodzi od nazwy miejscowości na terenie Lubelszczyzny, gdzie pod koniec XIX w. dokonano odkryć materiałów tej kultury, które wybitny polski archeolog prof. Józef Kostrzewski z Poznania nazwał „kulturą trzciniecką". Okres największego rozwoju tej kultury przypada na okres 1500 – 1300 l. p.n.e, kiedy to ludność tej kultury zajmuje rozległe obszary międzyrzecza Wisły, Bugu, Sanu po zachodnią Ukrainę. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemiennymi. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem. Ludność kultury trzcinieckiej grzebała swoich zmarlych najczęściej w obrządku szkieletowym pod nasypami kurhanów, chociaż występują także groby szkieletowe płaskie, bez nasypu. Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską co nie jest jednoznaczne i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Dużo bardziej liczne niż znaleziska kultury trzcinieckiej, na terenie gminy Gostynin są stanowiska ludności **kultury łużyckiej,** której osadnictwo stwierdzono na 86 stanowiskach. Znaleziska zabytków przypisywanych ludności tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e, faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy do tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciałopalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są także grodziska tej kultury. Stanowiska ludności tej kultury odkryto między innymi w następujących miejscowościach: Antoninowie, Białym,

Bolesławowie, Budach Lucieńskich, Dąbrówce, Emilianowie, Gaśnie, Gorzewie, Helenowie, Jastrzębi Starej, Józefkowie, Klusku, Krzywiu, Lagardzie, Lipie, Lucieniu, Łokietnicy, Marianowie, Osadzie, Osinach, Pomorzankach, Rumunkach, Rybnie, Sierakówku, Solcu, Stefanowie, Strzałkach, Wrzącej, Zaborowie Nowym i Zaborowie Starym oraz Zieleńcu.

Okres lateński

Wśród stanowisk zarejestrowanych na podstawie znalezionych na powierzchni materiałów zabytkowych na terenie gminy Gostynin znalazły się nieliczne znaleziska datowane na okres **Okres lateński** – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkanych przez Celtów. Również do kręgu związanego z tzw. zespołem kultur pól popielnicowych należą występujące na terenie gminy Gostynin stanowiska ludności **kultury pomorskiej,** znane na naszym ternie głównie z grobów popielnicowych znajdowanych nie rzadko pod „kloszami" z dużych naczyń glinianych. Na obszarze występowania ludności tej kultury występuje obrządek ciałopalny. Jego charakterystycznym elementem, są popielnice, na których umieszczano, w górnej części naczynia, schematyczne przedstawienie twarzy ludzkiej, symbolizującej zmarłego, czasem z dodatkowymi scenami rodzajowymi lub wyobrażeniami przedmiotów codziennego użytku i uzbrojenia (miecze, oszczepy, tarcze) umieszczanymi na brzuścu. Popielnice przykryte były pokrywkami niekiedy stylizowanymi na nakrycie głowy. Dodatkowo czasami nakładano na nie naszyjniki lub napierśniki, a plastyczne przedstawienia uszu zdobiono kolczykami. Zwyczaj dekorowania popielnic symbolicznymi twarzami ludzkimi zanikł w IV w p.n.e. Popielnice (zazwyczaj 5-6, maksymalnie do 30 sztuk) z popiołami zmarłych ustawiano w prostokątnych skrzyniach z kamiennych płyt, stąd też inna nazwa tej kultury – kultura grobów skrzynkowych. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń. Stanowiska związane ze śladami osadnictwa tej kultury zarejestrowano na terenie: Antoninowa, Bud Lucieńskich, Józefkowa, Lagardy, Lucienia, Marianowa, Miałkówka, Osady (stanowisko niepewne – przypisywane bądź kulturze łużyckiej bądź pomorskiej), Strzałek. Wyróżniony w materiałach AZP na 6 stanowiskach na terenie gminy Gostynin **okres lateński** – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery, może też być powiązany z fazą halsztacką kultury Łużyckiej. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkanych przez Celtów.

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów.

Na terenie Gminy Gostynina znajduje się szereg stanowisk z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku p.n.e do V wieku naszej ery i jest reprezentowany przez stanowiska **kultury przeworskiej.** Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi germańskich ludów. Dla terenów Polskich byli by to Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują, że ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleziska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba" tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa. Przypuszcza się, że przez ziemie gostynińskie – wzdłuż Skrwy w kierunku północnego Mazowsza i dalej do Sambii mógł

przebiegać szlak handlowy kupców rzymskich zmierzających na północ w poszukiwaniu cennego bursztynu.

Na terenie gminy Gostynin, stwierdzono bardzo intensywne osadnictwo ludności kultury przeworskiej, bo aż na 49 stanowiskach stwierdzono znaleziska związane z tą kulturą. Stanowiska ludności tej kultury odkryto między innymi w następujących miejscowościach: Anielin, Baby Górne, Belno, Białe, , Budy Lucieńskie, Emilianów, Gaśno, Gorzewo, Helenów, Huta Nowa, Józefków, Klusek, Krzywie, Lipa, Lucień, Nagodów, Nowa Wieś, Osada, Pomorzanki, Skrzany, Solec, Stefanów, Strzałkach, Wrząca, Zaborów Nowy i Zaborów Stary.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza nie pochodzą z terenu gminy ale z samego Gostynina, gdzie odkryto osadę datowaną na bardzo wczesne fazy wczesnego średniowiecza, to jest na VI-IX w. oraz pochodzące zapewne z XI w. grodzisko. Z terenu gminy brak jest jak do tej pory znalezisk, które archeolodzy datowali by na okres przed X w., co zapewne odzwierciedla fakt, że ziemie te nie były tak intensywnie zasiedlone jak w okresach poprzedzających. Na stan ten wpływ miały rozległe obszary leśne oraz niezbyt urodzajne gleby Do tej pory zidentyfikowano nie więcej jak 50 stanowisk datowanych na wczesne średniowiecze, z których jedynie 23 stanowiska udało się precyzjniej datować na okres po X w. do wieku XIII-XIV. Osadnictwo z tego okresu to głownie osady otwarte w formie mniejszych lub rozległych osad, niekiedy wzmocnionych ostrokołem. Późniejsze osadnictwo do końca XV wieku związane jest z tzw drobnymi rycerskimi nadaniami i z czasem przechodzi w powstawanie większych jednostek tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym – data przy miejscowości oznacza datę najstarszej wzmianki o miejscowości w źródłach pisanych. Dane zaczerpnięto z opracowania *Nazwy miejscowe Polski*, pod redakcją Kazimierza Rymuta oraz opracowania Leszka Zugaja: „*Gmina Gostynin – od pradziejów do współczesności*”: Aleksandrynów (1921 r.), Anielin (1921 r.), Antoninów (1921 r.), Baby Dolne i Górne (1425 r.– jako Babbe, 1435 r. jako Babye), Belno (1578 r., jako Bidlne - część wsi Pomorzanki), Białe (1240 r. jako Bale), Bialotarsk (1249 r. jako Baltarsk), Bielawy (1789 r.), Bierzewice (1579 r. jako Biezeiewice), Bolesławów (1921 r.), Budy Kozickie (1781 r.), Budy Lucieńskie (1839 r.), Choinek (1827 r.), Dąbrówka (1249 r. jako Dambrova), Emilianów (1877 r.), Feliksów (1921 r.), Gaśno (1506-48 figuruje młyn na Skrwie – Gaznow, a w 1827 r. Gasne), Gorzewo (1440 r.), Górki (1402 r.), Gulewo (1418 r. jako Gulowo), Halinów (1921 r.), Helenów (1952 r.), Huta Zaborowska (1839 r.), Jastrzębia (1448 r. Jastrzabye), Jaworek (1921 r.), Józefków (1921 r.), Kazimierzów (1952 r.), Kiełpieniec (1827 r.), Kleniew (1877 r.), Klusek (1839 r.), Kozice (1462 r. jako Cozijcze), Krzywie (1827 r.), Lagarda (1827 r.), Leśniewice (1405 r. jako Lesznewicze), Lipa (1921 r.), Lisica (1792 r. jako karczma Lisica), Lucien (1502 r. jako Luczyn), Łokietnica (1827 r.), Marianka (1877 r.), Marianów (1839 r.), Miałkówek (1800 r. jako Georgenthal), Mniszek (1446 r. jako Mnyschek), Mysłownia Nowa (XVIII/XIX w.), Nagodów (1827 r.), Niecki (XVI w.), Nowa Wieś (XVIII/XIX w.), Osada (1921 r.), Osiny (1497 r.), Piotrów (XV w.), Podgórze (1802-3 jako Kol. Haineleben, jako Podgórze w 1921 r.), Polesie (1839 r.), Pomarzanki (1444 r. jako Pomorzani Bezwoldy), Rębów (1207 r.), Rogożew (cz. wsi Emilianów, 1405 r.) Rogożewek (XVI w.), Rumunki (1879 r.), Ruszków (1787 r.), Rybne (1921 r.), Sałki (1476 r.), Sieraków i Sierakówek (1389 r.), Skoki (XVI w.?), Skrzany (1380 r.), Sokołów (1398 r.), Solec (1475 r.),

Stanisławów Skrzański (1921 r.) Stefanów (1890 r.), Strzałki (1564 r.), Wrząca (1427 r.), Zaborów Nowy (XV w.), Zaborów Stary (1417 r.), Zieleniec (1921 r.), Zuzinów (1837 r.), Zwoleń (1802-3). Na mapie poniżej zaprezentowano w sposób graficzny sieć osadniczą od pradziejów do czasów nowożytnych.

Historia Ziemi Gostynińskiej została opisana w kilku monografiach, z których należy przede wszystkim wymienić wydane w 1990 r. po redakcją Mariana Chudzyńkiego opracowanie *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej* oraz *Gmina Gostynin – od pradziejów do współczesności* autorstwa Leszka Zugaja oraz na opracowaniu Kazimierza Pacuskiego *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV w.* Na ich podstawie prezentowany jest w niniejszym Programie zarys dziejów gminy o wczesnego średniowiecza do czasów nam współczesnych.

W X wieku Mazowsze zarządzane przez linię Piastów Mazowieckich stanowiło dobrze zorganizowaną politycznie i rozwiniętą gospodarczo ziemię ze stolicą w Płocku, która została przyłączona do państwa wielkopolskich Polan prawdopodobnie około 975 r.

Wydarzenia z początku XI w., kiedy to po śmierci Mieszka II Lamberta jego mazowiecki namiestnik Miecław wykorzystując bezkrólewie ogłosił ziemie mazowieckie tzw. „Państwem

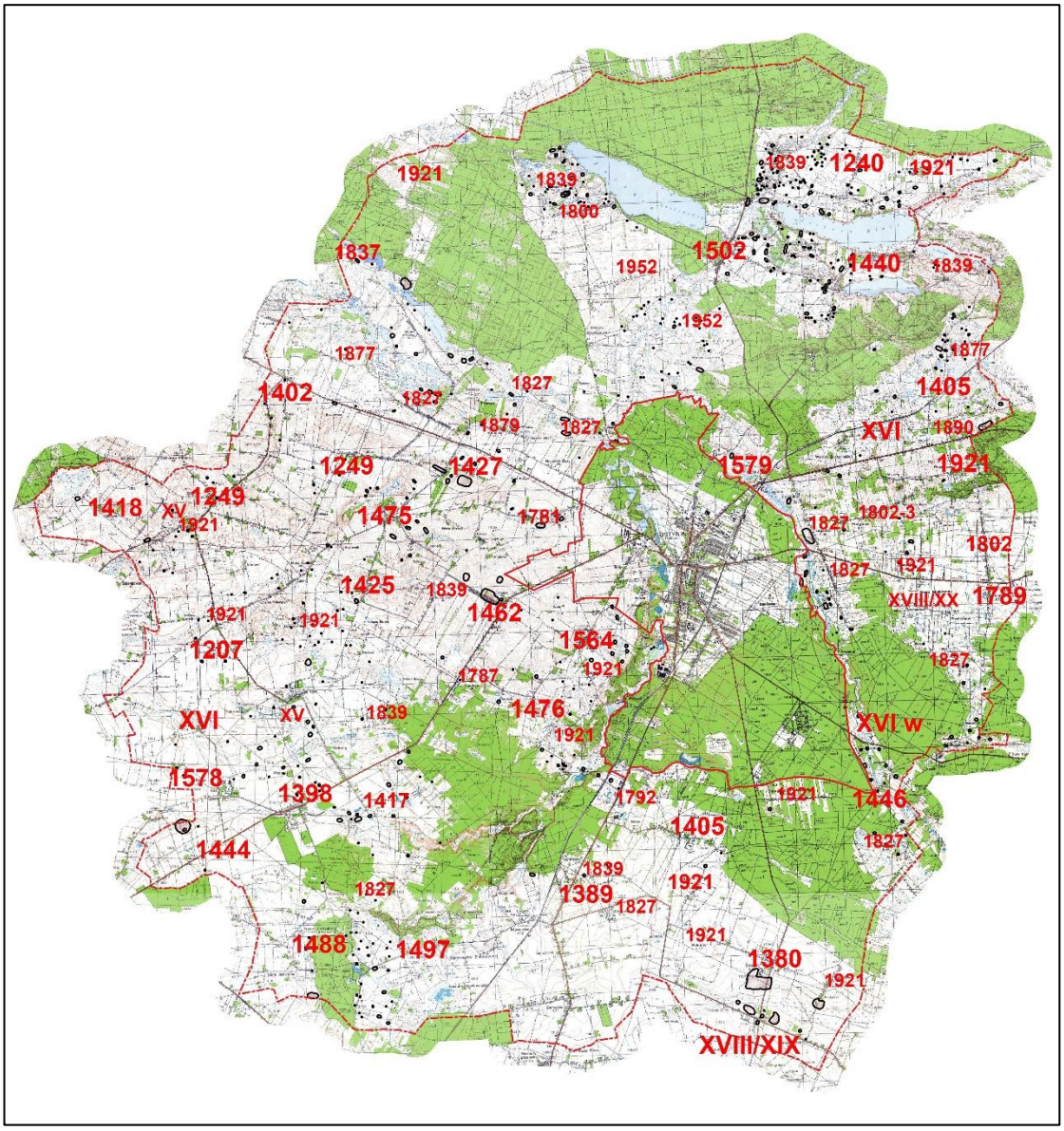

Miecława", stając się w latach 1037-1047 konkurencją dla państwa Piastów, ostatecznie zdławioną w 1047 r. przez Kazimierza Odnowiciela. Wydarzenia te spowodowały z jednej strony wyraźne poczucie odrębności Mazowsza, a drugiej strony brak zaufania władców Korony do Mazowsza. W okresie wczesnego średniowiecza oraz średniowiecza Mazowsze wyróżniało się o od pozostałych ziem Korony i było dzielnicą dobrze zaludnioną ale ubogą, zdominowaną przez liczną drobną ubogą szlachtę, której poziom życia niewiele odróżniał się od stanu chłopskiego. Nieliczne w tym czasie miasta na Mazowszu lokowane były na prawie chełmińskim, niemieckim lub polskim i fundowane były przez książąt mazowieckich oraz przez kościół. Z kolei pierwsze wsie, które powstały w XII i XIII w. zakładane były na prawie polskim, dającym chłopom względną stabilizację w postaci określonych wysokości czynszu i danin a także dając dziedziczne prawo własności ziemi. Do najstarszych miejscowości w gminie należą wsie: Białe, Białotarsk, Dąbrówka, Rębów. Prawdopodobnie w XII w. w Białotarsku powstała parafia pod wezwaniem Św. Krzyża.

Na początku XIII w. Mazowsze objął Konrad I Mazowiecki, który chroniąc dzielnicę przed częstymi najazdami Prusów nadał w 1228 r. w dzierżawę Zakonowi Krzyżackiemu ziemię chełmińską, co już niestety w 1234 zaowocowało pierwszym najazdem krzyżackim na Płock i spaleniem katedry. W czasie swojego panowania Konrada I prowadził liczne bratobójcze wojny o sukcesję nad Małopolską, którą ostatecznie przegrał na rzecz Bolesława Wstydliwego. Z 1240 r. pochodzi pierwsza wzmianka o wsi Białe. Po śmierci Konrada w 1247 roku większość Mazowsza znalazła się pod panowaniem Siemowita I, którego sukcesorzy podzielili Mazowsze na trzy regiony, a ziemia gostynińska znalazła się w obrębie księstwa płockiego, ze stolicą w Płocku. Z 1249 r., pochodzi dokument wydany przez Siemowita I nadający wieś *Dąbrowa* – obecnie Dąbrówka na rzecz kapituły płockiej. Z kolei najstarsza wzmianka o Gostyninie i jego zamku pochodzi z roku 1268 i podaje ją Latopis Ruski, przy okazji wymieniania zamków mazowieckich, wskazując tym samym na ważną rolę jaką spełniał on w tym czasie w systemie obronnym. Sam gród książęcy w Gostyninie leżący na pograniczu Mazowsza i Kujaw miał niezwykle istotne znaczenie zarówno dla książąt mazowieckich jak i kujawskich, którzy toczyli o niego spory już od połowy XIII w. W okresie rozbicia dzielnicowego Gostynin przypadł w udziale Władysławowi Łokietkowi, dziedzicowi części Kujaw i Konrad II, książę czerski, w 1286 przy pomocy Litwinów i Rusinów opanował zamek w Gostyninie, który jednak w tym samym roku musiał zwrócić Łokietkowie w zamian za opanowany przez Łokietka Płock. Jan Długosz w *Dziejach* podał, że w czasie walk w Gostyninie zginęło 600 osób. Do końca XIII w nieznanych okolicznościach zamek w Gostyninie przechodzi pod panowanie książąt mazowieckich. Dalsze dzieje zamku, a zarazem ziem leżących obecnie w granicach gminy Gostynin, są niezwykle burzliwe. W 1300 r. Wacław Czeski próbuje bezskutecznie zdobyć Gostynin i zmusić księcia mazowieckiego Bolesława II do złożenia mu hołdu, w 1327 r. zamek oblega z kolei Władysław Łokietek starając się zmusić księcia płockiego Wacława, który uznał się za lennika króla czeskiego, do złożenia mu hołdu i uznania go za króla polskiego. Za czasów Kazimierza Wielkiego Ziemia Gostynińska należały do króla, a po jego śmierci książę mazowiecki Ziemowit III przyłącza ją do swoich włości. W okresie tym Ziemia Gostynińska przeżywa rozwój związany między innymi z wewnętrzną kolonizacją poprzez zasiedlanie zalesionych terenów. Wszystkie wsie wokół Gostynina początkowo powstawały na prawie polskim ale w wiekach XIV i XV nie wystarczało już ono do ściągnięcia nowych osadników i w okresie tym wprowadzane jest tak zwane prawo niemieckie. We wsi lokowanej na tym prawie chłopi mieli ściśle określone prawa i obowiązki, dzierżawili ziemię, za którą płacili czynsz oraz mieli prawo do samorządu i samorządowego sądownictwa – do tak zwanych sądów wiejskich lub ławy wiejskiej, które rozstrzygały sprawy cywilne podległej ludności. Prawo

niemiecki stosowane było zarówno w przypadku lokacji wsi prywatnych jak i królewskich. We wsiach prywatnych prawo niemieckie stosowano w Rogożewie i Sokołowie, a we wsiach królewskich w Kozicach, Mysłowni i Skrzanach. Prawo to także stosowano we wsiach kościelnych, jak na przykład w Rębowie. Większość wsi wokół Gostynina w XIV-XV wiekach była własnością szlachecką (wcześniej rycerską) i wśród nich były to wsie należące do bardzo zamożnej szlachty jak Sokołów, wsie należące do możniejszej szlachty jak Górki, Piotrów, Sieraków i Sierakówek. Były też wsie należące do drobnej szlachty – szlachty zagrodowej, która posiadała pełne prawa publiczne pod warunkiem posiadania choćby kawałka własnej ziemi. Majątki drobnej szlachty często ulegały dalszym podziałom, tworząc tak zwane „okolice szlacheckie", czyli zespół maleńkich wiosek wywodzących się z jednego dużego obszaru osadniczego, jak na przykład Baby Górne i Dolne, okolica szlachecka Pomorzany (obecnie Pomorzanki) dzieląca się w tamtym czasie na Mieczki, Bydlne i Wielkie, okolica szlachecka Leśniewice dzieląca się na Antonice oraz Leśniewice Małe i Wielkie. Wsie królewskie skupione były na południe od Gostynina i należały one do starostwa gostynińskiego i były to wsie Kozice, Rataje, Mysłownia, Lucień, Strzelce, Skrzany, Niedrzewie, Niedrzaków, Rozlazłów. Wsie należące do dóbr kościelnych to zaginiona dziś wieś Popowino nad jeziorem Białym oraz Białoarsk, Rębów i Dąbrówka.

Gostynin w 1382 r. otrzymał prawa miejskie, choć jeszcze przed ich otrzymaniem gród gostyniński pełnił funkcję kasztelanii, w której kasztelan pełnił w imieniu księcia władzę administracyjną. Po powrocie Ziemi Gostynińskiej do Korony w 1462 r., upada znaczenie władzy kasztelańskiej, którego funkcję przejmuje starosta grodowy. Zarówno szlachta jak i mieszczaństwo gostynińskie od dawna dążyło do zjednoczenia z koroną, widząc w tym możliwość rozwoju ekonomicznego oraz uzyskania przywilejów należnych szlachcie koronnej. Z kolei mieszczaństwo gostynińskie liczyło na zniesienie uciążliwych granic celnych i uzyskanie przywilejów podobnych co miasta królewskie. 14 grudnia 1462 r., Ziemia Gostynińska została wcielona do Korony i od tego czasu datuje się intensywny rozwój Ziemi Gostynińskiej. Dotychczasowe dobra książęce, do których należał między innymi Gostynin stają się dobrami królewskimi. Szlachta ziemi gostynińskiej została zwolniona z podatków książęcych i płaciła 2 grosze podatku z uprawianego łana ziemi, uzyskała prawa udziału w sejmikach szlacheckich i elekcjach królewskich oraz powołano sąd ziemski dla sądzenia spraw cywilnych. W 1529 sejm walny w Piotrkowie ogłosił inkorporację Mazowsza do Królestwa Polskiego i Ziemia Gostynińska znalazła się w obrębie województwa rawskiego, dzieląc się na dwa powiaty gostyniński oraz gąbiński. Województwo rawskie graniczyło z województwem brzesko-kujawskim, do którego należał Białotarsk, Gulewo a granica pomiędzy województwami podzieliła wieś Górki na dwie części.

Od XVI w. w Rzeczpospolitej panował ustrój demokracji szlacheckiej dający pełnię praw politycznych stanowi szlacheckiemu, liczącemu ok. 10 % ogólnej ludności Polski, a szczególnie licznemu na Mazowszu. Szlachta ziemi gostynińskiej wraz ze szlachtą ziemi sochaczewskiej zbierała się w Gąbinie na sejmikach ziemskich, które decydowały o wszystkich aspektach życia lokalnego a także wybierano posłów na sejm, wybierano kandydatów na wakujące urzędy ziemskie. Na sejmikach gospodarskich rozstrzygano sprawy wojskowe, finansowe a także sądy te miały władzę nad nie szlachtą, czyli mieszczaństwem, chłopami oraz Żydami. Wśród urzędników wyjątkową rolę zajmował starosta gostyniński, którego dowolnie obsadzał król, a po 1611 r. był on wybierany przez szlachtę był jedynie zatwierdzany przez króla. Do jego kompetencji należało zarządzanie dobrami królewskimi wokół Gostnina, wykonywał on władzę sądowniczą, egzekwował wyroki sądu jeśli nie były respektowane przez strony, pilnował także porządku na przykład na drogach publicznych.

W listopadzie 1611 r. na zamku w Gostyninie osadzono wziętego do niewoli cara Wasyla Szujskiego z rodziną, który został pojmany po interwencji Zygmunta III Wazy w Rosji i po zwycięstwie hetmana Stanisława Żółkiewskiego w bitwie pod Kłuszynem.

W trakcie „potopu" szwedzkiego w latach 1655-1660, który jest uważany za jedną z najkrwawszych i najbardziej niszczycielskich wojen w dziejach Polski ziemia gostynińska poniosła znacznie dotkliwsze straty niż wiele innych ziem polskich a Gostynin został wraz zamkiem prawie całkowicie spalony. Od 1655 r. w pobliskim Łowiczu stacjonował duży garnizon szwedzki, którego ciężar utrzymania ponosiła cała okolica. Ziemia gostynińska długo leczyła rany po zniszczeniach z tego okresu, w Gostyninie ocalało jedynie 20 domów a pobliski Lucień został doszczętnie spalony. W okresie tym zaginęła całkowicie kościelna miejscowość Popowino nad jeziorem Białym. Od początku XVIII w. kolejne wojny wyniszczały okolice: w 1703 r. przez powiat gostyniński przemaszerowały wojska walczące w III wojnie północnej, w grudniu 1705 załoga szwedzka w Płocku oblegana była przez Rosjan, w 1707 r. przemaszerowały wojska rosyjskie. Wydarzeniom tym towarzyszyły zaraza, powodująca opustoszenie wsi na ziemi gostynińskiej, jak na przykład Rembowo, wieś po opuszczeniu zarosła lasem. W 1713 r. mieszkańcy wiosek w dolinie Wisły zostali dotknięci wielką powodzią, w latach 1715-1716 trwały bratobójcze walki wojny domowej związane z tak zwaną Konfederacja tarnogrodzka zawiązaną przeciwko królowi Polski Augustowi II Mocnemu i stacjonowaniu wojsk saskich w Polsce. Po nieudanych rokowaniach w Rawie, na wniosek szlachty o mediację poproszony został car moskiewski Piotr I, którego wojska także stacjonowały w Rzeczypospolitej. Spór zakończony został traktatem w 1716, który przyjęto na sejmie niemym w 1717 roku, po którym nastąpiło 15-lat pokoju. W 1764 r. po wyborze na króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego szlachta zawiązała konfederację w Barze a wśród uczestników konfederacji barskiej był starosta gostyniński Franciszek Ksawery Mikorski, który stoczył z 1769 r. bitwę z Rosjanami pod Kutnem. Po klęsce konfederatów wielu miejscowych szlachciców zosłano zesłanych na Syberię a efektem konfederacji był I rozbiór Polski w 1772 r. W latach 70 i 80-tych XVIII w. nastąpiło odrodzenie gospodarcze i lustracje dóbr starostwa gostynińskiego przynoszą informacje o nowych młynach i osadach, co było także związane z osadnictwem niemieckim na tych terenach. W okresie tym powstały Bielawy, Budy Kozickie, Wyrobki Lucieńskie i Lisica. W XVIII w. na terenach nadwiślańskich rozwijało się osadnictwo niemieckie zwane „olęderskim", co oznaczało w tym okresie model gospodarowania i organizacji społecznej a nie narodowość osadników. W 1767 roku polski sejm konfederacyjny uchwalił zachęty do osiedlenia się cudzoziemców na terenach Polski. W 1775 roku ustawa sejmowa nadała im szereg uprawnień. Osadnicy posiadali gwarancję ze strony państwa niezależności osobistej (w odróżnieniu od ludności polskiej – chłopskiej) i prawa do własności budynków i inwentarza. Niemieccy osadnicy zyskali prawo do dowolnego poszukiwania odbiorców na swoje produkty. Ludność ta zwolniona była od służby wojskowej. Na przełomie XVIII i XIX w. powstało wiele nowych miejscowości związanych z niemieckim osadnictwem: Blumenfeld (obecnie Bielawy), Donnersruh (obecnie Zwoleń), Friedelslust (obecnie Bolesławów), Heineleben (obecnie Podgórze), Legardy, Georgental, Marianów Lucieński (obecnie Miałkówek), Nagodów, Nowa Wieś.

Przeciwnicy reform uchwalonych w ramach Konstytucji 3 Maja 1791 r. zawiązali Konfederację Targowicką i latem 1792 r. Mazowsze zostało zajęte przez wojska rosyjskie, które stacjonowały także w Gostyninie. Po II rozbiorze Polski w 1793 roku ziemia gostynińska znalazła się w granicach Królestwa Prus przyłączona do prowincji Prusy Południowe, w departamencie piotrkowskim. Dużym oparciem dla władz pruskich byli w tym czasie osadnicy olęderscy, głównie ewangelicy Niemieccy.

Na początku 1794 r. rozpoczęło się powstanie kościuszkowskie, wzniecając wojnę partyzancką także na terenach ziemi gostynińskiej. W sierpniu i wrześniu 1794 przez tereny te przmaszerowały wojska pruskie pułkownika Schekelego, który niszczył i rabował dwory i kościoły. We wrześniu 1794 ziemia gostyńska została zajęta przez dywizję Jana Henryka Dąbrowskiego, wysłanego przez Kościuszkę aby pomóc powstaniu w Wielkopolsce. Wydano wówczas odezwę do kolonistów niemieckich, która miała przeciwdziałać niemieckiej akcji przeciwko Polakom. W ramach represji po upadku insurekcji kościuszkowskiej wielu mieszkańców ziemi gostynińskiej zostało pozbawionych majątku i wtrąconych do więzinia. Po trzecim rozbiorze w 1795 roku ziemia gostyniński znalazła się w granicach departamentu warszawskiego, rejencji płockiej i łęczyckiej inspekcji podatkowej i utworzono wówczas powiat gostyniński z siedzibą w Gąbinie. Według danych pruskich na ziemi gostynińskiej znajdowało się 248 wsi, 5002 gospodarstwa chłopskie, 91 folwarków szlacheckich oraz 33 folwarki rządowe – czyli dawne majątki królewskie i wsie kościelne. Wśród nich znalazły się dawne dobra królewskie jak Kozice, Skrzany, Lucień, Rataje, Mysłownia oraz kościelne: Białotarsk, Rembów

i Dąbrówka. Po przegranej Prus i Rosji z wojskami napoleońskimi w 1806 r. ziemia gostynińska znalazła się w Księstwie Warszawskim w departamencie warszawskim a przyjęta w lipcu 1807 r. nowoczesna konstytucja dawała wolność osobistą chłopom. W 1808 r. został utworzony powiat gostyniński z siedzibą w Gąbinie. W 1809 r. na północ od Gostynina toczyły się walki pomiędzy wojskami Księstwa Warszawskiego a Austrią a w 1812 przez ziemie te przemaszerowały wojska Wielkiej Armii Napoleona w wyprawie na Rosję, która zakończyła się sromotną klęską i już w lutym 1813 r. pojawiły się okupacyjne wojska rosyjskie. Po Kongresie Wiedeńskim i utworzeniu w 1815 roku autonomicznego Królestwa Polskiego, pod protektoratem Rosji przywrócono przedrozbiorowy podział na województwa. Obwód gostyniński wchodził w skład departamentu warszawskiego i miał swoją siedzibę w Kutnie. złożony był z powiatów: gostynińskiego oraz orłowskiego. Lata pomiędzy 1815 a 1830 r. to czas względnego rozwoju gospodarczego po licznych wojnach przełomu XVIII i XIX

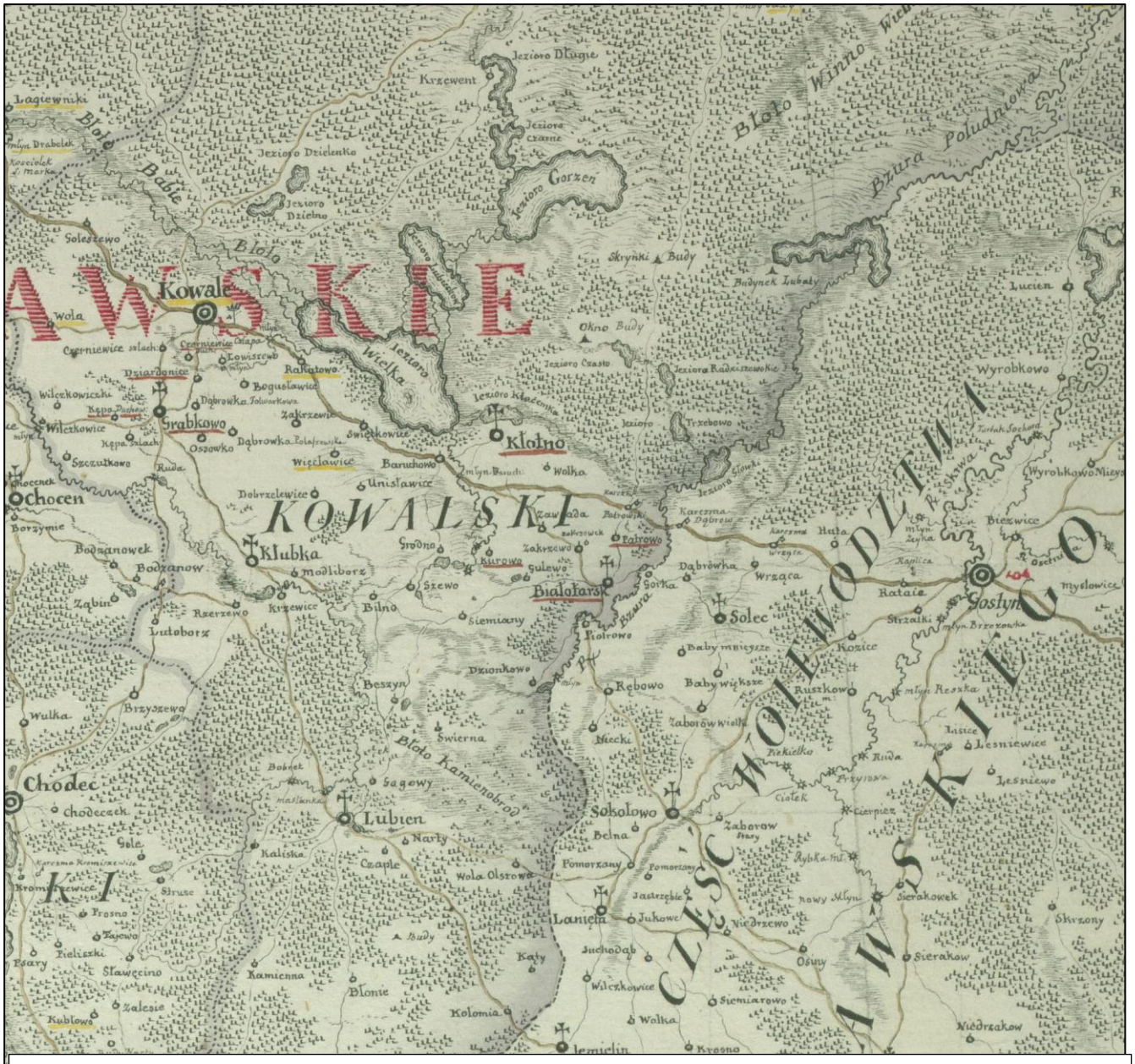
KOWALSKI
Kowale
Chocen
Klubka
Grabkowo
Klotno
Bialotarsk
Solec
Gostyn
Lubien
Chodec
Sokolowo
Lanciem
Lenczyca
Jezioro Dlugie
Jezioro Gorzen
Jezioro Dzierzno
Jezioro Czasto
Jezioro Kladomia
Jezioro Radzimowskie
Jezioro Slowki
Bloto Winno
Bloto Kamienobrod
Bzura Poludniowa
Bzura
Wielka
Wyrobkowo
Bieszwice
Rataie
Rozice
Ruszkowo
Lesniewice
Lesniewo
Sierakowek
Sierakow
Skrzany
Osiny
Wiedrzakow
Wilczkowice
Siemiarowo
Kolomia
Wolka
Jezioro
Skrynki
Budy
Okno
Lucien
Soleszewo
Wola
Rakutowo
Bogusławice
Zakrzewie
Oszowko
Dąbrowka
Wieclawice
Baruchowo
Unislawice
Dobrzelewice
Modliborz
Bodzanowek
Bodzanow
Zabin
Rzerzewo
Lutoborz
Krzewice
Bilno
Siemiany
Szewo
Srodno
Zakrzewo
Gulewo
Kurowa
Patrowo
Karczma
Huta
Wrzaca
Dabrowka
Sorka
Piotrowo
Babymniejsze
Babywieksze
Rebowo
Dziunkowo
Beszyn
Brzyszewo
Wulka
Swierna
Sagowy
Bobrek
Niecki
Zaborowwielki
Piekielko
Ruda
Ciolek
Cierpiez
Zaborow
Belna
Pomorzany
Jastrzebie
Jukowe
Wiedrzewo
Suchodab
Katy
Wola Olstrowa
Narty
Kaliska
Czaple
Gole
Chodeczek
Struse
Prosno
Zagowo
Pieliszki
Psary
Slawecino
Kamienna
Blonie
Zalesie
Kublowo
Lemichin
Krosno
Wilczkowice
Cierniewice
Dziardonice
Wilczkowiczki
Kepa
Wilczkowice
Szczutkowo
Chocenek
Borzymie
Zakrzewie
Swietkowice
Wieclawice
Baruchowo
Unislawice
Dobrzelewice
Modliborz
Bodzanowek
Bodzanow
Zabin
Rzerzewo
Lutoborz
Krzewice
Bilno
Siemiany
Szewo
Srodno
Zakrzewo
Gulewo
Kurowa
Patrowo
Karczma
Huta
Wrzaca
Dabrowka
Sorka
Piotrowo
Babymniejsze
Babywieksze
Rebowo
Dziunkowo
Beszyn
Brzyszewo
Wulka
Swierna
Sagowy
Bobrek
Niecki
Zaborowwielki
Piekielko
Ruda
Ciolek
Cierpiez
Zaborow
Belna
Pomorzany
Jastrzebie
Jukowe
Wiedrzewo
Suchodab
Katy
Wola Olstrowa
Narty
Kaliska
Czaple
Gole
Chodeczek
Struse
Prosno
Zagowo
Pieliszki
Psary
Slawecino
Kamienna
Blonie
Zalesie
Kublowo
Lemichin
Krosno
Wilczkowice
Siemiarowo
Kolomia
Wolka
Wiedrzakow
Skrzany
Osiny
Sierakow
Sierakowek
Lesniewo
Lesniewice
Rataie
Rozice
Ruszkowo
Bieszwice
Wyrobkowo
Lucien
Skrynki
Budy
Okno
Jezioro
Jezioro Czasto
Jezioro Radzimowskie
Jezioro Kladomia
Jezioro Slowki
Jezioro Gorzen
Jezioro Dzierzno
Jezioro Dlugie
Bloto Winno
Bzura Poludniowa
Bzura
Wielka
Bloto Kamienobrod
Bloto Badle
Krzewent
Lagiewniki
Mlyn Drabolek
Kosciolek
Jezioro Dzierzno
Jezioro Gorzen
Jezioro Dzielno
Soleszewo
Bloto Badle
Wola
Cierniewice
Cierniewice Chapa
Lowisrowo
Rakutowo
Dziardonice
Wilczkowiczki
Kepa
Dabrowka
Bogusławice
Grabkowo
Wilczkowice
Kepa Slach
Oszowko
Dabrowka
Zakrzewie
Swietkowice
Klotno
Szczutkowo
Ruda
Chocenek
Wieclawice
Baruchowo
Unislawice
Wolka
Jezioro Slowki
Chocen
Dobrzelewice
Borzymie
Bodzanowek
Bodzanow
Modliborz
Klubka
Srodno
Zakrzewo
Kurowa
Gulewo
Patrowo
Karczma
Huta
Wrzaca
Dabrowka
Sorka
Bialotarsk
Piotrowo
Zabin
Rzerzewo
Lutoborz
Krzewice
Bilno
Siemiany
Szewo
Babymniejsze
Babywieksze
Rebowo
Dziunkowo
Beszyn
Brzyszewo
Wulka
Swierna
Sagowy
Bobrek
Niecki
Zaborowwielki
Piekielko
Ruda
Ciolek
Cierpiez
Zaborow
Belna
Sokolowo
Pomorzany
Jastrzebie
Jukowe
Wiedrzewo
Suchodab
Katy
Wola Olstrowa
Narty
Kaliska
Czaple
Gole
Chodeczek
Chodec
Lubien
Lanciem
Struse
Prosno
Zagowo
Pieliszki
Psary
Slawecino
Kamienna
Blonie
Zalesie
Kublowo
Kolomia
Wolka
Lemichin
Krosno
Wilczkowice
Siemiarowo
Wiedrzakow
Osiny
Sierakow
Sierakowek
Skrzany

wieku. W tym okresie powstało wiele nowych wsi na wykarczowanych gruntach leśnych. Rozwijały się też osady niemieckie, bowiem władze sprzyjały temu władze Królestwa Polskiego.

W okresie powstania listopadowego okolice Gostynina znalazły się poza terenem głównych walk, chociaż wielu mieszkańców wzięło w nim udział. 10 grudnia 1830 roku w Gąbinie miało miejsce zebranie obywateli powiatu gostynińskiego. Akces do powstania zgłosiła szlachta ziemi gostynińskiej. Działania wojenne w 1831 roku a szczególnie epidemia cholery przyczyniły się do znacznego spadku liczby mieszkańców ziemi gostynińskiej. Powiat gostyniński należał do najbardziej poszkodowanych na całym Mazowszu podczas panującej w tym czasie epidemii cholery. Po powstaniu listopadowym za zaangażowanie właścicieli wiele majątków w obwodzie gostynińskim zostało skonfiskowanych: na przykład dobra Bielice Karola Bardzińskiego, Zaborów Nowy Teodora Zaborowskiego, Sokołowo Nepomucena Bardzińskiego, Zaborów Stary – Walentego Zaborowskiego, Białe Adolfa Łączyńskiego, Belno i Pomorzany Leszczyńskiego.

Po powstaniu listopadowym nastąpiły zmiany administracyjne związane z likwidacją odrębności Królestwa Polskiego. W 1837 roku województwa zostały zlikwidowane i zastąpione przez gubernie, w 1842 r. dawne obwody przemianowano na powiaty i władze zaborcze powołały powiat gostyniński z siedzibą w Kutnie. W wieku XIX w powiecie gostynińskim szybko rozwijał się przemysł: cukrowniczy z cukrowniami w Sierakowie, gorzelnictwo (browar i fabryka wódek i likierów w Rogożewie, Lucień, Solec), młynarstwo (Dąbrówka, Gaśno, Górki, Mniszek). Na zachodnich krańcach gminy wielokrotnie powtarza się nazwa „huta" związana z hutnictwem – przerobem drewna na węgiel drzewny: Babska Huta, Huta Zaborowska.

Na cmentarzu parafialnym w Sokołowie znajduje się ujęty w gminnej ewidencji zabytków grób Ignacego Leszczyńskiego, postaci bardzo zasłużonej dla rozwoju gospodarczego nie tylko powiatu gostynińskiego ale także włocławskiego, łęczyckiego, który swoją działalnością zasłużył sobie na miano pierwszego agronoma Królestwa Polskiego.

Powstanie Styczniowe, które wybuchło 22 stycznia 1863 r. miało bardzo duże poparcie wśród ziemian i inteligencji w rejonie Gostynina. Powstańcy gostynińscy byli zorganizowani w czterech oddziałach, z których największy Ludwika Oborskiego liczył 1500 osób. Pozostałe oddziały, którymi dowodzili Józef Łakiński, Władysław Orłowski i Emeryk Syrewicz również liczyły 1500 osób. Na ziemi gostynińskiej miały miejsce 2 większe potyczki we wsiach Krzywie i Gaśnie. Powstanie styczniowe zakończyło się klęską, dając Rosji pretekst do wzmożonego nacisku rusyfikacyjnego. Od 1871 roku język rosyjski stał się obowiązkowym we wszystkich szkołach, także elementarnych a także w prowadzonych aktach parafialnych. W 1864 r. władze carskie wprowadziły uwłaszczenie chłopów, co w zamyśle miało ich odciągnąć od walk narodowowyzwoleńczych ale z całą pewnością przyczyniło się do rozwoju gospodarczego ziem Królestwa Polskiego. Z kolei reforma administracji państwa w 1866 r. doprowadziła do powstania powiatu gostynińskiego z siedzibą w Gostyninie, w którego ramach powołano gminy wiejskie: Lucień, Białe, Łąck, Ciechomice, Dobrzyków, Solec (szybko zlikwidowana na pocz. lat 79-tych XIX w. i włączona do gminy Rataje), Rataje, Skrzany, Szczawin-Kościelny, Czermno, Dobrów, Kamień, Zyck, Słubice, Sanniki, Pacyna, Kiernozia i Duninowo – ówczesny powiat gostyniński był dużo większy od obecnego. Nowo nadany ustrój gminny obowiązywał aż do 1933 r. Na początku XX w. w latach 1905-1906 doszło do wielu wystąpień ludności polskiej, których powodem był sprzeciw wobec obowiązkowego języka rosyjskiego stosowanego powszechnie nie tylko w szkolnictwie ale i administracji. Efektem tych wystąpień były liczne aresztowania i oficjalne statystyki podawały liczbę 100 osób, w większości chłopów aresztowanych za protesty, ale także nastąpiło pewne poluzownie rygorów i zezwolono na wprowadzenie do szkół

języka polskiego jako języka wykładowego a także zezwolona na powstawanie instytucji kulturalno-oświatowych i gospodarczych o charakterze polskim, na przykład kółka rolnicze na wsiach.

Działania wojenne I wojny światowej w terenie gminy Gostynin rozpoczęły się w połowie października 1914 roku natarciem armii niemieckiej na Warszawę. Kontratak rosyjski z okolic Modlina i Warszawy odrzucił atak niemiecki. Działania wojenne w listopadzie 1914 roku doprowadziły do zajęcia przez wojska niemieckie Gostynina. Bardzo duże zniszczenia zanotowano we wsiach: Solec, Sokołów, Białotarsk i okolicach.

Okres bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 r. był bardzo trudny dla mieszkańców ziemi gostynińskiej a największe zagrożenie pojawiło się latem 1920 r. ze strony wojsk bolszewickiej Rosji, która najechała na Polskę i w sierpniu 1920 r. zajęła nieodległy Płock. Zagrożenie bolszewickie zostało zażegnane i Polacy przystąpili do odbudowy państwa Polskiego odzyskanego po przeszło 100 latach niewoli. Powiaty utworzono w czasach zaboru rosyjskiego nadal funkcjonowały. Również gminy powiatu gostynińskiego kontynuowały działalność, zmieniono tylko ich ustrój. Na mocy dekretu Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku gmina pozostała formą samorządu zbiorowego a w jej skład wchodziły gromady wiejskie – sołectwa. Powołano nowy organ jakim była rada gminy wybierana przez zgromadzenie gminne na okres 3 lat, i która składała się z 12 członków oraz 6 zastępców. Rada Gminy przygotowywała wnioski i budżet, zarządzała majątkiem i funduszami gminnymi, kontrolowała urzędników gminnych i wójta. Na czele rady gminy stał wójt wybierany przez zgromadzenie gminne. Wójtowie i sołtysi byli jednocześnie funkcjonariuszami państwowymi i przedstawicielami władzy samorządowej. W pobliżu Gostynina funkcjonowały trzy gminy: Lucień, Rataje i Skrzany. Według spisu powszechnego z 1921 r. gmina Lucień liczyła 561 domów i 3981 mieszkańców, wśród których pod względem wyznaniowym było 3357 katolików, 615 ewangelików, 7 prawosławnych i 2 świadków Jehowy a pod względem narodowościowym 3681 Polaków, 298 Niemców i 2 Rosjan. Gin Rataje liczyła 931 domów i 27 budynków mieszkalnych zamieszkanych przez 7590 mieszkańców, wśród których było 7067 katolików, 451 ewangelików, 14 adwentystów, 6 prawosławnych, 44 wyznania mojżeszowego – pod względem narodowościowym zdecydowaną większość stanowili Polacy bo 7328 osób, 218 Niemców, 40 Żydów i 4 Rosjan. Gmina Skrzany w 1921 roku liczyła 457 domy i 4004 mieszkańców. Wśród nich 3236 osób podało wiarę katolicką, 767 ewangelicką i 1 prawosławną. Pod względem narodowościowym 3776 osób podało narodowość polską i 228 niemiecką. Wskład gminy Lucień wchodziły miejscowości: Anajewo wieś, Antoninów wieś, Bielawy wieś, Bierzewice wieś, Bolesławów wieś, Budy Korzeńskie wieś, Czarty wieś, Dobre wieś, Drzewce osada, Emiljanów wieś, Gaśno osada młyńska, Gaśno wieś, Jaworek wieś, Karpy wieś, Korzeń Szlachecki wieś, Kościuszków wieś, Legarda wieś, Leszczyn wieś, Lucień cegielnia, Lucień folwark, Lucień osada leśna, Lucień Nowy wieś, Lucieńskie Budy wieś, Lucieńskie Wyrobki wieś, Majdany wieś, Miałkówek wieś, Michałów osada, Murowanka osada, Mysłownia Nowa wieś, Mysłownia Stara wieś, Niskie wieś, Nowa Wieś wieś, Nowa Wieś A wieś, Nowe wieś, Ottówka wieś, Pagórek wieś, Podgaj wieś, Podgórze wieś, Podlasie wieś, Przybranów wieś, Przyskok wieś, Rogożew folwark, Rogożew Nowy wieś, Rogożewek wieś, Sochora wieś, Stefanów wieś, Szymanów wieś, Władysławów wieś, Wyrobki Gostynińskie wieś, Zwoleń wieś. W skład gminy Rataje wchodziło ówcześnie 79 miejscowości: Aleksandrów wieś, Antoniewo wieś, Baby Dolne wieś, Baby Górne wieś, Belno folwark, Belno wieś, Białotarsk wieś, Bielawy leśniczówka, Bielawy wieś, Budy Kozickie wieś, Chojenko leśniczówka, Chojenko wieś, Ciołek osada młyńska, Czarne Holendry wieś, Dąbrowa wieś, Dąbrówka folwark, Dąbrówka wieś, Górki folwark, Górki wieś, Górki A wieś, Gulewo wieś, Huta Babska wieś, Huta Nowa (Huta Szklana) wieś, Huta Ratajska wieś, Huta Zaborowska wieś, Jastrząbek wieś,

Jastrzębia Nowa wieś, Jastrzębia Stara wieś, Jordanów osada, Józefków wieś, Konstancja wieś, Kozice wieś, Kozłówek osada, Krzywie wieś, Lubaty wieś, Lubaźne wieś, Marjanka wieś, Miradze wieś, Nagodowo wieś, Niecki folwark, Niecki wieś, Nurwice wieś, Ogończyków wieś, Ostrowiny wieś, Piotrów folwark, Polesie wieś, Polesie Nowe wieś, Pomorzanki folwark, Pomorzanki wieś, Prylin wieś, Rataje folwark, Rataje wieś, Rembów Rządowy wieś, Rembów Sołdacki wieś, Rumunki wieś, Rybne wieś, Smolarnia osada, Sokołów folwark, Sokołów wieś, Solec folwark, Solec wieś, Sosnowiec wieś, Stanisławów wieś, Teodorów osada, Wesoła-Wrząca wieś, Wojnowo osada, Wrząca wieś, Zaborów Nowy folwark, Zaborów Nowy wieś, Zaborów Stary folwark, Zaborów Stary wieś, Zaborów Stary-Parcele wieś, Ziejka wieś, Zieleniec wieś, Zuzinów folwark, Zuzinów wieś, Żelatka wieś, Żurawieniec wieś. W skład gminy Skrzany wchodziło 49 miejscowości: Adolfów wieś, Anielin wieś, Bratoszewo folwark, Brzozówka osada młyńska, Dendyja wieś, Drogoszewo osada, Feliksów wieś, Góry wieś, Halinów wieś, Hulanka osada, Jankowo wieś, Justynków wieś, Kleniew kolonia, Koniec wieś, Leśniewice Wielkie folwark, Leśniewice Wielkie wieś, Leśniewskie Budy wieś, Lipa wieś, Lisica folwark, Lisica wieś, *Marjanów* wieś, Moczydła folwark, Nowa Wieś wieś, Oko wieś, Osada wieś, Osiny folwark, Osiny wieś, Piechota osada młyńska, Poręby osada, Przerwa osada młyńska, Reszka osada młyńska, Ruda osada młyńska, Ruszków wieś, Sałki wieś, Sierakowskie Holendry wieś, Sieraków folwark, Sieraków wieś, Sierakówek folwark, Sierakówek wieś, Skrzany folwark, Smolarnia osada, Stanisławów Sierakowski wieś, Stanisławów Skrzański wieś, Strzałki folwark, Strzałki wieś, Techmany wieś, Waliców osada, Wąbrowa wieś i Zosin kolonia (49 miejscowości). Miejscowości Kiełpieniec i Łokietnica należały do sąsiedniej gminy Szczawin, natomiast Antoninów, Białe, Gorzewo i Klusek, należały do gminy Duninów. W 1925 roku doszło do zmian w granicach gmin wokół Gostynina. Gmina Rataje została z dniem 1 lipca 1925 roku uszczuplona o miejscowości: wieś Rataje Stare, folwark Rataje, które włączono do obszaru miasta (gmina miejska) Gostynin. Gmina Rataje miała swoją siedzibę w Kozicach, gmina Lucień w Rogożewku, natomiast gmina Skrzany w Sierakówku. Różnice w nazwie gminy i siedzibie władz były wówczas powszechne. Ta przynależność zachowana została do 1954 roku.

1 września 1939 roku wojska niemieckie wtargnęły na terytorium Polski a 5 września na ziemi gostynińskiej pojawiły się wycofujące się oddziały Brygady Kawalerii Władysław Andersa oraz Armii Modlin, 12 września oddziały Niemieckie rozpoczęły forsowanie Wisły w kierunku Płocka. W połowie września trwały już walki o Gostynin. 14 września w Skrzanach rozlokował się sztab 27. Dywizji Piechoty z generałami M. Karaszewiczem-Tokarzewskim, który następnie przeniósł się do Gostynina. Wojska polskie opuściły tereny gminy Gostynin w dniach 15-16 września 1939 i rozpoczęła się okupacja niemicka. Niemcy i ZSRR na przełomie września i października 1939 roku zajęły cały teren dawnej II Rzeczpospolitej. Wschodnie obszary Polski wcielono do ZSRR, zachodnie obszary poddano okupacji niemieckiej. Początkowo powiat gostyniński został włączony do poznańskiego okręgu wojskowego zarządzanego przez Artura Greisera. Pod koniec października powiat gostyniński wcielono do prowincji niemieckiej o nazwie Kraj Warty i stał się oficjalnie częścią III Rzeszy. Kraj Warty został podzielony na trzy rejencje: inowrocławską, poznańską i kaliską, które dzieliły się na powiaty. Pozostawiono powiat gostyniński (*Landkreis Waldrode*) w nieco zmienionych granicach. Powiat ten sąsiadował od wschodu ze Generalną Gubernią, od północy z prowincją Prusy Wschodnie, od zachodu i południa z powiatami Kraju Warty; kutnowskim i włocławskim. Ograniczeniom poddano polski handel i przemysł, przedsiębiorstwa przeszły w ręce niemieckie a majątki ziemskie znacjonalizowano i oddano w zarząd niemiecki. Tak było na przykład w Solcu, Sierakówku. Ludność polską, jako potencjalnie niebezpieczną, traktowano wyjątkowo surowo.

Przemieszczenie się swobodne ludności między obszarem III Rzeszy (powiat gostyniński) i Generalną Gubernią (okolice Warszawy) była zakazana. Nawet między powiatami niemieckimi nie było możliwości przemieszczania się. Symbolem okupacji niemieckiej były wysiedlenia ludności polskiej, z których jako pierwsze dokonano w miejscowościach: Jaworek, Podgórze, Budy Kozickie, Kozice, Dąbrówka, Solec, Rębów i Baby Górne i Dolne. Przeznaczeni do wysiedlenia mieli 15 minut na spakowanie dobytku. Dodatkowo w nocy z 12 na 13 lipca 1940 roku spacyfikowano wieś Sieraków. W trakcie okupacji rozwinął się ruch konspiracyjny, ze szczególnie licznym uczestnictwem dawnych harcerzy. W Solcu powstała tajna organizacja Komenda Obrońców Polski, która dla bezpieczeństwa działała w systemie piątkowym: znali się jedynie komendant i czterej podkomendni. Działania konspiracyjne na terenie ziemi gostynińskiej nie przyjęły charakteru walki zbrojnej, na co nie pozwalały szczególne warunki jakim poddana była ludność polska na terenach wcielonych do Rzeszy. Wojska niemieckie wycofały się z terenów gminy Gostynin w styczniu 1945 r.
Po wojnie w latach 1945-1954 administracja powiatu gostynińskiego opierała się na gminach, których korzenie sięgały jeszcze czasów zaborów. Z końcem 1954 roku zlikwidowano powstałe w 1950 r. okręgi zwane gminami. Utworzono gromadzkie rady narodowe zwane gromadami. Gromady miały stać się zalążkiem dużych, kolektywnych gospodarstw rolnych, na kształt sowieckich kołchozów. W latach 1954–1972 wokół Gostynina funkcjonowało kilkanaście gromadzkich rad narodowych – gromad: Białotarsk, Bolesławów, Kozice, Krzywie, Lucień, Sierakówek, Sokołów, Solec, Skrzany, 1 stycznia 1973 weszła w życie reforma administracyjna: w miejsce małych i nieefektywnych gromad powołano gminy. W okolicach Gostynina powołano dwie gminy: Gostynin i Rataje (do 1988 r.).

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji *w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, przyjęta przez Konferencję Generalną ONZ w Paryżu w dniu 17 października 2003 r. oraz ratyfikowana przez Polskę 16 sierpnia 2011 r. (podana do publicznej wiadomości: Dz. U. Nr 172, poz. 1018) stanowi przyjęcie uregulowań prawa międzynarodowego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;

- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremoniały lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Ziemia gostynińska, do której należy gmina Gostynin, leży na styku trzech regionów historyczno-geograficznych Polski: Mazowsza, Kujaw i Wielkopolski. Oskar Kolberg, który między innymi badał spuściznę ludową Mazowsza pisał, że ludność na terenie ziemi gostynińskiej miał takie same cechy i zalety, jakimi charakteryzował się lud Kujaw i Wielkopolski oraz Łęczyckiego: *„gościnność, szczerość, wiarę niekłamaną i prostotę obyczajów”.* Ich ubiór, który według Kolberga zatracił swój dawny charakter nie odróżniał się od strojów Mazurów rawskich i Łowickich. W części zachodniej powiatu gostynińskiego ubierano się na modłę kujawską, wielkopolską a ubiory we wschodniej części przypominały Mazurów. Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu. Proces budowania tożsamości regionalnej powinien rozpocząć się od pielęgnowania i kultywowania tożsamości lokalnej. Tradycyjna kultura ludowa jest obecna w życiu mieszkańców Gminy. Dawne obyczaje i różnego rodzaju rękodzieło kultywowane są przez mieszkańców Lucienia, gdzie podtrzymywana jest tradycja wycinanek, Sierakówka gdzie wytwarzane są wyroby z wikliny, podtrzymywane są tradycje haftu oraz wyrobów z ptasich piór, Strzałek i Choinka z tradycyjnymi palmami wielkanocnymi i całorocznymi stroikami z suszonymi kwiatów.

Na terenie Gminy funkcjonuje Gminne Centrum Kultury i Tradycji Wsi Gminy Gostynin (GCKiT) w Białem, powołane Uchwałą Rady Gminy Gostynin nr 85/XVII/2008 z dnia 26 marca 2008 r. Gminne Centrum mieści się w budynku zlikwidowanej szkoły podstawowej. Jest samorządową instytucją kultury. Statutowym celem Centrum jest organizowanie oraz prowadzenie nie nastawionej na zysk działalności kulturalnej w imieniu Gminy Gostynin. Centrum organizuje m.in. konkursy i uroczystości. Daje możliwość do zaprezentowania swoich talentów muzycznych, teatralnych, malarskich, rzeźbiarskich, sportowych podczas różnych uroczystości. Przy Gminnym Centrum działają zespoły muzyczne: Chór *Vox Cordis* oraz Gminna Orkiestra Dęta *Foxodeo*n. Gminne Centrum współpracuje z Kołami Gospodyń Wiejskich, a także z działającym przy Kole Gospodyń Wiejskich amatorskim zespołem „Białki”. W miejscowości Strzałki z inicjatywy Centrum powstał pierwszy Klub Seniora. Utworzenie Gminnego Centrum Kultury i Tradycji Wsi Gminy Gostynin zintegrowało społeczność lokalną. Różnorodność ofert i szeroki zasięg usług sprawiły, że z działań Centrum korzysta prawie 300 osób.

W Gminie funkcjonuje Gminna Biblioteka w Solcu oraz 5 Filii Bibliotecznych w Sokołowie, Sierakówku, Lucieniu, Emilianowie i Białotarsku.

Ważnym wydarzeniem w życiu Gminy jest odbywający się corocznie Ogólnopolski Plener Malarski "Plener u Wojta". Pierwszy plener odbył się w 1998 roku. Jego uczestnikami są artyści z kraju i zagranicy oraz lokalni artyści z Gostynińskiego Towarzystwa Popierania Twórczości Plastycznej. "Plener u Wójta" stał się tradycją spotkań ludzi ze sztuką. W 2009 roku po raz pierwszy połączono Plener z warsztatami plastycznymi dla młodzieży gimnazjalnej z terenu Gminy Gostynin. Od samego początku "Plener u Wójta" odbywa się w Neoklasycystycznym Pałacu w Lucieniu. Na jego zakończenie odbywa się wernisaż prac artystów profesjonalnych i uczestników warsztatów.

Od kilku lat Ogólnopolski Plener Malarski "Plener u Wójta" wieńczy Gala Operowo - Operetkowa, która odbywa się w ramach Festiwalu Operowo - Operetkowego na Mazowszu. Do Lucienia zjeżdżają wówczas światowej sławy soliści operowi. Wśród nich Beata Wardak, Aleksandra Hofman, Aleksandra Orłowska, Leszek Świdziński, Robert Szpręgiel. Należy dodać, że Gmina Gostynin została wpisana w cykl tego typu uroczystości, co zachęca mieszkańców, turystów i wszystkich melomanów do relaksu w klimacie wielkiej sztuki.

Na terenie Gminy działają zespoły folklorystyczne: Zespół Pieśni i Tańca „Promyki Lucienia", Dziecięcy Zespół Pieśni i Tańca „Solec" oraz Zespół Folklorystyczny „Białki".

Zespół „Promyki Lucienia" działa od 2006 r. przy Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Lucieniu. Swoimi występami uświetnia uroczystości lokalne, szkolne występując w stylizowanych strojach gostynińskich, łowickich, kujawskich, krakowskich oraz z okresu Księstwa Warszawskiego. Zespół brał udział w festiwalach i konkursach i w 2006 r. na I Festiwalu Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka" zajął pierwsze miejsce, na tymże festiwalu w 2007 r. zajął trzecie miejsce i 2009 r. drugie miejsce. W 2007 r. reprezentował Polskę na festiwalu Twórczości Dziecięcej i Młodzieżowej w Moskwie, w 2010 r. na Międzynarodowym Festiwalu na Węgrzech, w 2011 r. na Festiwalu Starego Miasta w Burgunstadt w Niemczech.

Dziecięcy Zespół Pieśni i Tańca „Solec" powstał w 2008 r. przy zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Solcu, i już w 2008 r. występował w Chorwacji, w 2009 r. w Serbii a na Festiwalu Folkloru Balkan Folk Fest w Bułgarii wywalczył Złotą Lirę.

Amatorki zespół folklorystyczny „Białki" powstał w styczniu 2009 r. przy Kole Gospodyń Wiejskich w Białotarsku, dzięki funduszom pozyskanym przez gminę Gostyni z Programu Integracji Społecznej. Członkowie zespołu z własnych funduszy zakupili stroje, sami opracowują teksty gwarowe i układy taneczne. Swoimi występami uświetniają uroczystości gminne, jak na przykład dożynki oraz imprezy jak Dzień Senior, Dzień Kobiet, Andrzejki, jasełka, zapusty, czerwcowe wianki, pikniki rodzinne. Członkowie zespołu urządzają wystawy wyszywanek, haftu, szydełkowania a także zorganizowały oparte na tradycji wieczór darcia pierza, przędzenia wełny. Koło Gospodyń Wiejskich w Białotarsku oraz zespół Białki w Białotarsku zrzeszają łącznie ponad 70 osób.

Ponadto organizowane są Przeglądy Dziecięcych Zespołów Ludowych, na których prezentują się dziecięce zespoły folklorystyczne z terenu Gminy Gostynin i okolic.

Materialnym świadectwem wierzeń, wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Gostynina są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), jako miejsca upamiętniające wydarzenia istotne w życiu społeczności zamieszkującej te tereny, jako punkty orientacyjne na rozstajach itp. Stanowią one do dzisiaj lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprawianych w formie Litanii Loretańskiej w wioskach przy kapliczkach, które są szczególnie starannie w tym okresie przystrajane. Tradycja ta pojawiła się w kulturze chrześcijańskiej Europy na przełomie XIII i XIV w. a szczególnie upowszechniła się dzięki zakonowi jezuitów po dobie reformacji, kiedy to w połowie XVI w. maj został nazwany miesiącem Maryi.

Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2020 poz. 282*), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Gostynina funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla terenu gminy, dla których zostały przyjęte miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączniki dla każdego typu działań przy zabytku.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) *prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
2) *wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
3) *prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
4) *prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
5) *prowadzenie badań archeologicznych;*
6) *przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
7) *trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
8) *dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
9) *zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
10) *umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
11) *podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
12) *poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Gostynin znajduje się dziewięć zespołów zabytków lub zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego. Wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej. Są to tym samym najcenniejsze element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Gostynin

	NAZWA UŻYTA W PUBLIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJESTRU
1.	BIAŁOTARSK	„kościół”	535/1144W z 22.05.1975

2.	LUCIEŃ	„pałac i park”	65/273/60 W z 25.11.1960
3.	OSINY	„dwór wraz z parkiem” „park”	488 z 09.04.1979 641 z 07.07.1993
4.	SIERAKÓWEK	„park”	21 z 24.08.1976
5.	SOKOŁÓW	„kościół i budynek plebani wraz z terenem cmentarza kościelnego” dzwonnica i plebania wymienione w decyzji o wpisie do rejestru zabytków nie istnieją (zostały rozebrane w latach 60. lub 70. XX w.)	97/446/62 z 23.03.1962
6.	SOKOŁÓW	„pałac” „park”	68/309/61 z 20.12.1961 11 z 24.08.1976
7.	SOKOŁÓW	„pałac” „park”	68/309/61 z 20.12.1961 11 z 24.08.1976
8.	SOLEC	„kościół wraz z terenem w obrębie muru cmentarnego”	458 z 16.09.1978
9.	SOLEC	„dwór” „park”	451/1154 W z 22.05.1975 10 z 24.08.1976

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ewidencja prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece and zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego

wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest potrzebna w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

W wojewódzkiej ewidencji zabytków powinny się znaleźć wszystkie zabytki znajdujące się na terenie objętym zakresem właściwości danego wojewódzkiego konserwatora zabytków. To istotnie odróżnia wojewódzką ewidencję zabytków od rejestru zabytków. Wpis do rejestru zabytków wywołuje skutki prawne w postaci objęcia danego obiektu ochroną prawną, pozwalającą na ingerencję państwa w konstytucyjnie chronione prawo własności. Rejestr opiera się na zasadzie wyboru, która oznacza, że historyczny obiekt proponowany do indywidualnej ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków w celu jego zachowania powinien mieć wartości wyższe wobec innych obiektów tego samego typu i ponadprzeciętne. Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Listę obiektów zabytkowych ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Płocku przedstawiono w tabeli nr 2 – są to zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Gostynin. Nie wszystkie obiekty zabytkowe ujęte w ewidencji wojewódzkiej posiadają karty ewidencyjne zabytku nieruchomego.

5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W następujących, obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego znajdują się szczegółowe ustalenia ochronne dotyczące zabytków:

1. *Uchwała Nr 280/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Lucieniu.*
2. *Uchwała Nr 281/XXXVI/98 Rady Gminy Gostynin z dnia 01 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przeznaczonego na cele oczyszczalni ścieków w Białotarsku.*
3. *Uchwała Nr 213/XXXI/2005 Rady Gminy Gostynin z dnia 17 2005 r. czerwca w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek.*
4. *Uchwała Nr 301/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin obejmującego obszar części wsi Miałkówek, Lucień i Kazimierzów.*
5. *Uchwała Nr 302/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin obejmującego obszar części wsi Białe i Antoninów.*
6. *Uchwała Nr 22/VI/2007 Rady Gminy Gostynin z dnia 9 marca 2007r w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin w obrębie wsi Mysłownia Nowa i Jaworek.*
7. *Uchwała Nr 210/XXXVI/2009 Rady Gminy Gostynin z dnia 24 listopada 2009r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gostynin zespołu zabudowy mieszkaniowej w Legardzie.*
8. *Uchwała Nr 85/XII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 29 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Strzałki i części wsi Osada gmina Gostynin.*
9. *Uchwała Nr 100/XIII/2011 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Huta Nowa, części wsi Zuzinów i części wsi Aleksandrynów, gmina Gostynin.*
10. *Uchwała Nr 197/XXV/2012 Rady Gminy Gostynin z dnia 7 listopada 2012 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar części wsi Gorzewo i Klusek.*
11. *Uchwała Nr 222/XXVIII/2013 Rady Gminy Gostynin z dnia 6 lutego 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*
12. *Uchwała Nr 201/XXXIV/2017 Rady Gminy Gostynin z dnia 31 sierpnia 2017r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Nagodów, gmina Gostynin.*

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziałach 5.1.1: Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U.

z 2021 r., poz. 710 ze zm.). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków" w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Kolejnym etapem obowiązku informacyjnego jest obowiązek powstający na etapie wykonywania gminnej ewidencji zabytków. O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna liczba zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej

karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej Gminy.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami *(*Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania do chwili obecnej tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886)

Gmina Gostynin posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem nr 87/2021 Wójta Gminy Gostynin z dnia 01.07. 2021 r. Listę obiektów, które znalazły się w Gminnej Ewidencji Zabytków opublikowano w formie załączników do wymienionego Zarządzenia.

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Gostynina

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886) nałożyło na wójta obowiązek zweryfikowania

czy dane zawarte w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków są wyczerpujące i zgodne z danymi zawartymi odpowiednio w decyzji o wpisie zabytku do rejestru lub w karcie ewidencyjnej zabytku. Oznacza to, że w gminnej ewidencji zabytków mogą znaleźć się jedynie te obiekty, dla których wojewódzki konserwator zabytków posiada karty ewidencyjne wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków). W przypadku zabytku nieruchomego innego niż zabytki określone w ust. 1 Rozporządzenia MKiDN z 10 września 2019 r. (czyli te, które nie są wpisane do rejestru zabytków bądź nie są ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków), wójt włącza kartę adresową tego zabytku do gminnej ewidencji zabytków po osiągnięciu porozumienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków co do zasadności ujęcia tego zabytku w gminnej ewidencji zabytków oraz najpilniejszych postulatów konserwatorskich.

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gostynina – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego. Stanowiska archeologiczne zostały ujęte w tabeli nr 5.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOW.
1.	**BABY GÓRNE**	Kapliczka	**Baby Górne na działce geodez.: 55/5 obręb: BABY GÓRNE Id działki: 140402_2.0040.55/5**	1 poł. XIX w.
2.	**BELNO**	Park w zespole dworsko-parkowym	**Belno na działce geodez.: 46/10 obręb: BELNO Id działki: 140402_2.0041.46/10**	2 poł. XIX w.
3.	**BIAŁE**	Kościół pw. św. Józefa	**Białe na działce geodez.: 205 obręb: BIAŁE Id działki: 140402_2.0007.205**	1947 r.
4.	**BIAŁOTARSK**	Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	**Białotarsk na działce geodez.: 60 obręb: BIAŁOTARSK Id działki: 140402_2.0042.60**	1902-1923, rozbudowany 1921-1924
5.	**BIAŁOTARSK**	Cmentarz parafialny	**Białotarsk na działce geodez.: 28 obręb: BIAŁOTARSK Id działki: 140402_2.0042.28**	pocz. XIX w.
6.	**BIAŁOTARSK**	Młyn	**Białotarsk nr 47a na działce geodez.: 11/1 obręb: BIAŁOTARSK Id działki: 140402_2.0042.11/1**	1928 r.
7.	**BIERZEWICE**	Młyn wodny	**Bierzewice nr 22a na działce geodez.: 14/10 obręb: BIERZEWICE Id działki: 140402_2.0004.14/10**	4 ćw. XIX/pocz. XX w.
8.	**BIERZEWICE**	Dom młynarza	**Bierzewice nr 22 na działce geodez.: 14/9 obręb: BIERZEWICE Id działki: 140402_2.0004.14/9**	1 poł. XX w.
9.	**BOLESŁAWÓW**	Kapliczka	**Bolesławów na działce geodez.: 25/1 (droga) obręb: BOLESŁAWÓW Id działki: 140402_2.0005.25/1**	1 poł. XX w. (przebudowana XXI w.)
10.	**BUDY KOZICKIE**	Kapliczka	**Budy Kozickie na działce geodez.: 167/4 obręb: BUDY KOZICKIE Id działki: 140402_2.0043.167/4**	1 poł. XX w.
11.	**EMILIANÓW**	Kapliczka	**Emilianów na działce geodez.: 113 obręb: EMILIANÓW Id działki: 140402_2.0008.113**	ok. 1945
12.	**GAŚNO**	Młyn	**Gaśno na działce geodez.: 28/1 obręb: GAŚNO Id działki: 140402_2.0010.28/1**	1901 r.

13.	**GORZEWO**	Szpital	**09-500 Gorzewo ul. Kruk 5 na działce geodez.: 389/25 obręb: GORZEWO Id działki: 140402_2.0011.389/25**	1938-1946
14.	**GULEWO**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Gulewo na działce geodez.: 30 obręb: GULEWO Id działki: 140402_2.0048.30**	4 ćw. XIX w.
15.	**JAWOREK**	Kapliczka	**Jaworek na działce geodez.: 87 obręb: JAWOREK Id działki: 140402_2.0014.87**	1 poł. XX w., 2014
16.	**JÓZEFKÓW**	Dwór w zespole parkowo-dworsko-folwarcznym	**Józefków nr 24 na działce geodez.: 110 obręb: JÓZEFKÓW Id działki: 140402_2.0050.110**	3 ćw. XIX / 4 ćw. XX w.
17.	**JÓZEFKÓW**	Park krajobrazowy w zespole parkowo-dworsko-folwarcznym	**Józefków na działce geodez.: 110 obręb: JÓZEFKÓW Id działki: 140402_2.0050.110**	1 poł. XIX w.
18.	**KRZYWIE**	Mogiła powstańców z 1863 r. z oddział Łapińskiego	**Krzywie na działce geodez.: 94/4 obręb: KRZYWIE Id działki: 140402_2.0053.94/4**	2 poł. XIX w., 1973 r.
19.	**LUCIEŃ**	Pałac	**Lucień nr 46 na działce geodez.: 16/12 obręb: LUCIEŃ Id działki: 140402_2.0021.16/12**	poł. XIX w.
20.	**LUCIEŃ**	Park krajobrazowy	**Lucień na działkach geodez.:13, 16/2, 16/9, 16/11, 16/12, 16/7, 16/8, 17/2, 17/4, 17/8, 17/9, 18/2, 18/3, 18/4, 20/3, 20/4, 211, 212, 213, 253, obręb: LUCIEŃ Id działki: 140402_2.0021.patrz wyżej**	poł. XIX w.
21.	**LUCIEŃ**	Dom oficjalisty w zespole pałacowo-parkowym	**Lucień nr 50 na działce geodez.: 18/4 obręb: LUCIEŃ Id działki: 140402_2.0021.18/4**	1920 r.
22.	**LUCIEŃ**	Dom nr 51	**Lucień nr 51 na działce geodez.: 25/4 obręb: LUCIEŃ Id działki: 140402_2.0021.25/4**	XIX/XX w.
23.	**LUCIEŃ**	Cmentarz parafialny	**Lucień na działce geodez.: 315 obręb: LUCIEŃ Id działki: 140402_2.0021.315**	1989 r.
24.	**MARIANKA**	Chałupa	**Marianka na działce geodez.: 37/2 obręb: MARIANKA Id działki: 140402_2.0055.37/2**	k. XIX
25.	**MARIANÓW**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Marianów na działce geodez.: 53/1 obręb: MARIANÓW LUCIEŃSKI Id działki: 140402_2.0027.53/1**	koniec XIX w.
26.	**MARIANÓW**	Chałupa	**Marianów nr 2 na działce geodez.: 45/2 obręb: MARIANÓW LUCIEŃSKI Id działki: 140402_2.0027.45/2**	XIX/XX w.
27.	**MIAŁKÓWEK**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Miałkówek na działce geodez.: 71/7 obręb: MIAŁKÓWEK Id działki: 140402_2.0024.71/7**	poł. XIX w.
28.	**MIAŁKÓWEK**	Układ ruralistyczny wsi Miałkówek	**Miałkówek na działkach geodez.: patrz: miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego: *Uchwała nr 301/XLVI/2006 Rady Gminy Gostynin z dnia 27 października 2006 r***	XIX/XX w.
29.	**NAGODÓW**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Nagodów na działce geodez.: 1 obręb: NAGODÓW Id działki: 140402_2.0057.1**	k. XIX w.
30.	**NOWA WIEŚ**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Nowa Wieś na działce geodez.: 59/1 obręb: NOWA WIEŚ Id działki: 140402_2.0026.59/1**	k. XIX w.
31.	**OSADA**	Młyn (w ruinie)	**Osada nr 21 na działce geodez.: 129/1**	1926 r.

			obręb: BABY GÓRNE **Id działki: 140402_2.0059.129/1**	
32.	**OSINY**	Dwór w zespole dworskim	**Osiny nr 31** **na działce geodez.: 236** **obręb: OSINY** **Id działki: 140402_2.0029.236**	1870-1880
33.	**OSINY**	Park krajobrazowy w zespole dworskim	**Osiny** **na działce geodez.: 235/2, 236** **obręb: OSINY** **Id działki: 140402_2.0029.235/2, 236**	II poł. XIX w.
34.	**OSINY**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Osiny** **na działce geodez.: 129** **obręb: OSINY** **Id działki: 140402_2.0029.129**	k. XIX w.
35.	**PODGÓRZE**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Podgórze** **na działce geodez.: 20** **obręb: PODGÓRZE** **Id działki: 140402_2.0030.20**	ok. 1900 r.
36.	**PODGÓRZE**	Kapliczka	**Podgórze** **na działce geodez.: 58/5** **obręb: PODGÓRZE** **Id działki: 140402_2.0030.58/5**	I poł. XX w., 2018
37.	**POMARZANKI**	Dwór - ruiny	**Pomarzanki nr 8** **na działce geodez.: 34/3** **obręb: POMARZANKI** **Id działki: 140402_2.0060.34/3**	k. XIX w.
38.	**POMARZANKI**	Park krajobrazowy - pozostałości	**Pomarzanki** **na działce geodez.: 34/3, 34/4** **obręb: POMARZANKI** **Id działki: 140402_2.0060.34/3, 34/4**	k. XIX w.
39.	**ROGOŻEWEK**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Rogożewek** **na działce geodez.: 81** **obręb: ROGOŻEWEK** **Id działki: 140402_2.0031.81**	ok. 1900 r.
40.	**RUSZKÓW**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Ruszków** **na działce geodez.: 161** **obręb: RUSZKÓW** **Id działki: 140402_2.0064.161**	pocz. XX w.
41.	**SIERAKÓWEK**	Park w zespole dworsko-parkowym	**Sierakówek** **na działce geodez.: 246/9, 246/12, 246/14** **obręb: SIERAKÓWEK** **Id działki: 140402_2.0033. – patrz wyżej**	1 poł. XIX w.
42.	**SIERAKÓWEK**	Dwór w zespole dworsko-parkowym	**Sierakówek nr 73c** **na działce geodez.: 246/14** **obręb: SIERAKÓWEK** **Id działki: 140402_2.0033.246/14**	1 poł. XIX w.
43.	**SIERAKÓWEK**	Budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym	**Sierakówek nr 73** **na działce geodez.: 246/13** **obręb: SIERAKÓWEK** **Id działki: 140402_2.0033.246/13**	XIX/XX w.
44.	**SKRZANY**	Dwór w zespole dworsko-parkowym	**Skrzany nr 24/25** **na działce geodez.: 61/1** **obręb: SKRZANY** **Id działki: 140402_2.0034.61/1**	1 poł. XIX w.
45.	**SKRZANY**	Park w zespole dworsko-parkowym	**Skrzany** **między innymi na działkach geodez.: 61/1, 61/4, 61/5, 61/6** **obręb: SKRZANY** **Id działki: 140402_2.0034. – patrz wyżej**	2 poł. XIX w.
46.	**SKRZANY**	Oficyna w zespole dworsko-parkowym	**Skrzany nr 25** **na działce geodez.: 61/7** **obręb: SKRZANY** **Id działki: 140402_2.0034.61/7**	1 poł. XIX w.
47.	**SKRZANY**	Spichlerz w zespole dworsko-parkowym	**Skrzany** **działce geodez.: 66/1** **obręb: SKRZANY** **Id działki: 140402_2.0034.66/1**	1 poł. XIX w.
48.	**SKRZANY**	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	**Skrzany nr 11** **na działce geodez.: 25/3** **obręb: SKRZANY** **Id działki: 140402_2.0034.25/3**	1906 r.
49.	**SOKOŁÓW**	Kościół parafialny pw. św. Anny wraz z terenem cmentarza przykościelnego	**Sokołów** **na działce geodez.: 112/1** **obręb: SOKOŁÓW** **Id działki: 140402_2.0067.112/1**	przed 1535 r., 1843 r.
50.	**SOKOŁÓW**	Cmentarz przykościelny przy kościele parafialnym pw. św Anny	**Sokołów** **na działce geodez.: 112/1**	XVI w.

			obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.112/1	
51.	**SOKOŁÓW**	Pałac w zespole pałacowo-parkowym	**Sokołów nr 46, 47, 47a, 47b na działce geodez.: 27/1 obręb: PGR SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0076.27/1**	2 poł. XVIII w., XIX/XX w.
52.	**SOKOŁÓW**	Park krajobrazowy w zespole pałacowo-parkowym	**Sokołów na działkach geodez.: 17, 18, 27/1, 27/2, 27/3 obręb: PGR SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0076.- patrz wyżej**	1 poł. XIX w.
53.	**SOKOŁÓW**	Cmentarz parafialny	**Sokołów na działce geodez.: 55 obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.55**	poł. XIX w.
54.	**SOKOŁÓW**	Nagrobek Ignacego Leszczyńskiego na cmentarzu parafialnym	**Sokołów na działce geodez.: 55 obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.55**	ok. 1857 r.
55.	**SOKOŁÓW**	Mogiła zbiorowa żołnierzy polskich poległych w 1939 r. na cmentarzu parafialnym	**Sokołów na działce geodez.: 55 obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.55**	1939 r.
56.	**SOKOŁÓW**	Kapliczka św. Jakuba przy majątku Sokołów	**Sokołów na działce geodez.: 27/3 obręb: PGR SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0076.27/3**	1848 r.
57.	**SOLEC**	Kościół parafialny pw. św. Wojciecha wraz z terenem w obrębie muru cmentarnego	**Solec na działce geodez.: 61 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.61**	1891-1902, ukończony 1923 r.
58.	**SOLEC**	Dwór w zespole dworskim	**Solec nr 12 na działce geodez.: 66 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.66**	XVIII w.
59.	**SOLEC**	Park w zespole dworskim	**Solec na działkach geodez.: 56/6, 56/7, 56/8, 66 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.- patrz wyżej**	2 poł. XVIII / 1 poł. XIX w.
60.	**SOLEC**	Cmentarz parafialny	**Solec na działcc geodez.: 163 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.163**	pocz. XX w.
61.	**SOLEC**	Pomnik mieszkańców poległych we wrześniu 1939 r. na cmentarzu parafialnym	**Solec na działcc geodez.: 163 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.163**	II poł. XX w. 2018
62.	**STRZAŁKI**	Młyn, ob. sala weselno-bankietowa z galerią sztuki	**Strzałki nr 51A na działce geodez.: 311/1 obręb: STRZAŁKI Id działki: 140402_2.0070.311/1**	l. 20/30 XX w.
63.	**STRZAŁKI**	Dom młynarza	**Strzałki nr 51 na działce geodez.: 309/1 obręb: STRZAŁKI Id działki: 140402_2.0070.309/1**	1933-1935
64.	**STRZAŁKI**	Remiza	**Strzałki nr 18 na działce geodez.: 34/4 obręb: STRZAŁKI Id działki: 140402_2.0070.34/4**	pocz. XX w.
65.	**STRZAŁKI**	Dom nr 1	**Strzałki nr 1 na działce geodez.: 15/1 obręb: STRZAŁKI Id działki: 140402_2.0070.15/1**	przed 1911 r.
66.	**ZABORÓW NOWY**	Dwór w zespole dworsko-parkowym	**Zaborów Nowy nr 14 na działce geodez.: 67/2 obręb: ZABORÓW NOWY Id działki: 140402_2.0072.67/2**	XVIII/XIX w.
67.	**ZABORÓW NOWY**	Park w zespole dworsko-parkowym	**Zaborów Nowy na działce geodez.: 67/2 obręb: ZABORÓW NOWY Id działki: 140402_2.0072.67/2**	1 poł. XIX w.
68.	**ZWOLEŃ**	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Zwoleń na działce geodez.: 186/2 obręb: ZWOLEŃ Id działki: 140402_2.0037.186/2**	1900 r.

Najważniejsze miejsca pamięci narodowej ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Gostynina:

Tabela nr 3: Miejsca pamięci, groby i mogiły wojenne - obiekty te ujęto także w tabeli nr 2.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOW.
1.	KRZYWIE	Mogiła powstańców z 1863 r. z oddział Łapińskiego	**Krzywie na działce geodez.: 94/4 obręb: KRZYWIE Id działki: 140402_2.0053.94/4**	2 poł. XIX w., 1973 r.
2.	SOKOŁÓW	Mogiła zbiorowa żołnierzy polskich poległych w 1939 r., na cmentarzu parafialnym	**Sokołów na działce geodez.: 55 obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.55**	1939 r.
3.	SOLEC	Pomnik mieszkańców poległych we wrześniu 1939 r., na cmentarzu parafialnym	**Solec na działcc geodez.: 163 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.163**	II poł. XX w. 2018

Tabela nr 4: Cmentarze, które wymagają opieki - obiekty te ujęto także w tabeli nr 2.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOW.
1.	BIAŁOTARSK	Cmentarz parafialny	Białotarsk na działce geodez.: 28 obręb: BIAŁOTARSK Id działki: 140402_2.0042.28	**pocz. XIX w.**
2.	GULEWO	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Gulewo na działce geodez.: 30 obręb: GULEWO Id działki: 140402_2.0048.30	**4 ćw. XX w.**
3.	LUCIEŃ	Cmentarz parafialny	Lucień na działce geodez.: 315 obręb: LUCIEŃ Id działki: 140402_2.0021.315	**1989 r.**
4.	MARIANÓW	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Marianów na działce geodez.: 122/3 i 122/4 obręb: MARIANÓW LUCIEŃSKI Id działki: 140402_2.0027.53/1	**koniec XIX w.**
5.	MIAŁKÓWEK	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Miałkówek na działce geodez.: 71/7 obręb: MIAŁKÓWEK Id działki: 140402_2.0024.71/7	**poł. XIX w.**
6.	NAGODÓW	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Nagodów na działce geodez.: 1 obręb: NAGODÓW Id działki: 140402_2.0057.1	**k. XIX w.**
7.	NOWA WIEŚ	Cmentarz ewangelicko-augsburski	**Nowa Wieś na działce geodez.: 59/1 obręb: NOWA WIEŚ Id działki: 140402_2.0026.59/1**	k. XIX w.
8.	OSINY	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Osiny na działce geodez.: 129 obręb: OSINY Id działki: 140402_2.0029.129	**k. XIX w.**
9.	PODGÓRZE	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Podgórze na działce geodez.: 20 obręb: PODGÓRZE Id działki: 140402_2.0030.20	**ok. 1900 r.**
10.	ROGOŻEWEK	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Rogożewek na działce geodez.: 81 obręb: ROGOŻEWEK Id działki: 140402_2.0031.81	**ok. 1900 r.**
11.	RUSZKÓW	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Ruszków na działce geodez.: 161 obręb: RUSZKÓW Id działki: 140402_2.0064.161	**pocz. XX w.**
12.	SOKOŁÓW	Cmentarz przykościelny przy kościele parafialnym pw. św Anny	Sokołów na działce geodez.: 112/1 obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.112/1	**XVI w.**
13.	SOKOŁÓW	Cmentarz parafialny	Sokołów na działce geodez.: 55	**poł. XIX w.**

			obręb: SOKOŁÓW Id działki: 140402_2.0067.55	
14.	SOLEC	Cmentarz parafialny	Solec na działcc geodez.: 163 obręb: SOLEC Id działki: 140402_2.0068.163	**pocz. XX w.**
15.	ZWOLEŃ	Cmentarz ewangelicko-augsburski	Zwoleń na działce geodez.: 186/2 obręb: ZWOLEŃ Id działki: 140402_2.0037.186/23	**1900 r.**

5.4.2 Zabytki archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gostynin

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem". Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych".

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP, na którą składają się karty ewidencyjne reprezentujące ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. U. 2019 poz. 1886) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego"; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego"; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego". Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany

przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Gostynin zaewidencjonowano 656 stanowisk archeologicznych, co stanowi niezwykle dużą liczbę i bezpośrednio wskazuje na wyjątkowo cenne walory środowiska gminy Gostynin w przeszłości. Jest to także wskazówka dla wszystkich zaangażowanych w wydawanie decyzji w sprawie prac ziemnych i budowlanych, aby wszelkie działania inwestycyjne w miejscach zlokalizowanych stanowisk archeologicznych oraz ich sąsiedztwie (według wskazań urzędu konserwatorskiego, a także logiki wydających decyzje) odbywały się z poszanowaniem prawa i zachowanie i zbadanie reliktów przeszłości były celem nadrzędnym wszystkich wydawanych decyzji. Szczególnej uwagi wymaga nadzór gminy nad wszelkimi inwestycjami na terenie Pojezierza Gostynińskiego na terenach wsi: Lucień, Klusek, Białe, Antoninów, Budy Lucieńskie, Miałkówek, Kazimierzów, Gorzewo, Marianów Lucieński, na których to terenach występuje szczególna koncentracja zabytków archeologicznych z wczesnych okresów pradziejowych: paleolitu, mezolitu i neolitu.

Prezentowana tabeli nr 4 lista 656 stanowisk zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków z aktualnie obowiązującą formą nazwy miejscowości, z podaniem nazwy miejscowości pod jaką została zapisana w ewidencji wojewódzkiej. Ma to na celu uniknięcie pomyłek w trakcie przygotowywania decyzji administracyjnych, kiedy to w procesie decyzyjnym mogły by być brane pod uwagę nieaktualne nazwy miejscowe.

Prawie wszystkie ze stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gostynin to stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), które uwzględniały wcześniejsze badania powierzchniowe, które przeprowadzano na początku lat 80-tych przez pracowników Muzeum Mazowieckiego w Płocku w związku z badaniami nad epoką kamienia. Na potrzeby realizacji programu Archeologicznego Zdjęcia Polski obszar kraju podzielono na tzw. arkusze. Tereny gminy Gostynina znajdują się na następujących arkuszach AZP, na których to stwierdzono zabytki

archeologiczne: 51-50, 51-51, 51-52, 52-50, 52-52, 52-52, 53-50, 53-51, 53-52, 54-50, 64-62. Tereny gminy znajdują się także na obszarze 54-51, który do tej pory nie był jednak badany powierzchniowo w ramach AZP oraz na obszarach 50-51, 50-52, na których to nie stwierdzono zabytków archeologicznych z terenu gminy Gostynin.

Na obszarze 50-51 badania powierzchniowe przeprowadzono w jesienią 1987 r., uwzględniając także wcześniejsze badania z 1980 przeprowadzonego przez pracowników Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Tereny gminy Gostynin w obrębie tego obszaru zajmują lasy i nie stwierdzono zabytków archeologicznych z terenu gminy.

Obszar 50-52 badano wiosną 1986 r. i nie stwierdzono stanowisk z terenu gminy Gostynin.

Obszar 51-50 badano wiosną 1986 r. i odkryto jedynie 6 stanowisk archeologicznych, co wydaje się być bardzo małą liczbą w stosunku do terenów sąsiadujących i badania te powinny być kontynuowane.

Obszar 51-51 badany był dwukrotnie jesienią 1987 r. i jesienią 1998 r. Powodem ponownych badań była mała liczba stanowisk archeologicznych ujawniona podczas badań w 1987 r. oraz niezwykle intensywne zajmowanie gruntów pod zabudowę letniskową wokół jezior. Po zakończeniu badań w 1998 r. postulowano objęcie niektórych stanowisk ochroną w postaci wpisów do rejestru zabytków, czego niestety nie dokonano. w 1999 r. na najbardziej zagrożonych zniszczeniem stanowiskach przeprowadzone sondażowe badania wykopaliskowe, które potwierdziły dużą wartość naukową stanowisk (osada ludności kultury pucharów lejkowatych), i które potwierdziły szybkie tempo dewastacji stanowiska wskutek prac rolniczych, jak głęboka orka i wybieranie torfu z zarośniętej misy dawnego jeziora. Szczególną uwagę należy zwrócić na wszelkie ewentualne zamierzenia związane z zagospodarowanie północnych części brzegu jeziora Lucieńskiego, gdzie z powodu porastającego lasu nie stwierdzono jak dotąd stanowisk archeologicznych, a które z wielką dozą przypuszczenia muszą się tam znajdować.

Obszar 51-52 badany był dwukrotnie wiosną 1986 r. i jesienią 1998 r. Powodem ponownych badań był fakt bardzo intensywnego zagospodarowywania obszaru działkami rekreacyjnymi i zalesiania ugorów oraz na przypuszczenie, że ilość stanowisk archeologicznych w tym rejonie powinna być znacznie większa, niż liczba odkryta w 1986 r. W 1998 r. na czterech stanowiskach zagrożonych zniszczeniem przeprowadzono badania wykopaliskowe: w Lucieniu, Murowance, Klusku Białym i Białem. W ich wyniku odkryto bardzo duże ilości materiału ceramicznego: głównie kultury pucharów lejkowatych i kultur strefy leśnej w Klusku Białym st. 7 i 14 oraz stanowisku Białe i Lucieniu. Potwierdziło to fakt, że teren ten jest interesujący pod względem poznawczym a ponad połowa stanowisk z tego arkusza była zagrożona zniszczeniem budowami domków rekreacyjnych. Z zestawienia zaewidencjonowanych stanowisk wynika, że teren ten był niezwykle intensywnie zasiedlany w epoce kamienia: od paleolitu poprzez mezolit do neolitu (liczne stanowiska KPL, kultur strefy leśnej). W młodszych okresach chronologicznych tereny te nie były tak intensywnie zasiedlane, a szczególnie słabo w okresie średniowiecza.

Obszar 51-53 badano jesienią 1990 r. i nie stwierdzono stanowisk z terenu gminy Gostynin.

Obszar 52-50 badano wiosną 1989 r. Po badaniach zalecono opiekę konserwatorską nad stanowiskami w Rybnem, Dąbrówce i Józefkowie.

Obszar 52-51 badano wiosną 1986 r. Dużą część badanego obszaru zajmuje miasto Gostynin. Z naukowego punktu widzenia bardzo ciekawie prezentują się stanowiska skupione wzdłuż Skrwy oraz zespół stanowisk wokół wsi Wrząca. Wśród zagrożeń dla stanowisk archeologicznych, które w owym czasie dostrzegli badacze wymieniono między innymi rozwój przestrzenny Gostynina.

Obszar 52-52 badano wiosną 1986 r. Część badanego obszaru zajmuje miasto Gostynin. Za najcenniejsze badacze uznali stanowiska w Legardzie i Stefanowie oraz kompleks stanowisk na Osetnicą.

Obszar 53-50 badano wiosną 1989 r.

Obszar 53-51 badano wiosną 1988 r.

Obszar 53-52 badano wiosną 1988 r. Autorzy badań postulowali szczegółowe prace powierzchniowe na odkrytych stanowiska pradziejowych, z uwagi na występujące w tamtym okresie zalesiania, które uniemożliwiały poprawne rozpoznanie charakteru osadnictwa. Postulowano także sondażowe badania wykopaliskowe na stanowisku w Kiełpieńcu-Żelaznem.

Obszar 54-50 badano wiosną 1994 r. Autorzy badań zwracają uwagę na zdecydowaną przewagę śladów osadnictwa nowożytnego (XVIII-XIX w.) przy nikłej liczbie śladów osadnictwa z okresów, wcześniejszych co stanowiłoby informację o peryferyjnym charakterze tej części terenów gminy dla osadnictwa okresów pradziejowych. Odnalezione ślady osadnictwa z okresów epoki kamienia i wczesnej epoki brązu to głównie ślady osadnictwa, zapewne krótkotrwałych pobytów grup ludzkich na tym terenie.

Obszar 54-52 badano wiosną 1996 r. Za szczególnie interesujący badacze uważają kompleks stanowisk kultury przeworskiej w rejonie Nowej Wsi, z których część była zagrożona głęboką orką i zalesianiem terenów piaszczystych, które poprzedza głęboka orka.

Wiosną 1994 r. przeprowadzono także badania powierzchniowe na trasie gazociągu Kutno – Gostynin na obszarze 53-51, podczas których w Budach Leśniewskich odkryto ślady osadnictwa z okresu brązu i gdzie przeprowadzono sondażowe badania wykopaliskowe.

Najważniejsze istniejące i potencjalne zagrożenia dla zabytków archeologicznych to:

− działania inwestycyjne, związane z budową i rozbudową wszelkiej współczesnej infrastruktury (rozbudowa miast, budowa autostrad i dróg, inwestycje przemysłowe itd.);

− amatorskie poszukiwania zabytków archeologicznych (w tym przy pomocy wykrywaczy metali) i rozkopywanie stanowisk;

− erozja i niszczenie stanowisk przez głęboką orkę na terenach rolniczych;

− potencjalna eksploatacja surowców naturalnych (piasku, żwiru itp.).

Tabela 5: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Gostynina

	OBOWIĄZUJĄCA NAZWA MIEJSCOWOŚCI	NAZWA MIEJSCOWOŚCI UŻYTA NA KARCIE KESA	NR ST. W M.	NR ARK. AZP/ NR ST. NA ARK.	CHRONOLOGIA	FUNKCJA OBIEKTU
1.	**ANTONINÓW**	Antoninów	1	51-52/28	wcz. epoka żelaza - okres halsztacki / okres lateński	ślad osadnictwa
2.	**ANTONINÓW**	Antoninów	2	51-52/29	epoka kamienia starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
3.	**ANTONINÓW**	Antoninów	3	51-52/30	epoka brązu / okres halsztacki	ślad osadnictwa
4.	**ANTONINÓW**	Antoninów	4	51-52/31	XIV-XV w. XVII-XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
5.	**ANTONINÓW**	Antoninów	5	51-52/96	starożytność średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
6.	**ANTONINÓW**	Antoninów	6	51-52/97	epoka kamienia - M	obozowisko.
7.	**ANTONINÓW**	Antoninów	7	51-52/98	epoka kamienia	ślad osadnictwa
8.	**ANTONINÓW**	Antoninów	8	51-52/99	epoka kamienia	ślad osadnictwa
9.	**ANTONINÓW**	Antoninów	9	51-52/115	epoka kamienia	obozowisko.
10.	**ANTONINÓW**	Antoninów	10	51-52/116	?	ślad osadnictwa
11.	**ANTONINÓW**	Antoninów	11	51-52/117	starożytność	ślad osadnictwa
12.	**ANTONINÓW**	Antoninów	12	51-52/118	epoka kamienia	ślad osadnictwa
13.	**ANTONINÓW**	Antoninów	13	51-52/119	wczesny okres ep. brązu	osada
14.	**ANTONINÓW**	Antoninów	14	51-52/120	starożytność	obozowisko.

15.	**ANTONINÓW**	Antoninów	15	51-52/126	epoka kamienia - neolit ?	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
16.	**BABY DOLNE**	Baby Dolne	1	52-50/1	XIV-XVI w.	ślad osadnictwa
17.	**BABY DOLNE**	Baby Dolne	2	52-50/2	nowożytność	ślad osadnictwa
18.	**BABY DOLNE**	Baby Dolne	4	52-50/13	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
19.	**BABY DOLNE**	Baby Dolne	5	52-50/21	nowożytność	ślad osadnictwa
20.	**BABY DOLNE**	Baby Dolne	6	52-50/22	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
21.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	1	52-50/18	nowożytność	ślad osadnictwa
22.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	2	52-50/24	nowożytność	ślad osadnictwa
23.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	3	52-50/25	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
24.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	4	52-50/45	okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa
25.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	6	52-50/79	epoka kamienia - neolit okres wpływów rzymskich nowożytność	obozowisko ślad osadnictwa ślad osadnictwa
26.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	5	52-50/51	nieokreślony	ślad osadnictwa
27.	**BABY GÓRNE**	Baby Górne	7	52-50/80	XVI-XVII w.	ślad osadnictwa
28.	**BELNO**	Belno	1	53-50/8	nowożytność	ślad osadnictwa
29.	**BELNO**	Belno	2	53-50/9	nowożytność	ślad osadnictwa
30.	**BELNO**	Belno	3	53-50/55	okres wpływów rzymskich nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
31.	**BIAŁE**	Białe	1	51-52/19	XIII w. XIV-XV w. XVII-XVIII w.	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy
32.	**BIAŁE**	Klusek Biały	9	51-52/20	XII-XIII w.	punkt osadniczy
33.	**BIAŁE**	Białe	2	51-52/23	starożytność	ślad osadnictwa
34.	**BIAŁE**	Białe	3	51-52/24	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
35.	**BIAŁE**	Białe	4	51-52/27	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
36.	**BIAŁE**	Białe	5	51-52/32	epoka kamienia wczesne średniowiecze średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
37.	**BIAŁE**	Białe	6	51-52/33	epoka kamienia X-XIII w.	punkt osadniczy ślad osadnictwa
38.	**BIAŁE**	Białe	7	51-52/57	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
39.	**BIAŁE**	Białe	8	51-52/73	epoka kamienia - neolit ?	ślad osadnictwa obozowisko.
40.	**BIAŁE**	Białe	9	51-52/74	epoka kamienia starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
41.	**BIAŁE**	Białe	10	51-52/75	epoka kamienia - neolit	osada
42.	**BIAŁE**	Białe	18	51-52/78	epoka kamienia - neolit ?	osada ślad osadnictwa
43.	**BIAŁE**	Białe	11	51-52/92	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
44.	**BIAŁE**	Białe	12	51-52/93	epoka kamienia / epoka brązu	ślad osadnictwa
45.	**BIAŁE**	Białe	13	51-52/94	?	ślad osadnictwa
46.	**BIAŁE**	Białe	14	51-52/95	epoka kamienia - neolit ?	osada ślad osadnictwa
47.	**BIAŁE**	Białe	15	51-52/199	okres wpływów rzymskich	osada
48.	**BIAŁE**	Białe	16	51-52/200	?	ślad osadnictwa
49.	**BIAŁE**	Białe	17	51-52/203	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
50.	**BIAŁOTARSK**	Białotarsk	1	52-50/26	nowożytność	ślad osadnictwa
51.	**BIAŁOTARSK**	Białotarsk	2	52-50/27	nowożytność	ślad osadnictwa
52.	**BIAŁOTARSK**	Białotarsk	3	52-50/32	nowożytność	ślad osadnictwa
53.	**BIAŁOTARSK**	Białotarsk	4	52-50/33	nowożytność	ślad osadnictwa
54.	**BIAŁOTARSK**	Białotarsk	5	52-50/58	nowożytność	ślad osadnictwa
55.	**BIERZEWICE**	Bierzewice	1	52-52/7	epoka kamienia - neolit wcz. epoka żelaza	punkt osadniczy ślad osadnictwa
56.	**BOLESŁAWÓW**	Bolesławów	1	52-52/35	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
57.	**BOLESŁAWÓW**	Bolesławów	2	52-52/36	epoka brązu / okres halsztacki	ślad osadnictwa
58.	**BUDY KOZICKIE**	Budy Kozickie	1	52-51/52	XI-XIII w.	punkt osadniczy
59.	**BUDY KOZICKIE**	Budy Kozickie	2	52-51/53	epoka kamienia X-XIII w.	ślad osadnictwa punkt osadniczy

60.	**BUDY KOZICKIE**	Budy Kozickie	3	52-51/54	epoka kamienia XIV-XV w.	ślad osadnictwa osada
61.	**BUDY KOZICKIE**	Polesie	1	52-51/56	wczesne średniowiecze	punkt osadniczy
62.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	1	51-51/9	epoka kamienia - neolit	osada
63.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	2	51-51/7	epoka kamienia - neolit starożytność (okres lateński ?)	osada ślad osadnictwa
64.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	3	51-51/8	starożytność	ślad osadnictwa
65.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	4	51-51/10	epoka kamienia - schyłkowy P	ślad osadnictwa
66.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	5	51-51/2	epoka kamienia	ślad osadnictwa
67.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	6	51-51/4	epoka kamienia - neolit nowożytność	obozowisko ślad osadnictwa
68.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	7	51-51/5	Neolit HD/okres lateński	osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa
69.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	7	51-51/5A	epoka kamienia - neolit	osada
70.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	7	51-51/5B	epoka kamienia - neolit okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa osada (?)
71.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	8	51-51/3	epoka kamienia - neolit	osada
72.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	9	51-51/6	epoka kamienia - neolit	osada
73.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	10	51-51/11	epoka kamienia - neolit ?	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
74.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	12	51-51/38	epoka kamienia - neolit	osada
75.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	14	51-51/40	epoka kamienia starożytność	obozowisko ślad osadnictwa
76.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	15	51-51/41	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu okres lateński średniowiecze	obozowisko ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
77.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	16	51-51/42	epoka kamienia	ślad osadnictwa
78.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	17	51-51/43	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
79.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	18	51-51/44	epoka kamienia - neolit	obozowisko
80.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	19	51-51/45	epoka kamienia - neolit	obozowisko
81.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	23	51-51/51	starożytność (epoka brązu?)	ślad osadnictwa
82.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	24	51-51/52	epoka kamienia - neolit	osada
83.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	25	51-51/53	starożytność / epoka brązu?	obozowisko
84.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	26	51-51/54	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa obozowisko obozowisko
85.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	27	51-51/55	epoka kamienia - neolit	obozowisko
86.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	28	51-51/56	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - neolit	obozowisko ślad osadnictwa
87.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	21	51-51/62	epoka brązu	ślad osadnictwa
88.	**BUDY LUCIEŃSKIE**	Budy Lucieńskie	22	51-51/63	epoka kamienia - neolit	osada
89.	**CHOINEK**	Choinek	1	52-51/20	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
90.	**CHOINEK**	Choinek	2	52-51/21	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
91.	**CHOINEK**	Choinek	3	52-51/22	epoka kamienia - P	ślad osadnictwa
92.	**CHOINEK**	Choinek	3	51-51/69	starożytność (wczesny okres ep. brązu ?)	ślad osadnictwa
93.	**CHOINEK**	Choinek	4	51-51/86	epoka kamienia	ślad osadnictwa
94.	**DĄBRÓWKA**	Dąbrówka	1	52-50/46	?	osada (?)
95.	**DĄBRÓWKA**	Dąbrówka	2	52-50/47	okres halsztacki / okres lateński	osada
96.	**DĄBRÓWKA**	Dąbrówka	3	52-50/48	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
97.	**DĄBRÓWKA**	Dąbrówka	4	52-50/49	epoka brązu / okres halsztacki	osada (?)
98.	**DĄBRÓWKA**	Dąbrówka	5	52-50/50	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
99.	**DĄBRÓWKA**	Marianka	1	52-50/54	średniowiecze (?)	ślad osadnictwa
100.	**DĄBRÓWKA**	Dąbrówka	6	52-50/55	nowożytność	ślad osadnictwa
101.	**EMILIANÓW**	Emilianów	1	51-52/52	epoka kamienia okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
102.	**EMILIANÓW**	Emilianów	2	51-52/53	XIV-XV w.	ślad osadnictwa
103.	**EMILIANÓW**	Emilianów	3	51-52/54	epoka kamienia epoka brązu	ślad osadnictwa ślad osadnictwa

104.	**EMILIANÓW**	Emilianów	4	51-52/55	V okr. epoka brązu / okres halsztacki	osada
105.	**EMILIANÓW**	Marianów	4	51-52/139	epoka kamienia - neolit starożytność	obozowisko. ślad osadnictwa
106.	**EMILIANÓW**	Marianów	5	51-52/140	? okres wpływów rzymskich nowożytność	osada (?) ślad osadnictwa ślad osadnictwa
107.	**EMILIANÓW**	Marianów	6	51-52/141	średniowiecze	ślad osadnictwa
108.	**EMILIANÓW**	Marianów	7	51-52/142	starożytność	ślad osadnictwa
109.	**EMILIANÓW**	Marianów	8	51-52/143	epoka brązu	obozowisko.
110.	**EMILIANÓW**	Marianów	9	51-52/144	?	osada
111.	**EMILIANÓW**	Marianów	10	51-52/145	epoka brązu ?	ślad osadnictwa
112.	**EMILIANÓW**	Marianów	12	51-52/148	epoka brązu ?	ślad osadnictwa
113.	**EMILIANÓW**	Marianów	13	51-52/149	starożytność	ślad osadnictwa
114.	**EMILIANÓW**	Marianów	18	51-52/161	?	ślad osadnictwa
115.	**EMILIANÓW**	Marianów	19	51-52/162	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu (?)	osada ślad osadnictwa
116.	**EMILIANÓW**	Marianów	14	51-52/164	?	ślad osadnictwa
117.	**EMILIANÓW**	Emilianów	5	52-52/8	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
118.	**EMILIANÓW**	Emilianów	6	52-52/9	epoka kamienia XIV-XV w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
119.	**EMILIANÓW**	Emilianów	7	52-52/10	starożytność	ślad osadnictwa
120.	**FELIKSÓW**	Feliksów	1	54-52/62	nowożytność	ślad osadnictwa
121.	**GAŚNO**	Gaśno	1	52-52/24	średniowiecze XIII-XIV w.	punkt osadniczy
122.	**GAŚNO**	Gaśno	2	52-52/25	XIV-XV w.	punkt osadniczy
123.	**GAŚNO**	Gaśno	3	52-52/26	epoka kamienia średniowiecze	ślad osadnictwa punkt osadniczy
124.	**GAŚNO**	Gaśno	4	52-52/27	wczesny okres ep. brązu	punkt osadniczy
125.	**GAŚNO**	Gaśno	5	52-52/29	epoka kamienia - P okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa punkt osadniczy
126.	**GAŚNO**	Gaśno	6	52-52/30	epoka kamienia	ślad osadnictwa
127.	**GAŚNO**	Gaśno	7	52-52/31	starożytność	ślad osadnictwa
128.	**GAŚNO**	Gaśno	8	52-52/32	starożytność średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
129.	**GAŚNO**	Gaśno	9	52-52/33	wczesny okres ep. brązu epoka brązu / okres halsztacki	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
130.	**GAŚNO**	Gaśno	10	52-52/22	epoka kamienia - M epoka kamienia okres wpływów rzymskich średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa punkt osadniczy 4. ślad osadnictwa
131.	**GAŚNO**	Gaśno	11	52-52/23	starożytność XIV-XV w.	punkt osadniczy ślad osadnictwa
132.	**GAŚNO**	Gaśno	12	53-52/8	nowożytność	ślad osadnictwa
133.	**GORZEWO**	Gorzewo	1	51-52/34	starożytność	ślad osadnictwa
134.	**GORZEWO**	Gorzewo	2	51-52/35	starożytność	ślad osadnictwa
135.	**GORZEWO**	Gorzewo	3	51-52/36	epoka kamienia X-XIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
136.	**GORZEWO**	Gorzewo	4	51-52/37	epoka kamienia X-XIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
137.	**GORZEWO**	Gorzewo	5	51-52/38	XIV-XV w. starożytność	punkt osadniczy ślad osadnictwa
138.	**GORZEWO**	Gorzewo	6	51-52/39	wczesne średniowiecze średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
139.	**GORZEWO**	Gorzewo	7	51-52/40	nowożytność	ślad osadnictwa
140.	**GORZEWO**	Gorzewo	8	51-52/41	epoka kamienia starożytność XIV-XV w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
141.	**GORZEWO**	Gorzewo	9	51-52/42	starożytność epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
142.	**GORZEWO**	Gorzewo	10	51-52/43	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu epoka brązu	punkt osadniczy ślad osadnictwa ślad osadnictwa
143.	**GORZEWO**	Gorzewo	11	51-52/46	epoka kamienia - P	ślad osadnictwa
144.	**GORZEWO**	Gorzewo	12	51-52/47	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa

145.	**GORZEWO**	Gorzewo	13	51-52/151	nowożytność	ślad osadnictwa
146.	**GORZEWO**	Gorzewo	14	51-52/152	epoka kamienia	ślad osadnictwa
147.	**GORZEWO**	Gorzewo	15	51-52/154	średniowiecze	ślad osadnictwa
148.	**GORZEWO**	Gorzewo	16	51-52/155	epoka kamienia - M	obozowisko. (?) osada (?)
149.	**GORZEWO**	Gorzewo	17	51-52/156	epoka kamienia / epoka brązu wczesne średniowiecze średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada (?)
150.	**GORZEWO**	Gorzewo	19	51-52/168	?	osada
151.	**GORZEWO**	Gorzewo	20	51-52/169	wczesny okres ep. brązu ?	obozowisko.
152.	**GORZEWO**	Gorzewo	21	51-52/170	wczesny okres ep. brązu	osada
153.	**GORZEWO**	Gorzewo	22	51-52/171	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
154.	**GORZEWO**	Gorzewo	23	51-52/172	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu (?)	osada ślad osadnictwa
155.	**GORZEWO**	Gorzewo	24	51-52/173	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
156.	**GORZEWO**	Gorzewo	25	51-52/174	epoka kamienia – neolit starożytność (epoka brązu?)	obozowisko. ślad osadnictwa
157.	**GORZEWO**	Gorzewo	26	51-52/175	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
158.	**GORZEWO**	Gorzewo	27	51-52/176	?	obozowisko.
159.	**GORZEWO**	Gorzewo	28	51-52/177	?	ślad osadnictwa
160.	**GORZEWO**	Gorzewo	29	51-52/178	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
161.	**GORZEWO**	Gorzewo	30	51-52/179	starożytność (epoka brązu ?)	ślad osadnictwa
162.	**GORZEWO**	Gorzewo	31	51-52/180	?	osada
163.	**GORZEWO**	Gorzewo	32	51-52/181	?	ślad osadnictwa
164.	**GORZEWO**	Gorzewo	33	51-52/182	?	osada
165.	**GORZEWO**	Gorzewo	34	51-52/150	wczesny okres ep. brązu (?) ?	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
166.	**GORZEWO**	Gorzewo	37	51-52/189	okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa
167.	**GORZEWO**	Gorzewo	38	51-52/190	starożytność	ślad osadnictwa
168.	**GORZEWO**	Gorzewo	39	51-52/191	epoka kamienia - M (?) średniowiecze późne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
169.	**GORZEWO**	Gorzewo	40	51-52/192	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa obozowisko.
170.	**GORZEWO**	Gorzewo	41	51-52/193	epoka kamienia / epoka brązu	ślad osadnictwa
171.	**GORZEWO**	Gorzewo	42	51-52/194	?	obozowisko.
172.	**GORZEWO**	Gorzewo	43	51-52/195	?	osada (?)
173.	**GORZEWO**	Gorzewo	44	51-52/196	starożytność (wczesny okres ep. brązu ?)	ślad osadnictwa
174.	**GORZEWO**	Gorzewo	45	51-52/201	epoka kamienia - neolit ?	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
175.	**GORZEWO**	Gorzewo	46	51-52/202	epoka kamienia / epoka brązu	ślad osadnictwa
176.	**GORZEWO**	Gostynin - Kruk	1	51-52/146	nowożytność	ślad osadnictwa
177.	**GÓRKI DRUGIE**	Górki B	1	51-50/1	epoka kamienia	ślad osadnictwa
178.	**GÓRKI DRUGIE**	Górki	1	52-50/34	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
179.	**GÓRKI DRUGIE**	Górki	2	52-50/35	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
180.	**GÓRKI DRUGIE**	Górki	3	52-50/36	nowożytność	ślad osadnictwa
181.	**GÓRKI DRUGIE**	Górki	4	52-50/52	?	osada (?)
182.	**GÓRKI DRUGIE**	Górki	5	52-50/53	nowożytność	ślad osadnictwa
183.	**GÓRKI PIERWSZE**	Marianka	2	51-50/2	XVII-XVIII w.	ślad osadnictwa
184.	**GÓRKI PIERWSZE**	Marianka	1	51-50/3	epoka kamienia	ślad osadnictwa
185.	**GULEWO**	Gulewo	1	52-50/71	nowożytność	ślad osadnictwa - dwór (?)
186.	**HELENÓW**	Helenów	1	51-51/19	epoka kamienia - neolit starożytność epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada
187.	**HELENÓW**	Helenów	2	51-51/20	epoka kamienia - P wczesny okres ep. brązu ?	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
188.	**HELENÓW**	Helenów	3	51-51/21	epoka kamienia - P / M epoka brązu późne średniowiecze/nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa

189.	**HELENÓW**	Helenów	4	51-51/22	nowożytność starożytność wczesny okres wpływów rzymskich	osada ślad osadnictwa osada
190.	**HELENÓW**	Helenów	5	51-51/23	wczesny okres ep. brązu epoka kamienia - neolit starożytność	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa
191.	**HELENÓW**	Helenów	6	51-51/24	epoka brązu / okres halsztacki starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
192.	**HELENÓW**	Helenów	7	51-51/25	epoka brązu /okres halsztacki epoka kamienia okres lateński	cmentarzysko ślad osadnictwa ślad osadnictwa
193.	**HELENÓW**	Helenów	8	51-51/26	starożytność	ślad osadnictwa
194.	**HELENÓW**	Helenów	9	51-51/27	II okr. epoka brązu	ślad osadnictwa
195.	**HELENÓW**	Helenów	10	51-51/75	starożytność	ślad osadnictwa
196.	**HELENÓW**	Helenów	11	51-51/76	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada obozowisko
197.	**HELENÓW**	Helenów	12	51-51/77	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
198.	**HELENÓW**	Helenów	13	51-51/78	epoka kamienia - neolit	obozowisko
199.	**HELENÓW**	Helenów	14	51-51/79	?	osada
200.	**HELENÓW**	Helenów	15	51-51/80	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
201.	**HELENÓW**	Helenów	16	51-51/74	średniowiecze	ślad osadnictwa
202.	**HELENÓW**	Helenów	17	51-51/93	? wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
203.	**HELENÓW**	Helenów	18	51-51/94	starożytność	ślad osadnictwa
204.	**HELENÓW**	Helenów	19	51-51/95	starożytność (epoka brązu ?) nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
205.	**HELENÓW**	Helenów	20	51-51/96	starożytność	ślad osadnictwa
206.	**HELENÓW**	Helenów	21	51-51/97	p. neolit / wczesny okres ep. brązu?)	ślad osadnictwa
207.	**HELENÓW**	Helenów	22	51-51/98	epoka kamienia - neolit starożytność (wczesny okres ep. brązu ?) starożytność nowożytność	ślad osadnictwa obozowisko ślad osadnictwa ślad osadnictwa
208.	**HELENÓW**	Helenów	23	51-51/99	starożytność (wczesny okres ep. brązu ?)	obozowisko
209.	**HELENÓW**	Helenów	24	51-51/100	starożytność	ślad osadnictwa
210.	**HELENÓW**	Helenów	25	51-51/101	epoka kamienia - neolit starożytność	obozowisko ślad osadnictwa
211.	**HELENÓW**	Helenów	26	51-51/102	?	osada
212.	**HELENÓW**	Helenów	27	51-51/103	?	ślad osadnictwa
213.	**HELENÓW**	Helenów	28	51-51/104	epoka kamienia - neolit ?	obozowisko osada (?)
214.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	1	51-51/14	epoka kamienia – neolit epoka brązu	osada obozowisko
215.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	2	51-51/15	epoka kamienia - neolit	osada (?)
216.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	3	51-51/16	epoka kamienia późne średniowiecze	obozowisko ślad osadnictwa
217.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	4	51-51/30	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada ślad osadnictwa
218.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	5	51-51/31	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa obozowisko
219.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	7	51-51/33	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	obozowisko ślad osadnictwa
220.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	8	51-51/34	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
221.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	9	51-51/35	średniowiecze	ślad osadnictwa
222.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	10	51-51/36	średniowiecze	ślad osadnictwa
223.	**HUTA NOWA**	Huta Nowa	11	51-51/37	epoka kamienia	ślad osadnictwa
224.	**HUTA ZABOROWSKA**	Huta Zaborowska	1	53-51/27	nowożytność	punkt osadniczy
225.	**HUTA ZABOROWSKA**	Huta Zaborowska	2	53-50/45	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
226.	**HUTA ZABOROWSKA**	Huta Zaborowska	3	53-50/48	nowożytność	ślad osadnictwa
227.	**JASTRZĘBIA**	Jastrząbek	1	54-50/56	epoka kamienia - neolit	osada (?)

228.	**JASTRZĘBIA**	Jastrzębia Nowa	1	54-50/57	nowożytność	osada jednodworcza (?)
229.	**JASTRZĘBIA**	Jastrzębia Nowa	2	54-50/58	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
230.	**JASTRZĘBIA**	Jastrzębia Nowa	3	54-50/59	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa osada jednodworcza
231.	**JASTRZĘBIA**	Jastrzębia Stara	1	54-50/60	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
232.	**JASTRZĘBIA**	Jastrzębia Stara	2	54-50/82	II epoka brązu epoka brązu-okr. Ha średniowiecza nowożytność	osada osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa
233.	**JAWOREK**	Jaworek	1	52-52/37	wczesne średniowiecze/średniowiecze XII-XIV w.	punkt osadniczy
234.	**JAWOREK**	Jaworek	2	52-52/38	późne średniowiecze XIV-XV w.	punkt osadniczy
235.	**JAWOREK**	Jaworek	3	52-52/39	późne średniowiecze XIV-XV w.	punkt osadniczy
236.	**JAWOREK**	Jaworek	4	52-52/41	późne średniowiecze XIV-XV w.	ślad osadnictwa
237.	**JAWOREK**	Jaworek	5	52-52/42	epoka kamienia średniowiecze/późne średniowiecze XIII - XV w.	ślad osadnictwa osada
238.	**JÓZEFKÓW**	Białotarsk	6	52-50/59	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
239.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	1	52-50/60	epoka brązu / okres halsztacki	cmentarzysko
240.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	2	52-50/61	starożytność późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
241.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	3	52-50/62	okres lateński	ślad osadnictwa
242.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	4	52-50/63	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
243.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	5	52-50/64	XIV/XV w.	ślad osadnictwa
244.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	6	52-50/65	średniowiecze ? nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
245.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	7	52-50/66	epoka kamienia	ślad osadnictwa
246.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	8	52-50/67	okres halsztacki / okres lateński	osada (?)
247.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	9	52-50/68	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
248.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	10	52-50/69	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
249.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	11	52-50/75	XII – XIV w.	ślad osadnictwa
250.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	12	52-50/74	okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa
251.	**JÓZEFKÓW**	Józefków	13	52-50/44	?	ślad osadnictwa
252.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	1	51-51/29	epoka kamienia	ślad osadnictwa
253.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	2	51-51/64	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
254.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	3	51-51/65	epoka kamienia starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
255.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	4	51-51/66	epoka kamienia - neolit	obozowisko
256.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	5	51-51/67	epoka kamienia	ślad osadnictwa
257.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	6	51-51/68	epoka kamienia	ślad osadnictwa
258.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	7	51-51/91	epoka kamienia – neolit starożytność (epoka brązu?)	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
259.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	8	51-51/70	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
260.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	9	51-51/71	epoka kamienia - neolit epoka brązu (?)	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
261.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	10	51-51/72	starożytność średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
262.	**KAZIMIERZÓW**	Kazimierzów	11	51-51/73	epoka kamienia - neolit	obozowisko
263.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec	1	53-52/19	nowożytność	punkt osadniczy
264.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec	2	53-52/20	nowożytność	punkt osadniczy
265.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec	3	53-52/21	wczesny okres ep. brązu nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
266.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec	4	53-52/22	nowożytność	punkt osadniczy
267.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec	5	53-52/23	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
268.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec- Mniszek	1	53-52/24	nowożytność	punkt osadniczy
269.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec- Mniszek	2	53-52/25	nowożytność	punkt osadniczy
270.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec- Mniszek	3	53-52/26	nowożytność	punkt osadniczy
271.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Skoki	1	53-52/27	nowożytność	punkt osadniczy
272.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Skoki	2	53-52/28	epoka kamienia	obozowisko (?)

					nowożytność	ślad osadnictwa
273.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Skoki	3	53-52/29	nowożytność	punkt osadniczy
274.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Skoki	4	53-52/30	epoka kamienia	obozowisko (?)
275.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Skoki	5	53-52/31	epoka kamienia - M	obozowisko (?)
276.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Żelazne	1	53-52/32	epoka kamienia - M (?)	obozowisko (?)
277.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Żelazne	2	53-52/33	nowożytność	punkt osadniczy
278.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec -Żelazne	3	53-52/34	nowożytność	punkt osadniczy
279.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Żelazne	4	53-52/35	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu	obozowisko (?)
280.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Żelazne	5	53-52/36	epoka kamienia (?) nowożytność	obozowisko (?) ślad osadnictwa
281.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec -Żelazne	6	53-52/37	epoka kamienia	obozowisko
282.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Żelazne	7	53-52/38	nowożytność	punkt osadniczy
283.	**KIEŁPIENIEC**	Kiełpieniec - Żelazne	8	53-52/39	nowożytność	punkt osadniczy
284.	**KLENIEW**	Budy Leśniewickie	1	53-51/69	epoka kamienia - neolit / wczesny okres ep. brązu średniowiecze XII-XIII w. nowożytność XVII-XVIII w.	znalezisko luźne ślad osadnictwa ślad osadnictwa
285.	**KLUSEK**	Klusek Biały	2	51-52/12	epoka kamienia - M okres wpływów rzymskich średniowiecze/późne średniowiecze/nowożytność	krzemienica ślad osadnictwa punkt osadniczy
286.	**KLUSEK**	Klusek Biały	3	51-52/13	epoka kamienia - M epoka brązu/Ha średniowiecze	krzemienica ślad osadnictwa punkt osadniczy
287.	**KLUSEK**	Klusek Biały	4	51-52/14	epoka kamienia XVI-XVII w.	ślad osadnictwa osada produkcyjna
288.	**KLUSEK**	Klusek Biały	5	51-52/15	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
289.	**KLUSEK**	Klusek Biały	6	51-52/16	epoka kamienia XIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
290.	**KLUSEK**	Klusek Biały	7	51-52/17	epoka kamienia - schyłkowy P epoka kamienia - M epoka kamienia - neolit wczesne średniowiecze starożytność	punkt osadniczy krzemienica osada 4. ślad osadnictwa 5. ślad osadnictwa
291.	**KLUSEK**	Klusek Biały	8	51-52/18	epoka kamienia epoka kamienia - neolit	punkt osadniczy ślad osadnictwa
292.	**KLUSEK**	Klusek Biały	10	51-52/21	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
293.	**KLUSEK**	Klusek Biały	11	51-52/22	okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa
294.	**KLUSEK**	Klusek Biały	12	51-52/25	starożytność	ślad osadnictwa
295.	**KLUSEK**	Klusek Biały	13	51-52/26	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
296.	**KLUSEK**	Klusek Biały	14	51-52/44	epoka kamienia starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
297.	**KLUSEK**	Klusek Biały	15	51-52/45	epoka kamienia	ślad osadnictwa
298.		Klusek Biały	16	51-52/58	epoka kamienia - M	ślad osadnictwa
299.	**KLUSEK**	Klusek Biały	17	51-52/59	epoka brązu?	ślad osadnictwa
300.	**KLUSEK**	Klusek Biały	18	51-52/60	epoka kamienia wczesny okres ep. brązu	obozowisko. ślad osadnictwa
301.	**KLUSEK**	Klusek Biały	19	51-52/61	epoka kamienia ?	ślad osadnictwa osada?
302.	**KLUSEK**	Klusek Biały	20	51-52/62	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
303.	**KLUSEK**	Klusek Biały	21	51-52/63		osada?
304.	**KLUSEK**	Klusek Biały	22	51-52/64	epoka kamienia - M?	ślad osadnictwa
305.	**KLUSEK**	Klusek Biały	23	51-52/65	?	osada
306.	**KLUSEK**	Klusek Biały	24	51-52/66	?	ślad osadnictwa
307.	**KLUSEK**	Klusek Biały	25	51-52/67	epoka kamienia - neolit ? nowożytność	obozowisko. obozowisko. ślad osadnictwa
308.	**KLUSEK**	Klusek Biały	26	51-52/68	wczesny okres ep. brązu	obozowisko.
309.	**KLUSEK**	Klusek Biały	27	51-52/69	epoka kamienia - M ?	obozowisko. ślad osadnictwa
310.	**KLUSEK**	Klusek Biały	28	51-52/84	epoka kamienia - neolit nowożytność	osada ślad osadnictwa
311.	**KLUSEK**	Klusek Biały	29	51-52/71	starożytność	obozowisko.

312.	**KLUSEK**	Klusek Biały	30	51-52/72	?	ślad osadnictwa
313.	**KLUSEK**	Klusek Biały	31	51-52/76	epoka kamienia - neolit późne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
314.	**KLUSEK**	Klusek Biały	32	51-52/77	starożytność	ślad osadnictwa
315.	**KLUSEK**	Klusek Biały	33	51-52/183	epoka kamienia ? wczesne średniowiecze	obozowisko. ślad osadnictwa osada
316.	**KLUSEK**	Klusek Biały	34	51-52/79	starożytność średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
317.	**KLUSEK**	Gorzewo	35	51-52/185	? ? średniowiecze	osada cmentarzysko osada
318.	**KLUSEK**	Gorzewo	36	51-52/186	starożytność	ślad osadnictwa
319.	**KLUSEK**	Klusek Biały	35	51-52/80	epoka kamienia / epoka brązu ? średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
320.	**KLUSEK**	Klusek Biały	36	51-52/81	? nowożytność	osada ślad osadnictwa
321.	**KLUSEK**	Klusek Biały	37	51-52/82	epoka kamienia - neolit nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
322.	**KLUSEK**	Klusek Biały	38	51-52/83	epoka kamienia / epoka brązu starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
323.	**KLUSEK**	Klusek Biały	39	51-52/70	epoka kamienia - M	obozowisko.
324.	**KLUSEK**	Klusek Biały	40	51-52/85	epoka kamienia	ślad osadnictwa
325.	**KLUSEK**	Klusek Biały	41	51-52/86	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
326.	**KLUSEK**	Klusek Biały	42	51-52/87	?	osada
327.	**KLUSEK**	Klusek Biały	43	51-52/88	epoka kamienia - M	obozowisko.
328.	**KLUSEK**	Klusek Biały	44	51-52/89	epoka kamienia - M	obozowisko.
329.	**KLUSEK**	Klusek Biały	45	51-52/90	epoka kamienia - neolit	obozowisko.
330.	**KLUSEK**	Klusek Biały	46	51-52/91	?	obozowisko.
331.	**KLUSEK**	Klusek Biały	47	51-52/100	epoka kamienia - M epoka brązu(?) nowożytność	obozowisko. ślad osadnictwa ślad osadnictwa
332.	**KLUSEK**	Klusek Biały	48	51-52/101	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu średniowiecze	obozowisko. obozowisko. ślad osadnictwa
333.	**KLUSEK**	Klusek Biały	49	51-52/102	epoka kamienia okres lateński późne średniowiecze	obozowisko. ślad osadnictwa ślad osadnictwa
334.	**KLUSEK**	Klusek Biały	50	51-52/103	epoka kamienia - M	obozowisko.
335.	**KLUSEK**	Klusek Biały	51	51-52/104	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
336.	**KLUSEK**	Klusek Biały	52	51-52/105	epoka kamienia - neolit nowożytność	obozowisko. ślad osadnictwa
337.	**KLUSEK**	Klusek Biały	53	51-52/106	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
338.	**KLUSEK**	Klusek Biały	54	51-52/107	epoka kamienia - M ? epoka kamienia - neolit późne średniowiecze	obozowisko. obozowisko. ślad osadnictwa
339.	**KLUSEK**	Klusek Biały	55	51-52/108	epoka kamienia - M epoka kamienia - neolit? epoka kamienia - neolit ? nowożytność	obozowisko. obozowisko. obozowisko. 4. ślad osadnictwa
340.	**KLUSEK**	Klusek Biały	56	51-52/109	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
341.	**KLUSEK**	Klusek Biały	57	51-52/110	epoka kamienia / epoka brązu nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
342.	**KLUSEK**	Klusek Biały	58	51-52/111	epoka kamienia / epoka brązu późne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
343.	**KLUSEK**	Klusek Biały	59	51-52/112	epoka kamienia - neolit	obozowisko.
344.	**KLUSEK**	Klusek Biały	60	51-52/113	późne średniowiecze	ślad osadnictwa
345.	**KLUSEK**	Klusek Biały	61	51-52/114	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu nowożytność	obozowisko. (?) obozowisko. (?) ślad osadnictwa
346.	**KLUSEK**	Klusek Biały	62	51-52/122	epoka brązu ?	ślad osadnictwa
347.	**KLUSEK**	Klusek Biały	63	51-52/123	epoka kamienia	ślad osadnictwa
348.	**KLUSEK**	Klusek Biały	64	51-52/124	starożytność	ślad osadnictwa

349.	**KLUSEK**	Klusek Biały	65	51-52/125	epoka kamienia / epoka brązu	obozowisko.
350.	**KLUSEK**	Klusek Biały	66	51-52/184	epoka kamienia	ślad osadnictwa
351.	**KLUSEK**	Klusek Biały	67	51-52/197	starożytność	ślad osadnictwa
352.	**KLUSEK**	Klusek Biały	68	51-52/198	epoka kamienia wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
353.	**KLUSEK**	Klusek Biały	69	51-52/206	epoka kamienia starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
354.	**KLUSEK**	Klusek Biały	70	51-52/207	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
355.	**KLUSEK**	Klusek Biały	71	51-52/157	epoka kamienia / epoka brązu epoka brązu	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
356.	**KLUSEK**	Klusek Biały	72	51-52/208	starożytność	ślad osadnictwa
357.	**KOZICE**	Kozice	1	52-51/51	XIV-XV w.	punkt osadniczy
358.	**KOZICE**	Kozice	2	52-51/44	epoka kamienia - M	ślad osadnictwa
359.	**KOZICE**	Kozice	3	52-51/48	starożytność wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
360.	**KOZICE**	Kozice	4	52-51/49	XII-XIII w. XIV-XV w.	osada osada
361.	**KOZICE**	Kozice	5	52-51/50	XIII-XV w.	osada
362.	**KRZYWIE**	Huta Nowa	6	51-51/32	wczesny okres ep. brązu okres wpływów rzymskich średniowiecze	obozowisko ślad osadnictwa ślad osadnictwa
363.	**KRZYWIE**	Dąbrówka	1	52-51/61	epoka kamienia - neolit epoka brązu / Ha starożytność	punkt osadniczy ślad osadnictwa ślad osadnictwa
364.	**KRZYWIE**	Krzywie	1	52-51/62	epoka brązu III okres wpływów rzymskich średniowiecze	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadnictwa
365.	**KRZYWIE**	Krzywie	2	52-51/63	wczesny okres ep. brązu	punkt osadniczy
366.	**KRZYWIE**	Krzywie	3	52-51/64	wczesny okres ep. brązu starożytność XIV-XV w.	punkt osadniczy ślad osadnictwa ślad osadnictwa
367.	**KRZYWIE**	Krzywie	4	52-51/65	epoka kamienia	punkt osadniczy
368.	**KRZYWIE**	Krzywie	5	52-51/68	epoka kamienia wczesny okres ep. brązu starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
369.	**KRZYWIE**	Krzywie	6	52-51/70	starożytność XV-XVIII w.	ślad osadnictwa punkt osadniczy
370.		Krzywie	7	52-51/82	epoka brązu - neolit	znalezisko luźne
371.	**KRZYWIE**	Krzywie	7	51-51/28	epoka kamienia	ślad osadnictwa
372.		Krzywie	8	52-51/83	epoka brązu - neolit	znalezisko luźne
373.	**KRZYWIE**	Krzywie	9	51-51/82	wczesny okres ep. brązu	osada
374.	**KRZYWIE**	Krzywie	10	51-51/83	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa osada
375.	**KRZYWIE**	Krzywie	11	51-51/84	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada (?) ślad osadnictwa
376.	**KRZYWIE**	Krzywie	12	51-51/85	epoka kamienia	ślad osadnictwa
377.	**KRZYWIE**	Krzywie	13	51-51/92	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
378.	**LEGARDA**	Legarda	1	52-52/1	wczesny okres ep. brązu epoka brązu / okres halsztacki wcz. epoka żelaza wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa cmentarzysko punkt osadniczy 4. ślad osadnictwa
379.	**LEGARDA**	Legarda	2	52-52/3	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
380.	**LEGARDA**	Legarda	3	52-52/6	epoka kamienia	ślad osadnictwa
381.	**LEGARDA / ROGAŻEWEK**	Wyrobki Gostyniń.	1	52-52/43	epoka kamienia - neolit	punkt osadniczy
382.		Leśniewice	1	53-51/2	epoka kamienia - neolit	cmentarzysko
383.		Leśniewice	2	53-51/3	nowożytność XVII w.	skarb
384.		Leśniewice	3	53-51/4	epoka kamienia - neolit	znalezisko luźne
385.		Leśniewice	4	53-51/5	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
386.		Leśniewice	5	53-51/6	epoka kamienia - P	ślad osadnictwa
387.	**LEŚNIEWICE**	Anielin	1	53-51/18	okres wpływów rzymskich	osada (?)
388.	**LIPA**	Lipa	1	53-51/7	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada ślad osadnictwa
389.	**LIPA**	Lipa	2	53-51/29	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa

390.	**LIPA**	Lipa	3	53-51/30	epoka kamienia - neolit	osada
391.	**LIPA**	Lipa	4	53-51/31	epoka kamienia - neolit	osada
392.	**LIPA**	Lipa	5	53-51/32	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
393.	**LIPA**	Lipa	6	53-51/33	wczesny okres ep. brązu nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
394.	**LIPA**	Lipa	7	53-51/36	nowożytność	ślad osadnictwa
395.	**LIPA**	Lipa	8	53-51/35	nowożytność	ślad osadnictwa
396.	**LIPA**	Lipa	9	53-51/45	okres wpływów rzymskich	osada (?)
397.	**LISICA**	Lisica	1	53-51/37	epoka kamienia - neolit nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
398.	**LISICA**	Lisica	2	53-51/38	epoka kamienia - neolit	osada
399.	**LISICA**	Lisica	3	53-51/39	nowożytność	punkt osadniczy
400.	**LUCIEŃ**	Budy Lucieńskie	13	51-51/39	epoka kamienia - neolit starożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
401.	**LUCIEŃ**	Budy Lucieńskie	20	51-51/46	epoka kamienia	ślad osadnictwa
402.	**LUCIEŃ**	Lucień	3	51-52/1	epoka brązu / okres halsztacki okres wpływów rzymskich średniowiecze	ślad osadnictwa punkt osadniczy osada produkcyjna
403.	**LUCIEŃ**	Lucień	4	51-52/2	epoka kamienia - schyłkowy P epoka kamienia - M epoka kamienia - neolit epoka kamienia - neolit / wczesny okres ep. brązu epoka brązu nowożytność	ślad osadnictwa krzemienica ślad osadnictwa 4. ślad osadnictwa 5. punkt osadniczy 6. ślad osadnictwa
404.	**LUCIEŃ**	Lucień	5	51-52/3	epoka kamienia - M epoka kamienia - neolit epoka brązu / okres halsztacki X-XIII w.	krzemienica punkt osadniczy punkt osadniczy 4. punkt osadniczy
405.	**LUCIEŃ**	Lucień	6	51-52/4	epoka brązu/Ha	punkt osadniczy
406.	**LUCIEŃ**	Lucień	7	51-52/5	epoka kamienia - M / neolit	ślad osadnictwa
407.	**LUCIEŃ**	Lucień	8	51-52/6	epoka kamienia - neolit epoka brązu / okres halsztacki O.W.R.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa punkt osadniczy
408.	**LUCIEŃ**	Lucień	9	51-52/7	epoka kamienia wcz. epoka żelaza - okres halsztacki / okres lateński	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
409.	**LUCIEŃ**	Lucień	10	51-52/8	okres wpływów rzymskich ?	punkt osadniczy osada produkcyjna
410.	**LUCIEŃ**	Lucień	11	51-52/9	wczesny okres ep. brązu epoka brązu / okres halsztacki XV-XVI w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada produkcyjna
411.	**LUCIEŃ**	Lucień	12	51-52/10	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - M	osada krzemienica
412.	**LUCIEŃ**	Klusek Biały	1	51-52/11	epoka kamienia	ślad osadnictwa
413.	**LUCIEŃ**	Lucień	13	51-52/153	epoka kamienia - neolit epoka brązu (?)	osada (?) ślad osadnictwa
414.	**LUCIEŃ**	Lucień	14	51-52/187	epoka kamienia / epoka brązu okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa osada
415.	**LUCIEŃ**	Lucień	15	51-52/188	?	ślad osadnictwa
416.	**LUCIEŃ**	Lucień	16	51-52/204	epoka kamienia - neolit	osada
417.	**LUCIEŃ**	Lucień	17	51-52/205	? okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
418.	**LUDWIKÓW**	Ludwików	6	51-52/167	okres lateński	osada
419.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	1	53-52/44	nowożytność	punkt osadniczy
420.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	2	53-52/45	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
421.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	3	53-52/46	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
422.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	4	53-52/47	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada ślad osadnictwa
423.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	5	53-52/48	nowożytność	ślad osadnictwa
424.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	5	53-52/10	nowożytność	punkt osadniczy
425.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	6	53-52/11	nowożytność	punkt osadniczy
426.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	7	53-52/12	nowożytność	ślad osadnictwa
427.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	8	53-52/13	nowożytność	punkt osadniczy

428.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	9	53-52/14	nowożytność	punkt osadniczy
429.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	10	53-52/15	nowożytność	punkt osadniczy
430.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	11	53-52/16	nowożytność	punkt osadniczy
431.	**ŁOKIETNICA**	Łokietnica	12	53-52/17	nowożytność	ślad osadnictwa
432.	**MARIANKA**	Marianka	2	52-50/56	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - p. neolit / wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
433.	**MARIANKA**	Marianka	3	51-50/6	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - M / neolit	punkt osadniczy punkt osadniczy
434.	**MARIANKA**	Marianka	3	52-50/57	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
435.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	1	51-52/51	epoka kamienia XII-XIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
436.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	2	51-52/137	epoka kamienia - M epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa osada
437.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	3	51-52/138	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu wczesny okres ep. brązu ?	ślad osadnictwa - ślad osadnictwa
438.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	11	51-52/147	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
439.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	15	51-52/158	starożytność	ślad osadnictwa
440.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	16	51-52/159	epoka kamienia / epoka brązu	ślad osadnictwa
441.	**MARIANÓW LUCIEŃSKI**	Marianów	17	51-52/160	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
442.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	1	51-51/12	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
443.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	2	51-51/17	wcz. epoka żelaza	cmentarzysko
444.	**MIAŁKÓWEK**	Budy Lucieńskie	11	51-51/18	wcz. epoka żelaza	cmentarzysko
445.	**MIAŁKÓWEK**	Budy Lucieńskie	30	51-51/47	epoka kamienia - neolit epoka kamienia - neolit	osada ślad osadnictwa
446.	**MIAŁKÓWEK**	Budy Lucieńskie	29	51-51/58	epoka brązu	osada
447.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	3	51-51/81	średniowiecze	osada
448.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	4	51-51/59	epoka kamienia - neolit średniowiecze (?)	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
449.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	5	51-51/57	epoka kamienia - P epoka kamienia - neolit epoka brązu	obozowisko obozowisko obozowisko
450.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	6	51-51/50	epoka kamienia - P epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
451.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	7	51-51/61	starożytność średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
452.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	8	51-51/60	epoka kamienia	ślad osadnictwa
453.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	9	51-51/49	średniowiecze	ślad osadnictwa
454.	**MIAŁKÓWEK**	Miałkówek	10	51-51/48	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
455.	**MYSŁOWNIA NOWA**	Łokietnica	13	53-52/18	epoka kamienia - M/neolit nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
456.	**MYSŁOWNIA NOWA**	Mysłownia Nowa	1	53-52/55	nowożytność	ślad osadnictwa
457.	**NAGODÓW**	Nagodów	1	52-51/16	wczesne średniowiecze	ślad produkcji
458.	**NAGODÓW**	Nagodów	2	52-51/17	starożytność XVI-XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
459.	**NAGODÓW**	Nagodów	3	52-51/18	epoka kamienia - neolit okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
460.	**NAGODÓW**	Nagodów	4	52-51/23	epoka kamienia	ślad osadnictwa
461.	**NAGODÓW**	Nagodów	5	52-51/24	epoka kamienia	ślad osadnictwa
462.	**NAGODÓW**	Nagodów	6	52-51/25	wczesny okres ep. brązu	osada
463.	**NAGODÓW**	Nagodów	7	52-51/26	wczesny okres ep. brązu	osada
464.	**NAGODÓW**	Nagodów	8	52-51/72	wczesny okres ep. brązu	punkt osadniczy
465.	**NIECKI**	Niecki	1	53-50/56	nowożytność	ślad osadnictwa
466.	**NIECKI**	Niecki	2	53-50/58	nowożytność	ślad osadnictwa
467.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	1	54-52/51	epoka kamienia / epoka brązu okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa ślad osadnictwa

					nowożytność	ślad osadnictwa
468.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	2	54-52/52	epoka kamienia - neolit okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa osada
469.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	3	54-52/53	nowożytność	ślad osadnictwa
470.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	4	54-52/54	okres wpływów rzymskich	osada
471.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	5	54-52/55	okres wpływów rzymskich	osada
472.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	6	54-52/56	nowożytność	ślad osadnictwa
473.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	7	54-52/58	okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze	osada ślad osadnictwa
474.	**NOWA WIEŚ**	Nowa Wieś	8	54-52/59	okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze	osada ślad osadnictwa
475.	**OSADA**	Osada	1	53-51/40	nowożytność	ślad osadnictwa
476.	**OSADA**	Osada	2	53-51/41	?	ślad osadnictwa
477.	**OSADA**	Osada	3	53-51/42	starożytność	ślad osadnictwa
478.	**OSADA**	Osada	4	53-51/43	okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa
479.	**OSADA**	Osada	5	53-51/46	wczesny okres lateński (?)	ślad osadnictwa
480.	**OSINY**	Borki	1	54-50/3	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa osada dworska (?)
481.	**OSINY**	Borki	2	54-50/4	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
482.	**OSINY**	Borki	3	54-50/6	nowożytność	ślad osadnictwa
483.	**OSINY**	Borki	4	54-50/7	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
484.	**OSINY**	Borki	5	54-50/8	nowożytność	osada (?)
485.	**OSINY**	Osiny	1	54-50/5	nowożytność	ślad osadnictwa
486.	**OSINY**	Osiny	2	54-50/9	nowożytność	osada
487.	**OSINY**	Osiny	3	54-50/10	nowożytność	osada (?)
488.	**OSINY**	Osiny	4	54-50/11	epoka brązu nowożytność	ślad osadnictwa osada (?)
489.	**OSINY**	Osiny	5	54-50/12	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa osada
490.	**OSINY**	Osiny	6	54-50/13	nowożytność	ślad osadnictwa
491.	**OSINY**	Osiny	7	54-50/14	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
492.	**OSINY**	Osiny	8	54-50/30	nowożytność XVIII-XIX	osada (?)
493.	**OSINY**	Osiny	9	54-50/31	epoka kamienia późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa osada (?)
494.	**OSINY**	Osiny	10	54-50/32	epoka kamienia nowożytność	znalezisko luźne ślad osadnictwa
495.	**OSINY**	Osiny	11	54-50/33	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa osada (?)
496.	**OSINY**	Osiny	12	54-50/34	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
497.	**OSINY**	Osiny	13	54-50/35	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
498.	**OSINY**	Osiny	14	54-50/36	nowożytność	ślad osadnictwa
499.	**OSINY**	Osiny	15	54-50/37	nowożytność	ślad osadnictwa
500.	**OSINY**	Osiny	16	54-50/38	nowożytność	ślad osadnictwa
501.	**OSINY**	Osiny	17	54-50/39	epoka kamienia - neolit / wczesny okres ep. brązu nowożytność	znalezisko luźne ślad osadnictwa
502.	**OSINY**	Dendia	1	54-50/40	epoka kamienia - neolit epoka brązu nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
503.	**OSINY**	Dendia	2	54-50/41	nowożytność	ślad osadnictwa
504.	**OSINY**	Osiny	18	54-50/48	nowożytność	ślad osadnictwa
505.	**OSINY**	Osiny	19	54-50/49	nowożytność	osada (?)
506.	**OSINY**	Osiny	20	54-50/50	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
507.	**OSINY**	Osiny	21	54-50/51	epoka kamienia - neolit (?)	znalezisko jednostkowe
508.	**OSINY**	Osiny	22	54-50/52	epoka brązu (?) nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
509.	**OSINY**	Osiny	23	54-50/53	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa

510.	**OSINY**	Osiny	24	54-50/54	nowożytność	ślad osadnictwa
511.	**OSINY**	Osiny	25	54-50/55	nowożytność	ślad osadnictwa
512.		Osiny	26	54-50/81	epoka kamienia - neolit	osada (?)
513.	**PODGÓRZE**	Podgórze	1	52-52/20	XIV-XV w.	punkt osadniczy
514.	**PODGÓRZE**	Podgórze	2	52-52/40	średniowiecze XIII-XIV w.	ślad osadnictwa
515.	**POLESIE**	Polesie Nowe	1	53-51/47	nowożytność	punkt osadniczy
516.	**POMARZANKI**	Pomarzanki	1	53-50/16	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
517.	**POMARZANKI**	Pomarzanki	2	53-50/17	późne średniowiecze nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
518.	**POMARZANKI**	Pomarzanki	3	53-50/22	okres wpływów rzymskich (?) nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
519.	**POMARZANKI**	Pomorzanki	4	53-50/65	wczesny okres ep. brązu epoka brązu okres lateński późne średniowiecze nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa 4. kopiec ? 5. ślad osadnictwa
520.	**RĘBÓW**	Rębów	1	52-50/39	XIV-XV w.	ślad osadnictwa
521.	**RĘBÓW**	Rębów	2	52-50/40	nowożytność	ślad osadnictwa
522.	**RĘBÓW**	Rębów	3	52-50/41	wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
523.	**RĘBÓW**	Rębów	4	53-50/41	nowożytność	ślad osadnictwa
524.	**RĘBÓW**	Rębów	5	53-50/42	nowożytność	ślad osadnictwa
525.	**ROGOŻEWEK**	Rogożewek	1	52-52/19	starożytność	ślad osadnictwa
526.	**ROGOŻEWEK**	Rogożewek	2	52-52/28	starożytność	ślad osadnictwa
527.		Ruda	1	53-51/8	starożytność	ślad osadnictwa
528.		Ruda	2	53-51/9	?	ślad osadnictwa
529.	**RUMUNKI**	Rumunki	1	52-51/66	epoka kamienia - neolit epoka brązu / okres halsztacki	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
530.	**RUMUNKI**	Rumunki	2	52-51/67	epoka kamienia	punkt osadniczy
531.	**RUMUNKI**	Rumunki	3	52-51/69	starożytność XVI-XVIII w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
532.	**RUSZKÓW**	Ruszków	1	53-51/49	? nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
533.	**RUSZKÓW**	Ruszków	2	53-51/50	starożytność nowożytność	ślad osadnictwa punkt osadniczy
534.	**RUSZKÓW**	Ruszków	3	53-51/51	?	ślad osadnictwa
535.	**RYBNE**	Baby Dolne	3	52-50/3	epoka kamienia	ślad osadnictwa
536.	**RYBNE**	Rybne	1	52-50/4	nowożytność	ślad osadnictwa
537.	**RYBNE**	Rybne	2	52-50/5	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu średniowiecze (?)	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
538.	**RYBNE**	Rybne	3	52-50/6	wczesny okres ep. brązu ?	osada – obozowisko ?
539.	**RYBNE**	Rybne	4	52-50/7	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
540.	**RYBNE**	Rybne	5	52-50/8	wczesny okres ep. brązu	obozowisko
541.	**RYBNE**	Rybne	6	52-50/9	?	ślad osadnictwa
542.	**RYBNE**	Rybne	7	52-50/10	epoka kamienia	ślad osadnictwa
543.	**RYBNE**	Rybne	8	52-50/12	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
544.	**RYBNE**	Rybne	9	52-50/14	nowożytność	ślad osadnictwa
545.	**RYBNE**	Rybne	10	52-50/15	nowożytność	ślad osadnictwa
546.	**RYBNE**	Rybne	11	52-50/16	epoka kamienia - neolit nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
547.	**RYBNE**	Rybne	12	52-50/17	epoka kamienia	ślad osadnictwa
548.	**RYBNE**	Rybne	13	52-50/19	epoka kamienia średniowiecze (?) nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
549.	**RYBNE**	Rybne	14	52-50/20	epoka kamienia	ślad osadnictwa
550.	**RYBNE**	Rybne	15	53-50/44	epoka brązu (?)	ślad osadnictwa
551.	**SAŁKI**	Sałki	1	53-51/34	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada ślad osadnictwa
552.	**SAŁKI**	Sałki	2	53-51/44	nowożytność	punkt osadniczy
553.	**SKRZANY**	Skrzany	1	54-52/60	epoka kamienia / epoka brązu okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa osada

					nowożytność	ślad osadnictwa
554.		Sierakówek	1	53-51/10	?	ślad osadnictwa / cmentarzysko
555.		Sierakówek	2	53-51/11	epoka kamienia - neolit	znalezisko luźne
556.		Sierakówek	3	53-51/12	epoka brązu III-IV okr.	znalezisko luźne
557.	**SIERAKÓWEK**	Sierakówek	4	53-51/52	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada (?) osada (?)
558.	**SIERAKÓWEK**	Sierakówek	5	53-51/53	wczesne średniowiecze	osada
559.		Sokołów	1	53-50/62	wczesne średniowiecze	znalezisko luźne
560.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	2	53-50/1	nowożytność	ślad osadnictwa
561.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	3	53-50/2	nowożytność	ślad osadnictwa
562.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	4	53-50/3	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
563.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	5	53-50/4	epoka kamienia	ślad osadnictwa
564.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	6	53-50/5	nowożytność	ślad osadnictwa
565.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	7	53-50/6	nowożytność	ślad osadnictwa
566.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	8	53-50/26	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
567.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	9	53-50/27	wczesne średniowiecze (?) nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
568.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	10	53-50/35	nowożytność	ślad osadnictwa
569.	**SOKOŁÓW**	Konary	1	53-50/36	średniowiecze	ślad osadnictwa
570.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	11	53-50/39	wczesne średniowiecze nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
571.	**SOKOŁÓW**	Sokołów	12	53-50/57	nowożytność	ślad osadnictwa
572.		Solec	1	52-50/78	nowożytność ?	ślad osadnictwa
573.	**SOLEC**	Solec	1	52-51/34	starożytność	ślad osadnictwa
574.	**SOLEC**	Solec	2	52-50/23	nowożytność	ślad osadnictwa
575.	**SOLEC**	Solec	2	52-51/55	epoka brązu / okres halsztacki	punkt osadniczy
576.	**SOLEC**	Solec	3	52-50/37	nowożytność	ślad osadnictwa
577.	**SOLEC**	Solec	3	52-51/57	XIII w. XV-XVI w.	punkt osadniczy ślad osadnictwa
578.	**SOLEC**	Solec	4	52-51/58	epoka kamienia XIV-XV w.	ślad osadnictwa punkt osadniczy
579.	**SOLEC**	Solec	5	52-51/59	epoka kamienia okres wpływów rzymskich średniowiecze	ślad osadnictwa punkt osadniczy ślad osadnictwa
580.	**SOLEC**	Solec	6	52-51/60	starożytność	ślad osadnictwa
581.	**SOLEC**	Solec	7	52-51/71	epoka kamienia wczesne średniowiecze	punkt osadniczy ślad osadnictwa
582.	**SOLEC**	Solec	8	52-51/73	starożytność wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
583.	**SOLEC**	Solec	9	52-51/74	epoka brązu	punkt osadniczy
584.	**STANISŁAWÓW**	Stanisławów - Żurawiniec	1	53-51/54	wczesny okres ep. brązu nowożytność	osada (?) ślad osadnictwa
585.	**STANISŁAWÓW SKRZAŃSKI**	Leśniewice Duże	1	53-51/28	okres lateński	ślad osadnictwa
586.	**STANISŁAWÓW SKRZAŃSKI**	Stanisławów Skrzański	1	53-52/59	epoka kamienia - neolit	obozowisko- osada
587.	**STANISŁAWÓW SKRZAŃSKI**	Stanisławów Skrzański	1	53-52/60	nowożytność	punkt osadniczy
588.	**STEFANÓW**	Stefanów	1	52-52/11	epoka kamienia	ślad osadnictwa
589.	**STEFANÓW**	Stefanów	2	52-52/12	epoka kamienia	ślad osadnictwa
590.	**STEFANÓW**	Stefanów	3	52-52/14	epoka brązu okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
591.	**STEFANÓW**	Stefanów	4	52-52/18	epoka kamienia - neolit	osada
592.	**STRZAŁKI**	Strzałki	1	52-51/32	XIII-XV w.	ślad osadnictwa
593.	**STRZAŁKI**	Strzałki	2	52-51/41	X-XIII w. XIII-XV w. starożytność	osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa
594.	**STRZAŁKI**	Strzałki	3	52-51/42	wczesne średniowiecze	punkt osadniczy
595.	**STRZAŁKI**	Strzałki	4	52-51/43	epoka kamienia	punkt osadniczy
596.	**STRZAŁKI**	Strzałki	6	53-51/55	nowożytność	punkt osadniczy

597.	**STRZAŁKI**	Strzałki	7	53-51/56	okres lateński	osada (?)
598.	**STRZAŁKI**	Strzałki	8	53-51/57	wczesny okres lateński nowożytność	ślad osadnictwa punkt osadniczy
599.	**STRZAŁKI**	Strzałki	9	53-51/58	epoka kamienia - neolit nowożytność	ślad osadnictwa punkt osadniczy
600.	**STRZAŁKI**	Strzałki	10	53-51/59	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa osada (?)
601.	**STRZAŁKI**	Strzałki	11	53-51/60	epoka kamienia - neolit	obozowisko - osada
602.	**STRZAŁKI**	Strzałki	12	53-51/25	epoka kamienia	ślad osadnictwa
603.	**STRZAŁKI**	Strzałki	13	53-51/26	nowożytność	ślad osadnictwa
604.	**WRZĄCA**	Wrząca	1	52-51/19	okres wpływów rzymskich średniowiecze	punkt osadniczy punkt osadniczy
605.	**WRZĄCA**	Wrząca	2	52-51/27	starożytność średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
606.	**WRZĄCA**	Wrząca	3	52-51/28	okres wpływów rzymskich	punkt osadniczy
607.	**WRZĄCA**	Wrząca	4	52-51/29	starożytność XI-XIII w. XIV-XV w.	ślad osadnictwa punkt osadniczy ślad osadnictwa
608.	**WRZĄCA**	Wrząca	5	52-51/31	wcz. epoka żelaza okres wpływów rzymskich XII-XIII w.	ślad osadnictwa punkt osadniczy ślad osadnictwa
609.	**WRZĄCA**	Wrząca	6	52-51/33	starożytność XIII w. XIV-XV w.	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa
610.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	1	53-50/37	?	ślad osadnictwa
611.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	2	53-50/38	średniowiecze	ślad osadnictwa
612.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	3	53-50/40	nowożytność	ślad osadnictwa
613.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	4	53-50/43	nowożytność	ślad osadnictwa
614.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	5	53-50/46	Śr	ślad osadnictwa
615.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	6	53-50/47	nowożytność	ślad osadnictwa
616.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	8	53-50/49	nowożytność	ślad osadnictwa
617.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	9	53-50/50	okres wpływów rzymskich (?)	ślad osadnictwa
618.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	10	53-50/51	okres wpływów rzymskich (?) nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
619.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	11	53-50/52	wcz. epoka żelaza	ślad osadnictwa
620.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	12	53-50/53	epoka brązu IV okr.	ślad osadnictwa
621.	**ZABORÓW NOWY**	Zaborów Nowy	13	53-50/54	nowożytność	ślad osadnictwa
622.		Zaborów Stary	1	53-51/13	starożytność	ślad osadnictwa
623.		Zaborów Stary	2	53-51/14	?	ślad osadnictwa
624.		Zaborów Stary	3	53-51/15	epoka kamienia	ślad osadnictwa
625.		Zaborów Stary	4	53-51/16	epoka kamienia średniowiecze	znalezisko luźne ślad osadnictwa
626.		Zaborów Stary	5	53-51/17	nowożytność XVII w.	znalezisko luźne
627.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	6	53-51/61	epoka kamienia - neolit wczesny okres ep. brązu	osada osada
628.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	7	53-51/62	epoka kamienia - neolit	ślad osadnictwa
629.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	8	53-51/63	wczesny okres ep. brązu średniowiecze XIII-XIV w.	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
630.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	9	53-51/64	okres wpływów rzymskich nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
631.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	10	53-51/65	epoka kamienia - późny neolit nowożytność	ślad osadnictwa punkt osadniczy
632.		Zaborów Stary	10	53-50/61	wczesne średniowiecze	ślad osadnictwa
633.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	11	53-51/66	epoka kamienia	ślad osadnictwa
634.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	12	53-51/48	nowożytność	punkt osadniczy
635.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	13	53-51/67	okres wpływów rzymskich	ślad osadnictwa
636.	**?**	Zaborów Stary	13	53-50/63	starożytność	ślad osadnictwa
637.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	14	53-51/68	nowożytność	punkt osadniczy
638.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	16	53-50/24	? późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
639.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	17	53-50/25	nowożytność	ślad osadnictwa
640.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	18	53-50/28	średniowiecze (?)	ślad osadnictwa
641.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	19	53-50/29	średniowiecze	ślad osadnictwa

					nowożytność	ślad osadnictwa
642.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	20	53-50/30	średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
643.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	21	53-50/31	późne średniowiecze / nowożytność	ślad osadnictwa
644.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	22	53-50/32	epoka kamienia nowożytność	ślad osadnictwa osada
645.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	23	53-50/33	?	ślad osadnictwa
646.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	24	53-50/34	średniowiecze	ślad osadnictwa
647.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	25	53-50/59	średniowiecze	ślad osadnictwa
648.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	26	53-50/60	średniowiecze XIV w.	osada (?)
649.	**ZABORÓW STARY**	Zaborów Stary	27	53-50/64	kres halsztacki / okres lateński	cmentarzysko
650.	**ZIELENIEC**	Zieleniec	1	52-50/11	epoka kamienia / wczesny okres ep. brązu	ślad osadnictwa
651.	**ZIELENIEC**	Zieleniec	2	52-50/38	nowożytność	ślad osadnictwa
652.	**ZIELENIEC**	Zieleniec	3	52-50/42	epoka kamienia - neolit ?	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
653.	**ZIELENIEC**	Zieleniec	4	52-50/43	wczesne średniowiecze (?)	ślad osadnictwa
654.	**ZUZINÓW**	Zuzinów	1	51-50/4	XI-XII w. XIV-XV w. nowożytność	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
655.	**ZUZINÓW**	Zuzinów	2	51-50/5	epoka kamienia	ślad osadnictwa
656.	**ZUZINÓW**	Zuzinów	3	51-51/13	późne średniowiecze/ nowożytność	huta szkła

Mapę stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy zawiera załącznik do niniejszego Programu.

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego w Białotarsku,
wpisany do rejestru zabytków pod nr. 535/1144/W z dnia 22.05.1975 r.

Parafia w Białotarsku powstała na przełomie XII/XIII, posiadała wówczas kościół św. Krzyża i należała do diecezji płockiej na Mazowszu. Następnie w dokumentach z latach 1325-27 była

wymieniona w diecezji włocławskiej w dekanacie brzeskim. W trakcie ustalania granic pomiędzy Kujawami a Mazowszem w XV w. wytyczono granicę pomiędzy parafią białotarską w diecezji włocławskiej a parafią sokołowską w diecezji płockiej. W 1592 biskup Rozdrażewski konsekrował w Białotarsku drewniany kościół p.w. Znalezienia Świętego Krzyża i św. Bartłomieja lub Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Bartłomieja. W wizytacji z 1639 r. wymieniono zakrystię, drewnianą dzwonnicę z dwoma dzwonami. Kościół ten spłonął pod koniec XVIII w. i następny, także drewniany wzniesiono w 1800r., w miejscu cmentarza grzebalnego. Kościół ten funkcjonował i pełnił funkcje liturgiczne do 1923 r., do czasu ukończenia budowy nowego, murowanego kościoła. Nowy kościół rozpoczęto budować w 1902 r. i w latach 1905-1920 wzniesiono mury kościoła oraz sklepienia naw bocznych i dach . W trakcie I wojny światowej całkowicie zniszczony został dach i uszkodzone mury i wieże. W 1923 rozpoczęto prace przy wykończeniu kościoła, który od 1924 pełnił funkcje liturgiczne. W 1936 r. właściciel majątku Czarne, Bronisław

Mirosławski ufundował wielki ołtarz. W połowie września 1939 r. kościół został uszkodzony a po uwięzieniu proboszcza przez Niemców był nieużytkowany od marca 1941 r. do lutego 1945, ulegając niszczeniu uszkodzonego dachu. Pod koniec II wojny światowej kościół został ograbiony z paramentów liturgicznych i dzwonów. W okresie powojennym kościół był doposażany oraz remontowany: w 1978 wykonano obecną malaturę wewnętrzną, 1991 zmieniono pokrycie z dachówki na blachę miedzianą, w latach 1996-1999 ułożono nową murowaną posadzkę oraz wykonano nowe okna witrażowe, w latach 1999-2000 położono marmurową posadzkę w prezbiterium, wykonano nowy ołtarz posoborowy, ambonkę oraz chrzcielnicę. Po 2000 r. wykonano kraty w arkadach od strony kruchty i podczas tych prac zmieniono kształt arkan ścinając ich cokoły, oraz wykonano nowe okna w nawach i prezbiterium.

Kościół w stylu neogotyckim, usytuowany na niewielkim wzniesieniu, nieorientowany – usytuowany na osi północ-południe z wejściem głównym od południa. Kościół murowany z cegły o wątku krzyżowym na zaprawie cementowo wapiennej z cokołem z obrobionych bloczków granitowych. Kościół na planie krzyża łacińskiego, z trzema nawami i transeptem oraz wyodrębnionym prezbiterium i dwiema wieżami w fasadzie południowej. W elewacjach charakterystyczne cechy budowli neogotyckich: ostrołukowe okna z imitacjami maswerków, przypory i łuki odporowe. Kościół zachowany w dobrym stanie.

Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Lucieniu

Pałac i park wpisane do rejestru zabytków pod nr 65/273/69 W z dnia 25.11.1960 r.

W opisie z 1884 r. w Lucieniu był stary pałac piętrowy, murowany z połowy XVIIII w. i nowy z połowy XIX w. a gospodarstwo jest wzorowo prowadzone, jest gorzelnia, prowadzi się chów owiec rasy Rambouillet (ok. 2000 sztuk) Lucień jest własnością hr. Luttichau. Po I wojnie światowej Lucień kupuje od rodziny Luttichau bogaty kupiec warszawski Kazimierz Łysakowski i przekazuje w posagu córce, której mąż, dawny gorzelniany gospodaruje majątkiem do wybuchu II wojny światowej. W 1939 r. Lucień przejmują Niemcy a po II wojnie majątek podlega reformie rolnej, a pałac, park przejmuje Dom Dziecka. W 1986 r. po pożarze Dom Dziecka został przeniesiony do Gostynina a pałac po odbudowie został przekazany w 1996 r. Szkole Podstawowej.

W połowie XIX w. został wybudowany w części centralnej ówczesnego parku, nowy pałac, murowany, dwukondygnacyjny, oraz budynki wozownia-stajnia cugowa, dom mieszkalny dla pracowników majątku, budynek gospodarczy lodownia. Budynek pałacu murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny, na sklepionych piwnicach, na planie zbliżonym do kwadratu, z płytkimi ryzalitami na osi. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Park w stylu krajobrazowym, powiększony w połowie XIX w. w kierunku północnym. Głównym akcentem kompozycyjnym parku były grupy drzew przy drodze wjazdowej do parku i przy pałacu oraz aleja spacerowa prowadząca od pałacu przez drewniany ozdobny mostek nad Skrwą. Cały teren parku przecinały regularne alejki

spacerowe obsadzone zwartymi grupami drzew. Dobrze wykorzystanym elementem była Skrwa, co podkreślono grupami drzew i krzewów.

Zespół dworsko-parkowy w Osinach
Dwór z parkiem - wpis do rejestru zabytków nr 4 z dnia 24.08.1976 r.
park – wpis do rejestru zabytków nr 641 z dnia 07.07.1993 r.

Według Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego w Osinach w 1827 r. było 18 domów i 117 mieszkańców. W 1876 r. w skład dóbr Osiny wchodził folwark Osiny oraz wsie Osiny, Dyndys, Wombrowa, Zajączki i Ruszków. W 1886 r. była już murowana gorzelnia, cegielnie, wiatrak i młyn wodny oraz murowany dwór, 17 domów i wieś liczyła 265 mieszkańców.

Dobra Osiny należały do rodziny Jeleniewskich, a ostatnim właścicielem majątku był Zygmunt Jeleniewski, który gospodarował do 1939 r. Po aresztowaniu i wywiezieniu właścicieli w majątku gospodarowali Niemcy. Po wojnie majątek został rozparcelowany a dwór i park został przekazany Ministerstwu Oświaty i w dworze mieściła się szkoła.

Park krajobrazowy został założony około połowy XIX w. Park był ogrodzony murem z kamienia i cegły z wjazdem od strony południowej, od której strony przed dworem znajdował się kolisty trawnik, wokół którego biegła leja dojazdowa obsadzona grupami drzew liściastych i iglastych. Przy elewacji dworu znajdowały się rabaty z róż. Od północy dworu (od strony ogrodu) rabaty kwiatowe. W północno-wschodniej części znajdował się sad. W części zachodniej parku zaprojektowano połączone z sobą stawy rybne, w których hodowano karpie, brzegi obsadzone były grupami drzew. Nad brzegiem największego stawu znajdowała się stajnia cugowa i wozownia. Od dworu w różnych kierunkach rozchodziły się alejki spacerowe obsadzone grupami drzew.

W części południowej parku usytuowano murowany dwór na planie zbliżonym do litery „T", z częścią starszą jednokondygnacyjną z użytkowym poddaszem oraz dobudowaną dwukondygnacyjną oficyną. Dwór jest murowany z cegły ceramicznej, podpiwniczony. Od ogrodu taras na ceglanych słupach, od frontu w osi ryzalit z wejściem do budynku, do którego prowadzą betonowo-ceglane schody. Obecnie dwór wraz z parkiem znajduje się w rękach prywatnych i został niezwykle pieczołowicie odrestaurowany. Podczas prac budowlanych odkryto odznaczenia wojenne należące do porucznika Edwarda Czuruka, męża Krystyny Celiny Jeleniewskiej, córki właściciela Osin. Historię Edwarda Czuruka na łamach Notatek Płockich (nr 3/228 z 2011 r.) opisała Barbara Konarska-Pabiniak. Odznaczenia te zostały nadane porucznikowi Edwardowi Czurukowi, który przybył na odsiecz obrońcom Płocka z Warszawy na początku sierpnia 1920 r., wraz z 80-osobowym oddziałem żandarmerii wojskowej. Kierował on obroną w rejonie pl. Kanonicznego (obecnie pl. Narutowicza); żandarmi stoczyli ciężkie walki w rejonie szpitala św. Trójcy i w obronie przyczółka mostowego na Wiśle. Według relacji zachowanej w Centralnym Archiwum Wojskowym, porucznik - kiedy 18 sierpnia rozgorzała walka uliczna - zajął z garstką żołnierzy barykadę. Spowodowało to zamieszanie

w szeregach wroga; dzięki temu nieprzyjaciel nie sforsował mostu. Czuruk za swoją bohaterską postawę awansował do stopnia rotmistrza. To nie wszystko. Marszałek Józef Piłsudski, na wniosek majora Janusza Mościckiego, w marcu 1921 r. w Płocku odznaczył bohatera Krzyżem Virtuti Militari. Potem jeszcze, za udział w tej wojnie, Czuruk otrzymał Krzyż Niepodległości. Te dwa krzyże, zimą na przełomie ubiegłego i bieżącego roku, znaleźli robotnicy remontujący dworek w Osinach k. Gostynina.

Park w Sierakówku

park – wpis do rejestru zabytków nr 21 z dnia 24.08.1976 r.

Założenie dworsko-parkowe w Sierakówku (występuje również jako Sierakówek-Wodzinek) powstawało stopniowo od początku XIX w. do połowy XIX w, ze zmianami w latach 20-tych XX w. Sama wieś Sierakówek ma późną metrykę, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego z 1889 r. podaje, że „Sierakówek Mały albo Sierakówek, powiat gostyniński, gmina Skrzany parafia Gostynin posiada gorzelnię parową, 9 domów, 156 mieszkańców; w 1827 r. Sieraków miał 23 domy, 289 mieszkańców i należał do parafii Strzelce, dobra składały się z folwarków Sieraków Mały i Kleniew".

W połowie XIX w. wieś należała do Bolesława Kleniewskiego, który założył dobrze prosperujące gospodarstwo, którego następcom Bolesława nie udało się utrzymać w należytym stanie. W skład zespołu dworsko-parkowego wchodziły: folwark, dwór, park i sad. Na początku XX w. Sierakówek zakupiła rodzina Wodzińskich (stąd także drugi człon nazwy Sierakówek-Wodzinek). Park został założony na początku XIX w. Na zasadnicze elementy kompozycji przestrzennej składały się: zlokalizowany na łagodnym stoku opadającym ku północy dwór, małe wnętrze ogrodowe przy dworze,

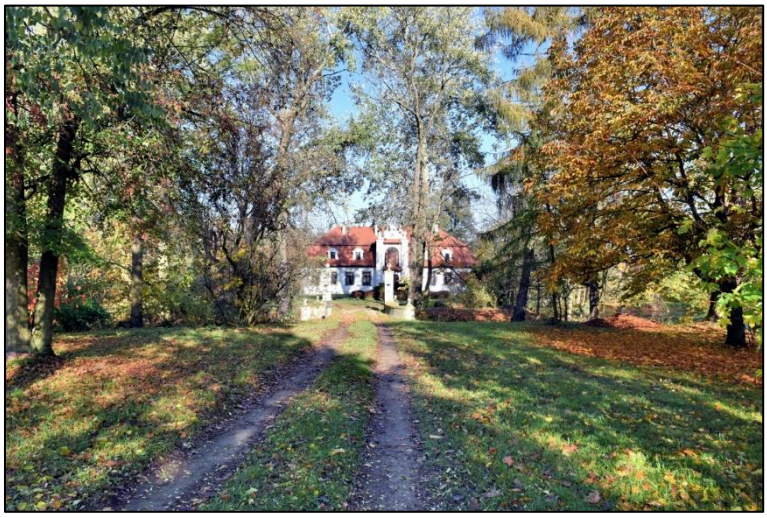

wnętrza ogrodowe w północno-zachodniej i północno-wschodniej części parku, rozbudowany układ wodny złożony z różnej wielkości stawów połączonych wspólnym ciekiem wodnym, z wyspami na stawie przed północną elewacją dworu. Zadrzewienie parku tworzyły głównie rodzimego pochodzenia drzewa liściaste: graby, klony, lipy, dęby, jesiony oraz drzewa iglaste: modrzew, świerk i sosna. W parku wytyczone były osie widokowe od dworu, polana parkowe i wnętrza ogrodowe. Park miał charakter założenia krajobrazowego. Starodrzew parku został bezpowrotnie zniszczony w latach 1978-1980 wskutek wycinki.

<u>Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa w Sokołowie</u>

wpisany do rejestru zabytków pod nr 97/446/62 W z dnia 23.03.1962 r.

Parafia w Sokołowie p.w. Św. Anny erygowana została 1405 r. powstała z fundacji Stanisław Grada z Galemina, powstała po wydzieleniu z parafii Białotarsk i z parafii Gostynin. Prawa parafialne zostały potwierdzone w 1444 r. Około 1535 r. wystawiono nowy kościół z fundacji F. Szreńskiego a konsekrowany przez biskupa Krzyckiego. W XVIII w. wybudowano nowy kościół, z użyciem materiałów ze starego kościoła. Od 1721 do końca I wojny światowej przy parafii istniał szpital dla

ubogich ufundowany przez Mariannę z Hejderbreków Bratoszewską. Parafia od 1815 r. do 1925 r. należała do archidiecezji warszawskiej, i dopiero po tej dacie wróciła do archidiecezji płockiej. W okresie II wojny światowej parafia nie funkcjonowała. Drewniany kościół konstrukcji zrębowej, na podmurówce z kamieni, oszalowany deskami połączonymi na pióro, orientowany. Kościół na planie prostokąta z bocznymi aneksami oraz zakrystią, z prezbiterium wyodrębnionym jedynie stopniem,

w korpusie wejściowym kruchta z chórem z XIX w. organami ponad kruchtą. Wnętrze kościoła trzynawowe, podzielone dwoma rzędami słupów drewnianych wzmocnionych mieczami, ze stropem w nawie głównej z pozornym sklepieniem odcinkowym, w aneksach oraz zakrystii strop płaski, belkowo-deskowy. Podłoga w całym kościele deskowa, drewniana. Elewacja frontowa z barokowym szczytem, obitym deseczkami, z oknem z półkulistym łukiem z rozetką. Dach dwuspadowy z ażurową sygnaturką pośrodku, kryty blachą, daszki pulpitowe nad aneksami bocznymi i zakrystią. Wewnątrz kościoła 3 ołtarze barokowe z XVII, XVIII w. Ołtarz główny z XVII w.

Kościół zachowany w bardzo dobrym stanie. Kościół remontowany w latach 1843, 1930, 1975 i odnawiany w 1879, 1902, 1939, 1982 r.

Wokół kościoła cmentarz przykościelny założony w XVI w. z grobami Anny z Mniewskich Bardzińskiej, zmarłej w 1858 r., Zygmunta Bardzińskiego zm. w 1884 r., Aleksandra Bardzińskiego, legionisty, właściciela majątku Sokołów zmarłego w 1933 r.

Zespół dworsko-parkowy w Sokołowie

Pałac - wpis do rejestru zabytków nr 68/309/61 z dnia 20.12.1961 r.

park – wpis do rejestru zabytkow nr 11 z dnia 24.08.1976 r.

Dobra sokołowskie należały w XV w. do rodziny Grotów, drogą posagu dobra te przechodzą od rodziny Grotów do rodziny Bardzińskich, którzy gospodarują na nich do 1930 r. U Bardzińskich w Sokołowie kilkukrotnie wakacje spędzał Fryderyk Chopin, zaprzyjaźniony z synami ówczesnego właściciela. W 1930 r. majątek kupuje H. Grossman i gospodaruje na nim do wojny, podczas której majątek przejmują Niemcy. Po II wojnie majątek przejmuje Skarb Państwa.

Dwór usytuowany w części zachodniej parku, w sąsiedztwie dworu usytuowano parterową oficynę. Cały teren parku był ogrodzony wysokim murem z kamienia, z bramami i furtkami z kutego żelaza w murowanych słupach.

Dwór o konstrukcji zrębowej wzniesiono prawdopodobnie w połowie XVIII w. przez Bardzińskich z drewna modrzewiowego. Rozbudowany w pocz. XX w., o murowaną oficynę w stylu „barokizującym". Część starsza dworu, parterowa z facjatką i bocznym ryzalitem z dachem mansardowym z lukarnami, nakrytym blachą cynkową. Do dworu dobudowana poprzeczna piętrowa, murowana oficyna. Dwór w złym stanie, obecnie w trakcie prac remontowych.

Park założono w połowie XIX w., jako park krajobrazowy. Przed zachodnią elewacją dworu trawnik z okalającą drogą prowadzącą do podwórza gospodarczego. Przez park, w części północnej przepływa Skrwa, której brzegi nasadzono wierzbami i olchami a przez rzekę przerzucone były mostki. W części zachodnio-północnej usytuowano staw z wysepką, połączony przepustem ze Skrwą. Dookoła stawu była alejka spacerowa, z łukowatym mostkiem na wysepkę. W części południowo-wschodnie parku, wzdłuż granicy wschodniej, południowej i zachodniej biegła aleja grabowa, wewnątrz której był sad i pasieka. Drzewostan w parku składał się z gatunków pochodzenia rodzimego.

<u>Kościół parafialny p.w. św. Wojciecha w Solcu</u>
wpis do rejestru zabytków nr 458 z 16.09.1978 r.

Parafia p.w. św. Wojciecha powstała z fundacji szlacheckiej rodu Pomianów, erygowana w 2 ćw. XV w. Pierwsza wzmianka w dokumentach pochodzi z 1506 r. i dotyczy podziału diecezji płockiej na dekanaty – kościół w Solcu należał do dekanatu gostyńskiego. Pierwsze kościoły parafialne w Solcu były drewniane, dokument z 1776 r. wymienia drewniany kościół pod wezwaniem Św. Wojciecha Arcybiskupa Gnieźnieńskiego Męczennika. Obecny kościół rozpoczęto budować w 1891 r. według projektu architekta Konstantego Wojciechowskiego z 1887 r., a budowę ukończono w 1923 r. Kościół zlokalizowany został w miejscu dawnej drewnianej świątyni, zmieniono jedynie orientację sytuując prezbiterium od strony zachodniej. Kościół jest pięknie wkomponowany w pagórkowaty krajobraz, w stylu neogotyckim. Wymurowany z bardzo dobrej jakości cegieł licówek i kształtek na cokole z kamienia, cegły i spoiny były pomalowane czerwoną ceglaną farbą. Nawa i prezbiterium ze sklepieniem krzyżowo-żebrowym, w kruchtach krzyżowe i zwierciadlane. Bryła

zwarta, symetryczna, z dwuspadowym dachem pokrytym blachą miedzianą. Kościół jednonawowy na planie wydłużonego prostokąta z pięcioprzęsłową nawą, na planie krzyża łacińskiego z jednoprzęsłowym prezbiterium, po bokach nawy kwadratowe kaplice, tworzące ramiona pseudotranseptu. Ołtarz główny w stylu neogotyckim, ołtarze boczne, prospekt organowy pochodzą z pocz. XX w. W 1939 r. wskutek ostrzału zostały uszkodzone dach i wieża kościoła, które dopiero w 1946 - 1947 r. zostały naprawione. W 1958 r. kościół zelektryfikowano, w latach 60-tych XX w. wykonywano prace blacharskie na dachu kościoła, w latach 1966-67 odnowiono polichromie, ołtarze, ambonę, chrzcielnicę, lichtarze i żyrandole.

Zespół dworsko-parkowy w Solcu.

Dwór wpisany do rejestru zabytków pod nr 451/1154 z 22.05.1975 r.

Park wpisany do rejestru zabytków pod nr 10 z dnia 24.08.1976 r.

Dobra Solec należały do rodziny Ruszkowskich, a w 1936 r. od Klemensa Ruszkowskiego majątek kupuje Władysław Bardziński i do wybuchu II wojny światowej w majątku gospodaruje jego syn Marek. Podczas wojny majątkiem administrują Niemcy a po II wojnie majątek Solec zostaje rozparcelowany.

Dwór usytuowany w południowo-wschodniej części parku, otoczony od wschodu, północy i zachodu drzewami. Piętrowy, murowany na planie wydłużonego prostokąta, w stylu klasycystycznym.

Park został założony w połowie XIX w., w stylu krajobrazowym. Wjazd do parku aleją kasztanową od strony południowej. Głównymi akcentami kompozycyjnymi parku były alej oraz stawy, z wykorzystaniem naturalnego spadku terenu w kierunku północnym. Od dworu w różnych kierunkach przebiegały nieregularne alejki spacerowe, obsadzone drzewami i prowadzące do stawów. Przy dworze znajdowały się trawniki i grupy krzewów.

Kapliczki przydrożne

Liczne na terenie Polski kapliczki i krzyże przydrożne są materialnym świadectwem wierzeń, zwyczajów ale także wydarzeń historycznych, które upamiętniały wydarzenia, bardzo często o wymiarze jednostkowym, odnoszącym się do konkretnej rodziny czy postaci. Miejsce, w którym postawiono kapliczkę bądź krzyż nigdy nie było przypadkowe i zawsze miał swoje uzasadnienie. Kapliczki najczęściej mają charakter dziękczynny oraz błagalny. Ich fundatorami najczęściej byli mieszkańcy danej wsi, często pojedyncze osoby czy też rodziny ale także właściciele okolicznych ziem.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Gostynina ujętych zostało 7 kapliczek. W większości są to kapliczki domkowe: drewniane i murowane, a także kapliczki o indywidualnych formach.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.

ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Gostynina oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (**S**trength – siła, **W**eakness - słabość, **O**pportunity - szansa, **T**hreat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze stronu aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• możliwość promocji gminy jako „Zielonych Płuc Mazowsza" dzięki unikalnym walorom przyrodniczym i i krajobrazowym: dużej liczbie czystych jezior, lasów, rzek, Gostynińsko -Włocławskiemu Parkowi krajobrazowemu i jego otulinie; • bardzo bogata historia terenów gminy wraz z wielokulturowym dziedzictwem; • duży potencjał aktywnej turystyki: rowerowej, pieszej i wodnej z wykorzystaniem walorów przyrodniczych zbiorników wodnych Pojezierza Gostynińskiego; przez tereny gminy wytyczone są szlaki rowerowe: międzynarodowy szlak rowerowy Eurovelo R-2, ponadregionalny zielony szlak Velomazovia nr 20, • potencjał agroturystyki w oparciu o wysokie walory krajobrazowe na Pojezierzu Gostynińskim; kompleks Lasów Gostynińsko-Włocławskich, • brak zagrożeń dla czystego środowiska (brak przemysłu) • duży potencjał do rozwoju agroturystyki wykorzystującej istniejące atrakcje i walory kulturowe, historyczne i przyrodnicze • duża lesistość gminy • liczne obiekty zabytkowe: drewniany kościół w Sokołowie, neogotycki kościół w Solcu i Białotarsku, dwory w Lucieniu, w Sokołowie, Skrzanach, Osinach i Sierakówku	• niewykorzystanie nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego • pogarszająca się jakość wód w jeziorach • zbyt szczupła baza turystyczna: za mało miejsc noclegowych, brak schronisk dla młodzieży • słaba oferta sieci gastronomicznej oferująca produkty lokalne z terenu Gminy i regionu • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), • niedostateczne zabezpieczenie sakralnych obiektów zabytkowych • niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, wynikająca z przepisów prawa, które nie nakładały do tej pory obowiązku włączenia właścicieli w procedurę włączania zabytku nieruchomego do ewidencji • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację

• aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomych (architektura) • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego ujmujące problematykę ochrony dóbr kultury • dobry stan zachowania zabytkowych obiektów sakralnych będących w rejestrze zabytków, • dobry stan obiektów zabytkowych we władaniu gminy i kościoła katolickiego oraz niektórych obiektów w rękach prywatnych (zespół dworski w Osinach); • ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • unikalne walory przyrodnicze i krajobrazowe, stanowiące bodziec sprzyjający rozwojowi turystyki z naciskiem na zdrowy styl życia poprzez zdrowe odżywianie i wypoczynek na łonie natury • certyfikowany produkt regionalny „grzyby smażone gostynińskie” • liczne kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjnia szlaki turystyki pieszej i rowerowej • aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych Stowarzyszeniach: Lokalna Grupa Działania „Aktywni Razem”, Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego • udział mieszkańców gminy w organizacjach jak: Orkiestrze Dętej „Foxodeon”, Chórze Gminnym „Vox cordis”, Zespole Pieśni i Tańca „Promyki Lucienia”, Dziecięcym Zespole Pieśni i Tańca „Solec”, Zespole Folklorystycznym „Białki”; • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę, • nastawienie na rozwój rolnictwa ekologicznego	• niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki, to jest kompleksowej oferty turystycznej np.: regionu, w tworzeniu której uczestniczą podmioty gospodarki turystycznej, instytucje społeczne i instytucje publiczne • zanieczyszczenie wód powierzchniowych nawozami, • brak parkingów wokół jezior • niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych i brak sieciowania usług na obszarze LGD – brak organizatora turystyki • emigracja poza gminę i poza granice kraju ludzi młodych • wysoka stopa bezrobocia oraz zjawisko ukrytego bezrobocia, powodujące izolację społeczną i ograniczenie uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym • niewystarczający dostęp do szybkiego internetu • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy bardzo małym udziale przemysłu i usług • brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie obiektów zabytkowych • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli

• istniejąca dobrze rozwinięta infrastruktura w postaci Gminnego Centrum Kultury i Tradycji Wsi Gminy Gostynin Białem, biblioteki w Gostyninie i placówek filialnych oraz udział placówek oświatowych i biblioteki w organizowaniu imprez kulturalnych • cykliczne imprezy o charakterze kulturalnym: Ogólnopolski Plener Malarski „U Wójta”, Gala Operowo-Operetkowa, Gminne Dożynki Ekologiczne; • aktywni i skuteczni w pozyskiwaniu środków zewnętrznych samorządowcy oraz przedsiębiorczy i aktywni mieszkańcy • przychylność władz samorządowych • dobrze rozwinięta baza noclegowa oparta na gospodarstwach agroturystycznych, liczne pola namiotowe i ośrodki wypoczynkowe; • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • brak uciążliwego przemysłu • dobre połączenia z głównym miastem regionu: Płockiem oraz stolicą województwa	• niedostatecznie rozbudowana infrastruktura techniczna i zły stan dróg • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • konkurencja sąsiednich obszarów z ośrodkami w Łącku, Gąbinie, Łowiczu, które mogą przejąć ruch turystyczny.
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • znaczne środki przeznaczane na rozwój terenów wiejskich • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową oraz moda na zdrowy i ekologiczny styl życia • liczne szlaki rowerowe przebiegające przez gminę, • możliwość spływów kajakowych Skrwą w połączeniu z wytyczeniem ścieżek edukacyjnych	• ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • przy istniejącym na terenie gminy potencjale rozwoju energetyki odnawialnej (OZE): wiatrowej i słonecznej, inwestycje w energetykę wiatrową (turbiny wiatrowe) i słoneczną (wielkopłaszczyznowe farmy fotowoltaiczne) przy przy złym planowaniu przestrzennym mogą one stanowić zagrożenie dla krajobrazu kulturowego i zmniejszyć atrakcyjność turystyczną gminy, • obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • niewystarczające inwestycje z zakresu turystyki • bezrobocie oraz niski poziom wykształcenia i kwalifikacji bezrobotnych

• atrakcyjna historia terenów gminy umożliwiająca wytyczenie ścieżek edukacyjnych • aktywne włączenie się gminy Gostynin w działalność w Stowarzyszeniu Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego i Lokalnej Grupie Działania „Aktywni Razem” • aktywne uczestnictwo mieszkanek gminy w Kołach Gospodyń Wiejskich w kultywowaniu tradycji i obrzędów ludowych • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • rozwój turystyki oraz rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy • pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • wykształcona kadra urzędników samorządowych • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami ziemi gostynińskiej na bazie wspólnej historii i tradycji w celu podejmowania wspólnych inicjatyw • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • istnienie strony internetowej	• wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę • postępujące starzenie się społeczeństwa • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • negatywny wpływ skutków kryzysu gospodarczego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • brak infrastruktury turystycznej, bazy noclegowej • masowy, niekontrolowany napływ turystów

• możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Stowarzyszenia Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego i Lokalnej Grupy Działania „Aktywni Razem”	• udokumentowane zasoby piasków i żwirów oraz węgla kamiennego w przypadku ich eksploatacji stanowią zagrożenie dla stanowisk archeologicznych oraz krajobrazu przyrodniczego

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gostynina wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Programem Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022–2025 – niestety do chwili obecnej nie wykonano podstawowego dokumentu programowego na szczeblu powiatowym, to jest Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Gostynin.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Gostynina został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gostynina na lata 2022-2025:

„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Gostynin w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;
Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;
Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, z którymi wcześniej nie mieliśmy do czynienia. W wielu instytucjach zaistniała konieczność podejmowania akcji dezynfekcyjnych / dekontaminacyjnych. Stosowane do tego środki, mające na celu uchronienie przed zachorowaniem człowieka, są niestety nieobojętne dla dzieł sztuki. Poniżej podajemy odnośnik do strony internetowej, zawierającej informacje dotyczące rekomendacji i postępowania w przypadku dekontaminacji obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.

http://www.mng.gda.pl/wp-content/uploads/2020/04/Dekontaminacja-MNW.pdf

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: **Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi**

Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzialni za realizację, współdziałający	Źródło finansowania
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	aktualizacja wykazu zabytków nieruchomych w planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	aktualizacja „Planu ochrony zabytków gminy Gostynina na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych" obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	czytelne oznakowanie zabytków wpisanych od rejestru zabytków województwa - forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodniona z mazowieckim wojewódzkim konserwatorem zabytków	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenach kwater i grobów z II wojny światowej, oraz zabytkowej zieleni będących własnością gminy.	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	pozyskiwanie informacji o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, na terenie obiektów wpisanych do rejestru – w cyklach najrzadziej dwuletnich, oraz o pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	monitorowanie stanu zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków – nie rzadziej niż raz na dwa lata	Gmina Gostynin,	Budżet Gminy
2. Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Gostynin na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	
3. Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów" korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

	upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego;	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków ujęcie ich w gminnej ewidencji,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład zainicjowanie przez Urząd Gminy akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Gostynin, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	dokumentowanie występów zespołów folklorystycznych – nawiązanie kontaktu z Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu w celu opracowania optymalnych działań mających na celu udokumentowanie ginących zwyczajów, obrzędów itp.,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	dokumentowanie w postaci zbierania relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad Kołami Gospodyń Wiejskich,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN

	wykorzystanie lokalnego produktu, jakim są „grzyby smażone gostynińskie” do promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	wspieranie i inicjowanie wydawnictw o charakterze regionalnym propagujących walory turystyczne gminy ale także adresowanych do mieszkańców gminy ukazujących znane postaci, twórców, rodziny.	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
6. Pomoc w kształtowaniu i ochronie przestrzeni historycznych miast i wsi	opracowanie lokalnego kodeksu reklamowego dla gminy Gostynin jako narzędzia wspomagającego kształtowanie ładu przestrzennego, ochrona panoram zabytkowych wsi poprzez nadzór nad zapisami w planie zagospodarowania przestrzennego	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	wspieranie przedsięwzięć Gminnego Centrum Kultury i Tradycji Wsi Gminy Gostynin Białem, w celach popularyzacji spuścizny materialnej i niematerialnej regionu (np. organizowanie lekcji z zapraszaniem starszych mieszkańców, skanowanie zdjęć z przeszłości dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi itp),	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości gminy Gostynin, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizacji np. Festiwali archeologicznych, które przybliżyłyby mieszkańcom znaczenie ochrony licznych pozostałości osadnictwa pradziejowego na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Gostynin i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN,
	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych (tradycje walk narodowowyzwoleńczych w okresie powstania styczniowego),	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Gostynin i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje MWKZ, MKiDN,
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy;	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego;	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	wspieranie właścicieli obiektów zabytkowych w pozyskiwaniu nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. w programach ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	

2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Gostynin i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Gostynin i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy Gostynina przy współpracy z innymi gminami powiatu Gostynińskiego;	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład spływy kajakowe połączone ze zwiedzaniem zabytków gminy;	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	
	publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy,	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	pomoc w organizowanie festynów historycznych w miejscach historycznych, np. bitew powstania styczniowego połączonych z imprezami edukacyjnymi, quizami (każdy uczestnik wygrywa)	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Gostynin i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			

1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	współpraca z Instytutem Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutem Archeologii Uniwersytetu Karola Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w zakresie promocji i popularyzowania najdawniejszej historii gminy, metod dokumentowania zabytków archeologicznych i prospekcji terenowej, np. pozyskiwania danych skaningu laserowego i ich roli dla prospekcji w lasach i innych trudno dostępnych miejscach i udostępnienie stron internetowych gminy dla ich prezentacji	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	
	podjęcie działań wspólnie z Instytutem Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutem Archeologii Uniwersytetu Karola Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w sprawie zorganizowania np. w Szkole w Białotarsku, Lucieniu, lub pomieszczeniach Gminnego Centrum Kultury i Tradycji Wsi Gminy Gostynin Białem stałej ekspozycji poświęconej badaniom archeologicznym na terenie gminy	Gmina Gostynin – jako inicjator,	Dotacje MWKZ, MKiDN
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	szeroka prezentacja zespołów folklorystycznych, publikowanie treści pieśni itp. na stronach internetowych gminy	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	
3. Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	wsparcie młodzieży studiującej kierunki historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie publikacji na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy			

1. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Gostynin, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Współpraca z sąsiednimi gminami należącymi do „Stowarzyszenia Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego” w zakresie wspólnej promocji regionu	na bazie szlaków rowerowych EuroVelvo i VelvoMazovia nawiązanie współpracy z gminami należącymi do Stowarzyszenia w realizacji wspólnych przedsięwzięć dla promocji szlaku i atrakcji turystycznych poszczególnych gmin	Gmina Gostynin we współpracy z gminami sąsiadującymi,	Dotacje MWKZ, MKiDN
	Dalasza współpraca we współorganizowaniu Festiwali Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka” w celu wypracowania kolejnych przedsięwzięć promujących region	Gmina Gostynin we współpracy z gminami sąsiadującymi,	Dotacje MWKZ, MKiDN

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gostynin stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że zakreślone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- tworzenie parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,

- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Gostynin.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2024-2027.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nim	1. Czy zaktualizowano wykazy zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków? 2. czy przystąpiono do sporządzenia planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Gostynina i czy uwzględniono w nim ochronę zabytków nieruchomych? 3. Czy są oznakowane zabytki wpisane do rejestru zabytków? 4. Czy poinformowano właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów zabytkowych? 5. Czy obiekty wpisane do rejestru zabytków posiadają tablice informacyjne i czy wykonano tablice (ile i gdzie) na obiektach? 6. Czy wykonywano i jaka była częstotliwość zabiegów pielęgnacyjnych i na grobach i kwaterach wojennych z II wojny światowej? 7. Czy pozyskano informacje dotyczące zagrożeń, prac remontowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków? 8. Czy na stronie internetowej gminy znalazła się informacja dotycząca zagrożenia niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. detektorystów?

	9. Czy i kiedy odbyły się wizytacje obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków? 10. Czy dokonano nowych wpisów obiektów do gminnej ewidencji zabytków i czy wykonano dla nich karty adresowe? 11. Czy przystąpiono do akcji dygitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego: - skanowania zdjęć udostępnionych z archiwów rodzinnych; - publikowania zeskanowanych zdjęć - dokumentowano występy zespołów folklorystycznych? 12. Czy prowadzony jest monitoring wizualny reklam na terenie gminy, pod kątem przestrzegania zapisów w planie zagospodarowania przestrzennego? 13. Liczba inicjatyw zrealizowanych w zabytkowych obiektach
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (lekcje muzealne, warsztaty, konkursy, wystawy, inscenizacje) 2. Liczba osób uczestnicząca w kursach animatorów życia kulturalnego 3. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy opublikowano na stronie internetowej gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami? 2. Liczba konkursów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	1. Liczba zabytków zaadaptowanych na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne w gminie 2. Liczba obiektów zabytkowych na terenie gminy, które pozostają niezagospodarowane 3. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy 4. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy dotyczących dziedzictwa kulturowego zainicjowanych przez władze samorządowe 2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego; 3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy w ramach portalu internetowego Gminy prowadzone są zakładki sprofilowane dotyczące dziedzictwa kutlurowego? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym

	4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami 5. Liczba współorganizowanych przez Urząd Gminy wydarzeń kulturalnych.

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2020 poz. 282*):

Art. 87:

5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10.ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Od roku podatkowego 2021 obowiązuje tak zwany Polski Ład, to jest plan odbudowy polskiej gospodarki po pandemii COVID-19, w którym wprowadzono korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych.

Ulga jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi będą mogli skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomych, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z ulgi jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.
MWKZ zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Mazowieckiego.

Dotacja może być udzielona również przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Samorząd Województwa Małopolskiego.
- Miejskiego Konserwatora Zabytków.
- Samorządy Gmin.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe" priorytet „Ochrona zabytków".
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:
priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,

- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.
Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Należy jednak zaznaczyć, że bieżące programy w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej ulegają zakończeniu wraz z końcem 2020 roku, należy więc oczekiwać na informacje dotyczące ich kontynuacji bądź powstaniu nowych programów w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2021-2027.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

Rada Gminy Gostynina nie ustaliła do tej pory zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943

3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880
9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741
10. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493
11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024
12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539
13. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311
14. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873
15. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031
16. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808
17. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004-2020**
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf
18. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**
http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju_203013.pdf
19. **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
20. **Strategia Rozwoju Kraju 2020.**
http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/7938232EA0AAD4F2C1257AD00052A8F6/%24File/972.pdf
21. **Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022**
https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy_plan_rewitalizacji_2022_zalozenia

22. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
23. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020**
http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf
24. **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020**
http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20110360423/O/M20110423.pdf
25. **Strategia Sprawne Państwo 2020**
http://administracja.mswia.gov.pl/adm/departament-administra/strategia-sprawne-panst/8085,Strategia-Sprawne-Panstwo-2020.html
26. **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014–2020**
https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/program-operacyjny-infrastruktura-i-srodowisko-2014-2020/
27. **Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze**
https://www.mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWE_MENU/STRATEGIA%20ROZWOJU%20WOJEWODZTWA%20MAZOWIECKIEGO%20DO%20ROKU%202030/SRWM%20SKR%20POL.pdf
28. **Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014-2020.**
https://www.mazovia.pl/zaatwspraw/prawo--przepisy/dokumenty-strategiczne/art,345,strategia-rozwoju-turystyki-w-wojewodztwie-mazowieckim-na-lata-20142020.html
29. **Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015-2020**
https://www.mazovia.pl/zaatwspraw/prawo--przepisy/dokumenty-strategiczne/art,344,strategia-rozwoju-kultury-w-wojewodztwie-mazowieckim-na-lata-20152020.html
31. **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego**
https://www.mazovia.pl/wojewodztwo/plan-zagospodarowania-wojewodztwa-mazowieckiego/
30. **Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025**
http://edziennik.mazowieckie.pl/eli/POL_WOJ_MZ/2018/11075/ogl/pol/pdf
31. **Strategia Powiatu Gostynińskiego na lata 2016-2030**
https://edziennik.mazowieckie.pl/legalact/2018/11075/
32. **Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego.**
http://www.pojezierzegostyninskie.pl/
33. **Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Gostynina**
http://bip.gminagostynin.pl/artykul/716/9302/miejscowe-plany-zagospodarowania-przestrzennego

34. Program Rozwoju Gminy Gostynina na lata 2015-2022

http://Gostynina.pl/dokumenty-strategiczne/

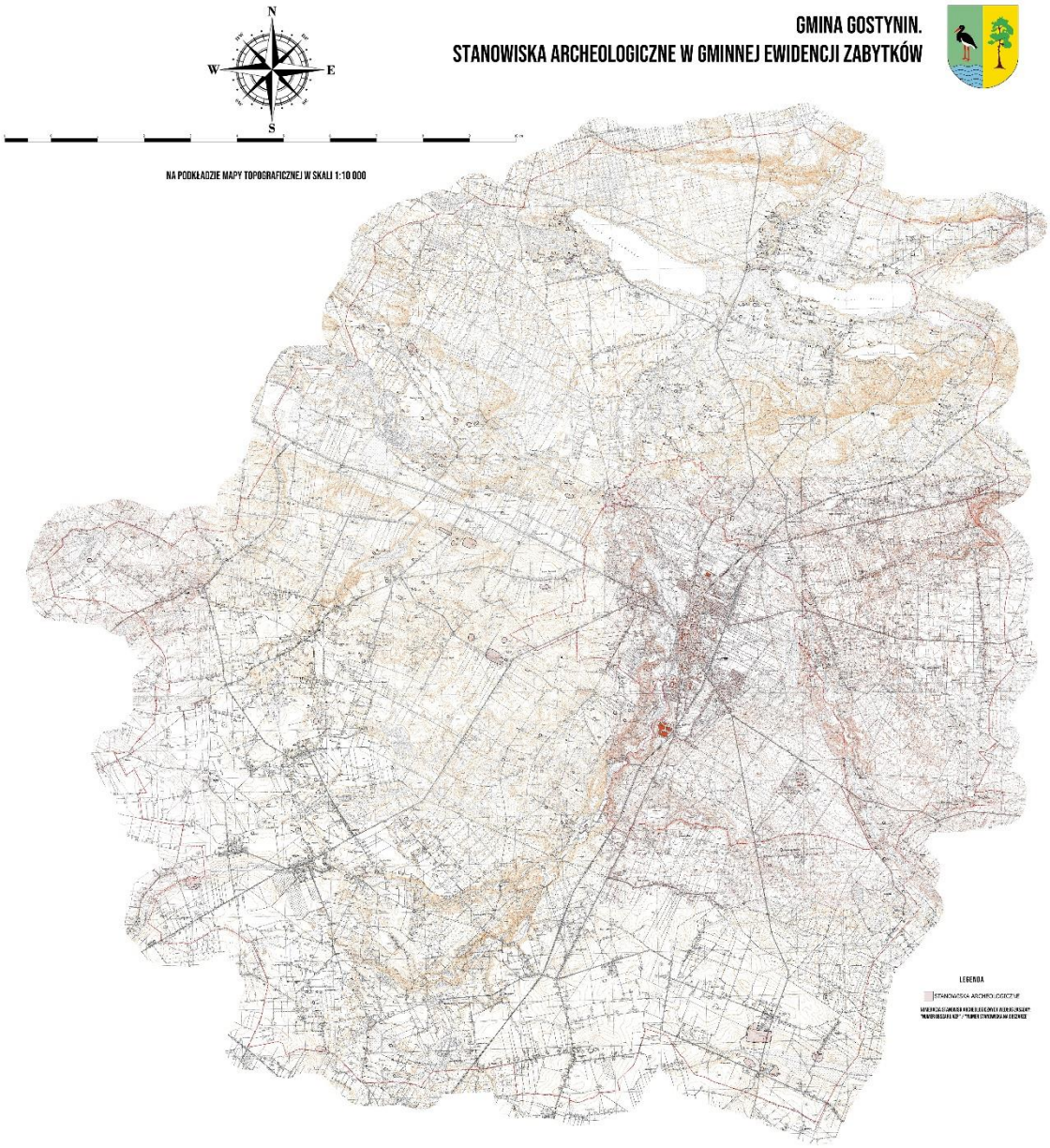
GMINA GOSTYNIN.
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW
N
W
E
S
NA PODKŁADZIE MAPY TOPOGRAFICZNEJ W SKALI 1:10 000
LEGENDA